

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 5 / 2023

СӨЕМЫЖА

ISSN 0869-1398

Девятаев
килене
хатирэлэр

КОНЦЛАГЕРЬДА
туган бала
тэкъдир

борынгы рецепт
ИТЛЕ
гөбөдия

Диләрә
ХАНОВА:

«Йөрәгеңне тыңла һәм
эшеңне чын күңелдән
ярат».

СӨЕМБИКӘ

110

Елъязма

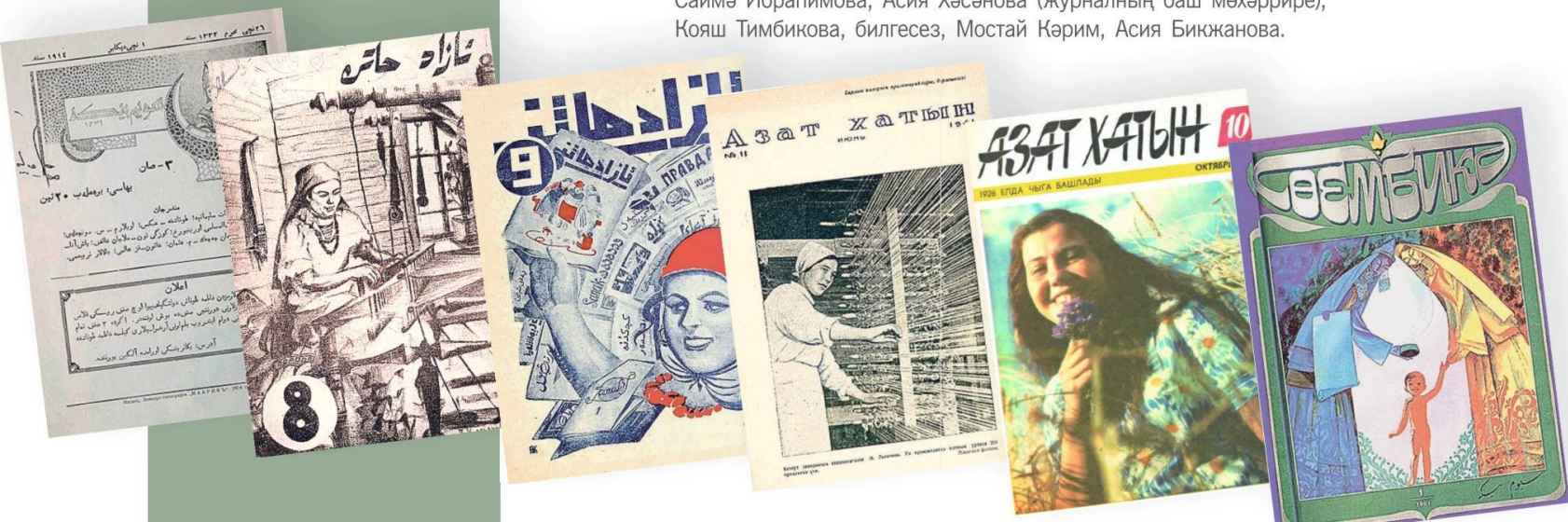
Без бүген: «Журналыбызны яратып, жан жылысын кушып эшлибез!» – дип кабатларга яратабыз. Алар, ягъни бездән алда килгәннәр дә шулай эшлэгән... Араларында репрессияләргә дучар булганнар да бар... Төрмә салкынлыгы, гаделсезлекләр кичерүчеләр дә... Исемнәре аклану шатлыгын көтеп алучылар да... Журнал кызыклы, файдалы булсын, укучыны уй-гамьнәргә салсын дип ижат газапларында янганнар... «Сөембикә» журналы битләре әнә шулай тарихка керә барган... Менә хәзер безгә шушы фотосурәтләрдән караучы шәхесләр аша «Сөембикә» бүгенгә көнгә килеп җиткән. Кыйбласын да, максатларын да югалтмаган!

Бу сәхифәбез – кайчандыр журналыбыз өчен жан атып яшәүчеләр хақында.

«Сөембикә»нең
беренче саны
чыгуа быел
110 ел була!
1913 елда ул нәкъ
менә «Сөембикә»
исеме белән нәшер
ителә башлый,
революциядән соң
«Азат хатын»
дип үзгәртелә,
ә аннан соң кабат
үз исеменә –
асылына әйләнеп
кайта.

Редакциягә Башкортстаннан кунаклар килгәч: (сулдан) язучы Зәйнәп Бишшева, Саимә Ибраһимова, Асия Хәсенова (журналның баш мөхәррире), Кояш Тимбикова, билгесез, Мостай Кәрим, Асия Бикжанова.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сеембика» 2022

Ежемесячное литературно-художественное и культурно-просветительское электронное периодическое издание на татарском, русском языках для женщин и семьи.

Территория распространения: Российская Федерация, зарубежные страны

Элемтә, мәгълүмати технологиялар һәм массакүләм коммуникацияләр өлкәсендәге күзәтчелек буенча Федераль хезмәттендә (Роскомнадзор) 2015 елның 18 маенда «Сюумбике» дип теркәлгән. Теркау таныклыгы Эл № ФС 77-61814

Язмалар авторның тулы адресы күрсәтелеп, паспорт мәгълүматлары, пенсия иминияте таныклыгы, ИНН таныклыгының ксерокс күчәрмәләре белән бергә жиберелгәндә генә кабул ителә.

Кулъязмаларга бәя бирелми, алар кире кайтарылмый.

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Тышлыкта:
Диләра Ханова
Фото: Анна Арахамия

Учредитель:
Акционерное общество
«Татмедиа»

Редколлегия:
Зәлиә Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия Һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары 222-09-78

Мәликә Әсәтуллина
Гөлнур Хәсәншина
Жаваплы сәркатип
Алсу Шакирова
Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Сайт мөхәррире
Камила Димөхәммәтова

Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Верстка
Резеда Галиуллина
Корректор
Фирдәвес Исмагыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ильмира Сөләйманова
Ленар Сафиуллин

Автор фикере редакция фикере белән туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның эчтәлегә (фото, текст) аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакциянең язмача рәхсәтәннән башка материалларны «Сеембика»дан күчереп басу тыела.

Формат: 225x290 мм
Күләме 64 бит

Басарга кул куелды: 2.05.2023 ел.
Чыгу көне: 10.05.2023 ел.
Заказ С-1102
Тираж 7650

ТР «Татмедиа» Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр республика агентлыгы ярдәме белән чыгарыла.

Басма Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр буенча федераль агентлык ярдәмендә нәшер ителә

Редакция адресы: 420066, Казан, Декабристлар урамы, 2 нче йорт.
www.syuyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: (843) 222-09-77
Язылу индексы
ПАП рәсми каталогы буенча:
Татарстанда П2204 (ярты еллык),
П8299 (берьярлык)

Татарстаннан
читте: П0279

Банк реквизитлары:
Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сюумбик»»
Расч/счет 407028106000020010309
кор/сч 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

16+

Бәйрәм мизгелләре!..

«Сөембикә» журналы чыга башлауга 110 ел тулуга багышланган «Сөембикә» яшәр һаман сездә» дигән тантаналы бәйрәм кичәбез «Сәйдәш» мәдәният үзәгендә узды.

Тагын бер кат тойдык: «Сөембикә» («Азат хатын») журналы – халкыбызның яраткан басмасы. Аның тугры укучылары да йөзәрләгән, меңәрләгән!

Янә тарихыбызга күз салдык: кыйбласын үзгәртмичә журналны бүгенге көнгә китереп житкерүгә бик күпләрнең көче кәргән – ул исемнәрне берәм-берәм телгә алдык.

Юбилей уңаеннан күпме котлау сүзләре кабул иттек! («Редакция ихлас күңелдән, яратып, халыкчан итеп эшли», – диделәр.)

Быелгы «Сөембикә» беләзеге» ияләрен игълан иттек. (Чираттагы лауреатлар – күренекле опера җырчысы Альбина Шаһиморатова һәм татар хатын-кызларының «Ак калфак» иҗтимагый оешмасы җитәкчесе Кадрия Идрисова.)

Аннан сәхнәдә «Сөембикә»нең кайбер сәхифәләре җанланды: «Язмыш», «Без һәм алар», «Ачыктан-ачык»... Халык алдына ул сәхифәләрнең кунаклары күтәрелде: Алинә Шәрипҗанова, Эльмира Кәлимуллина, Рәстәм Асаев, Айгөл Бариева, Айдар Габдинов, Зәһрә Шәрифуллина, Әсхәт Хисмәт, Гөлшат Имамиева, Зөлфия Вәлиева, Артур Минһаҗев...

Бәйрәмнең матур мизгелләре, Казанга чираттагы җыенга килгән аккалфаклылар күңеленә күчеп, илнең төрле төбәкләренә таралды. (Журналның юбилеен «Ак калфак» белән бергә үткәрүебез юкка түгел: оешмага нигез редакциядә салынды.)

Дулкынланып көткән идея: бәйрәм бер мизгел булып узды да китте. Инде үзе тарих булып калды...

Ә «Сөембикә»... «Сөембикә» киләчәккә атлый! Сөзгә – укучысына таба!..

Юбилей кичәсеннән видео >>

Фото: Анна Арахамия; ТИ, Салават Камалетдинов.

«*Безнең тышлыкта*

«*Һәр көн безгә теләгәнебезне эшләргә һәм теләгәнчә яшарга тагын бер мөмкинлек бирә. Безне туктатучы бердәнбер нәрсә – без үзебез!*»

18

Остазбикә
Лилия Гәрәева

Фото: Энже Илдарова

10

Айның
икенче ягы
Гөлнур Сафиуллина

22

«Иң авыр родемне
улым бирде...»
Алсу Шакирова

24

Культуралы
тормыш
Чулпан Галиәхмәтова

Заман һәм без

Әниләр өчен бишек
Чулпан Галиәхмәтова

Халык укытучысы
Әлфия Самат

Мәдәни тормыш

Мәхәббәтле халәт
Эльвира Сафина

Яшәеш

Чәнечкеле чыбык
артында
Алсу Шакирова

Язмышлар язылганда
Мәдинә Авзалова

Илһам бирче,
«Көмеш каләм»!
Эльмира Закирова

6

Елъязмачы Тәнзилә
Лилия Гәрәева

14

Хыялымда –
тарантаслы атта...
Эльмира Закирова

50

52

28

Хужабика

Сорау–жавап
Театр
этикеты
Муенга
массаж

56

58

59

38

Таныш
булмаган
таныш

62

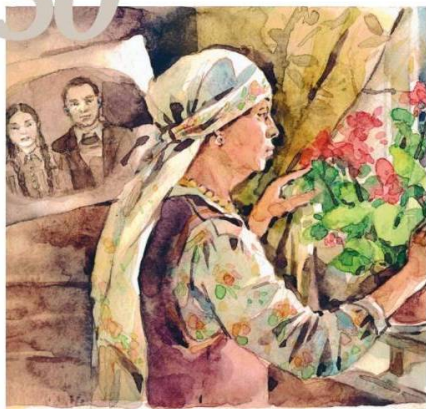
42

45

Парижларны
яулаган
рәссам
Зилә Нигъмәтуллина

64

30

Кунак
кызы

Ринат Мөхәммәдиев

46

Герой
килене

Гөлнур Сафиуллина

60

Итле гөбәдия

Гүзәл Хәйдәрова
тәкъдим итә

Мәрхәмәткә мәрхәбә » кайсыгызның кулы жылы

ӘНИЛӘР ӨЧЕН БИШЕК

АКТУАЛЬ ТЕМА

Чулпан
ГАЛИЯХМЕТОВА

– Безгә рәхәт тормыштан килеп эләкмиләр. Йортсыз-жирсез калган хатын-кызларны йә вокзалдан, йә күпкатлы йорт подвалыннан алып кайтабыз, баласы белән урманда яшәгән әнигә булышкан очрак та булды. Авыр хәлдә калып ярдәм сораган бер генә хатын-кыз да игътибарсыз калмый, – диләр хатын-кызлар өчен «Колыбель» социаль йорты хезмәткәрләре. Якыннары читкә тибәргән, кулында балалары булган, менә-менә сынам дип торган хатын-кызларга кайчак аз гына жылылык та яшәргә очкын бирә. Бала кебек, бишектә берәз тибрәлеп көч жыеп алу гомерләренә саклап кала кайчак.

Читкә кагылганнар

– Бөтен ил халкы Сочига ял итәргә йөри, ә мин менә Сочидан Казанга килдем. Язмышым булгандыр, шушында булачак иремне очраттым, – ди яшь баласын кочаклап утырган Катя. Ул шулай үз тормыш тарихын сөйләүгә күчә. – Озак та очрашмадык, өйләнештек. Яши башлагач ирем үзгәрде. Эчүгә сабышты, анысына ничек тә түзәр иден, кулын уйнатты. Әниләре белән бергә яшәдек, тик алар да мине якламады. Авырга уздым. Балабыз тугач ирем үзгәрер дигән өметем барлыкка килде. Әмма йөрәк астында туачак сабыбызны йөртүемне белсә дә, кыйнаудан туктамады. Шул вакытта ук, чыгып китим микән әллә, дип уйлый башлаган идем. Интернеттан шушы приют турында укып белдем. Әмма нигәдер чыгып китә алмадым. Елаулар, кыйналулар эссез узмады – кызыбызны вакытыннан алда таптым. Аңа балалар церебраль параличы диагнозы куйдылар. Баланы тернәкләндерү үзәкләренә йөртү өчен акча кирәк, әтисе дә, кайнана-кайната да ярдәм итәргә теләмәде. Үзе дә инвалид әтием, карт әбием булышты. Бала белән хастаханәдән йөреп кайтам да кичен кыйналам. Минем борчуым кызыма да күчә. Ирем үтерәм дип яный башлагач, чынлап торып китәргә кирәклеге аңладым, баламны кулыма алдым да төнлә өйдән чыгып киттем. Ул төнне соңгы автобуска утырып иптәш кызыма барып кундым, икенче көнне «Колыбель»га шалтыраттым. Алар безне шунда ук сыендырдылар. Менә инде бер ай

кызым белән монда яшибез. Килгән дә депрессиядә идем. Психологлар минем белән бик күп эшләде. Балачакым да катлаулы булды. Тиккә генә шушындый тормышка да килеп элек-мәгәнмендер. Белгеч белән сеанслар үткәргәндә үз-үземне аңладым, яраларымны төзәттем, хәзер инде тормыштан нәрсә теләгәнәмне, нинди максатлар куярга кирәклеген беләм. Рәхмәт «Колыбель»га, монда чынчынлап чәчәк аттым. Приют хезмәткәрләре балама бушлай тернәкләндерү курслары сөйләштеләр, бер мәрхәмәтле хәйрияче ханым кызыма бассейнга йөрү мөмкинлеге тудырды. Табиблар бик яхшы динамика күрә. Әлбәттә, безгә әле күп дәвалану курслары узасы. Хәзер менә читтән торып сату буенча менеджер булып теркәлдем. Бала йоклаганда, автобуста барганда телефоннан эшлим. Юристлар ярдәме белән балама пенсия рәсмиләштерер өчен документлар жыйам. Эмоциональ яктан да бик ныгыдым. Бераз акча туплагач, бүлмә арендада яши башлармын дип ниятлим. Минем кебек катлаулы тормыш хәленә очраган башка әниләр өчен дә приютта урынны бушатырга кирәк. Кире ирәмә кайтмыйм инде. Башта гафу итәрмен кебек иде, әмма ай буе баланың хәлен дә сорамады. Димәк, анда өмет юк. Кызым белән икәүлөп аякка басарга көч бар миндә хәзер.

Регинаның никахын рәсмиләштермичә генә яшәгән ире кызлары Нәфисә тугач үлеп китә. Кечкенә баласы белән яшә әни тулай торактан бүлмә арендага, тик яшәргә акчасы җитми башлагач, әнисенә кайта. Әмма әнисе

аны кертәргә теләми. «Син зур инде, тормышыңны үзгә алып бар», – ди ул. Үги әтисеннән туган ике сөелсә белән әнисе аны өйдән куып чыгара. Яшәр урын кирәк. Участок полициясе чакырып, мәжбүри кереп, үз өендә яши башлай. Әмма әнисе әледән-әле низаг чыгара. Соңгы шундый низаг вакытында әни кеше кызының башына утыг белән суга. Кечкенә Нәфисә өлкәннәр кыланышыннан куркып, һәрвакыт елый. Регина фатирдан чыгып китә һәм приютка килеп элгә. Аның белән дә психологлар эшли, социаль тۈлөләр алып өчен документлар рәсмиләштерергә ярдәм итәләр. Регина кызын балалар бакчасына чиратка бастырган. «Балама бакча булу белән һөнәрәм буенча эшкә чыгам», – ди ул. Мәктәптән соң техникум тәмамлап, пешекче-технолог дипломы алган ул. Ә әлгә бик авыр процесс көтә: әнисе белән судлаша.

Әни булырга өйрәтү

«Гадәттә, безнеке кебек приютларга социаль яктан имин булмаган катлам хатын-кызлары гына элгә дип уйлыйлар. Әйе, балалар йортында тәрбияләнгәннәр еш мәрәҗәгать итә безгә. Әмма бөтенесен бер чыбыктан сөрергә кирәк түгел. Менә бит Регина да, Катя да гаилә корырга да, бала табып тәрбияләргә дә тырышкан. Әмма тормыш без дигәнчә генә бармый. Әллә нинди авырлыктар килеп туарга мөмкин», – ди «Колыбель»ның баш администраторы Мелания Апраксина.

Приют Казанның Вознесение бистәсендәге ике катлы коттежда урнашкан. Барып керүгә бик зур кебек, әмма монда дистәдән артык гаилә яшәгән күз алдына китерсәң, әллә ни зур түгел инде. Узган ел җәен 17 бала белән 11 әни яшәгән! Без килгәндә 7 бала белән 5 әни сыену тапкан иде. Алай да йорт балалар тавышыннан яңгырап тора. Беренче каттагы иркен залда алар өчен уен зонасы ясалган, аш бүлмәсе дә бар. Икенче катта йокы бүлмәләре. Алар барлык шартлар тудырылган аерым бүлмәләр түгел, әлбәттә. Караватлар куелган почмаклар гына. Нинди генә жылы атмосфера булса да, өй түгел инде бу. Моны хатыннар да аңлый.

■ Эшләү дәверендә Мелания Апраксина бик күп язмышлар белән очрашкан. Берсен дә онытмый. Һәрбер хатын-кызының исемен әйтпәсәйли. Аллаһы Тәгалә үзенә бала бирмәгәнәмә, приюттагы һәркемне үз баласыдай күрә.

Шуңа күрә дә тиз арада проблемаларын хәл итеп, үз почмакларын булдырырга телгиләр. Россиянең башка төбәкләрендәге мондый приютларда яшәү вакыты чикләнгән. «Житәкчебез Элина Галиуллина бик мәрхәмәтле. Бездә катгый чикләүләр юк. Мөстәкыйль тормыш башларга әле көчә житмәгәннәрне мәжбүр итмибез. Нигездә бездә дүрт айдан бер елга кадәр булалар. Бер ана ике ел ярым яшәде. Китеп, кабат килгәннәр дә бар. Тормышы жайланмагач, урамга чыгарып жиберүдән ни файда?! Без бит исем өчен генә эшләмибез», – ди администратор.

«Колыбель» авыр тормыш хәлендә калган хатыннарга фатир да бирә алмый, акчалата да булышмый, билгеле. Аларга беренче чиратта иң элек психологик ярдәм кирәк. Шуңа алар белән психологлар эшли. Юристлар тырышлыгы белән документларын ясыйлар, түләүләрне рәсмиләштерәләр. Күп очракта приютка бер кат киенмән, бернинди документларсыз килеп керәләр бит. Әнә үсмер кызы белән бер әнине урманнан алып кайтканнар. Социаль хезмәттән шалтыратуга барып алалар аларны. Фатир өчен түләргә акчасы житми башлагач, ана урманга китәргә мәжбүр була. Приютта алар инде ел ярым яшиләр икән. Әнисе эшли, кызы мәктәптә укый. «Мөстәкыйль тормышын башлап жиберергә берәз акча жыйды инде, хәзер бездән китәргә жыена», – ди Мелания. Үсмерләр болай да бунтарь булалар. «Авыр хәлдә калган әниләрнең хәленә керәләрме?» – дип сорыйм. «Төрле очраклар

була. Бер гаилә булды бездә. Приютта яшәгәнә бик гарьләнде инде кызы. Бөтен гаепне әнисендә күрдә. Бу бала белән эшләргә махсус үсмерләр психологы чакырдык. Хәзер инде алар фатир арендада яши. Тормышлары да, мөнәсәбәтләре дә әйбәт. Әниләргә генә түгел, балаларга да рухи ярдәм кирәк авыр чакта. Кайбер яшь әниләр, гомумән, балаларын карый, хәтта алар белән уйный да белми. Аны күрәп үсмәгән, гомумән, гаилә моделенең нәрсә икәннән белми. Алар белән махсус психологлар эшли. Бала белән аралашырга, уйнарга өйрәтәләр. Кечкенә баласы булганнар эшкә йөрми бездә», – дип аңлата Мелания.

Вәхиш ирдән качып – приютка

Урын буш тормый монда. Без килер алдыннан да шалтыратканнар әле. Афроамерикан хатын баласы белән вокзалда куна икән. Русча сөйләшә белми дигән хәбәр итүче. Тел белмәү – киртә түгел. Безнең белән сөйләшкән арада волонтер-тәржемәче таптылар. (Без китүгә үк аны барып алганнар. Африкадан килгән Физа ике яшьлек кызы Марибэль белән хәзер приютта яши.) Теркәлү урынына, диненә, милләтенә дә карамыйлар, кем ярдәм сорап шалтырата – барысына да булышалар. Эмма шартлары бар: хатын-кызлар эчкечә һәм наркоман булырга тиеш түгел. Андыйларга башка приютлар бар. «Колыбель» – тормыш төбенә тәгәрәмәскә тырышкан хатын-кызларга ярдәм итүче оешма. Приютка вәхиш иреннән качып килүчеләр дә байтак очрый икән. Шуңа күрә дә социаль йорتنың бер-кайда да адресы юк, диварына элмә такта да куелмаган, хатыннарга да кайда яшәгәннәрен ирләренә әйтмәскә кушалар. Тәүлек дәвамында социаль йорт хезмәткәрләре кизү тора. Йорт «хәвеф кнопкасы» белән дә жиһазландырылган. Сак оешмасы хезмәткәрләрен берничә тапкыр чакырырга туры килгән.

Урамда XXI гасыр, ә иреннән уттан курыккандай котлары очып яшәгән хатыннар әле дә бар жәмгыятьтә. «Психологик басым астында булган теләсә нинди хатын иреннән куркып яши. Ул аңа юк та дип әйтә алмый, –

ди Мелания. – Берсендә безгә биш балалы, алтынчысына авырлы мөселман хатыны килде. Вәхиш иреннән чыгып качкан. Аның артынан ук ул ирнең икенче хатыны да килде. Алар шуның кадәр куркып яшәгәннәр, эндәшсәң дә дерт итеп китәләр, башларын күтәрәп карарга да куркалар иде. Ничектер адресны белгән: беркөнне ачулы ир килеп керде. Ярый икенче хатыны качып өлгерде. «Сез монда аны көчләп тотып, акчасын үзегезгә аласыз!» Беренче әйткән сүзә шул булды. Бу ирне нәрсә кызыксындырганын шундук аңладык. Аңа кадәр дә районның социаль хезмәтенә шалтыратып, гаилә турында белешмәләр жыйган идек инде. Ир балаларны машинага чыгарып утыртты. Синен калырга бер сүзәң житә, дисәк тә, хатын, башын иеп, ире артынан атлады. Хатынның теләгәнә без каршы килә алмыйбыз. Монда берсен дә көчләп тотмыйбыз, акчаларын да жыймыйбыз. Ул хатын кабат килде әле. Без аны районга бер йортка яшәргә жибердек.

«Бездән урамга чыгып китмиләр»

Социаль йорتنың санаторий түгеллеген аңлый монда килгәннәр. Приютның уставы бар. Килешү төзиләр. Хезмәт күрсәтүче персоналлар юк – чираттан кизү торып ашарга пешерәләр, жыештыралар. Йорт янындагы кечкенә бакчаларында жәй бие кыяр, помидор, кәбестә үстерәләр. Беркем дә эштән баш тартмый. Приютның тагын бер шарты: монда яшәгән бар хатын-кыз да кичен кайта. Төн кунар жире бар икән, димәк, яшәр жире дә бар, диләр хезмәткәрләр. Берәз хәл жыеп, аякларына басуга, хатын-кызлар, рәхмәтләрен әйтәп, кабат олы тормышка атлыйлар. Приют эшләү дәверендә берәүнең дә качып, ямьсезләнеп киткәне булмаган.

– Тормышының бу чорын куркыныч төш кебек, онытырга теләүчеләр дә бар, – ди Мелания. – Язмышлары белән кызыксынып, аларны борчымыйбыз. Ә күпләр бездән киткәч тә элементләрен югалтмый. Аларның хәлләрен белешеп торабыз. Бер гаилә килде безгә. Әни кеше элек эчкечә

булган. Ул ремиссиядә иде. Приюттан китәргә курыкты баштагы мәлне. Кабат эчүгә сабышырмын дип уйлагандыр, мөгаен. Юк, сынмады. Әмма әледән-әле безгә килеп йөри. «Мондагы атмосфера миңа бирешмәскә көч бирә», – ди. Димәк, без бу хатынга әле дә рухи ярдәм итеп торабыз. Пешекче әни яшәгән иде. Бездән киткәч кияүгә чыкты. Ире белән килеп, пылау пешереп, өстәл әзерләп, бәйрәм ясап киттеләр әле. Күпләр приютка волонтер буларак ярдәм итеп яши. Бездән соң аякка басып, үз урыннарын тапканнар бик сөендерә. Кызганыч, приюттан китеп, тормыш төбенә тәгәрәгәннәр дә булгалый. Моны фажигә итеп кабул итәбез. Әмма кулдан килгәннең барысын да эшлибез, алдагы көнөндә тормышының нинди булуы бары хатын-кызның үзеннән генә тора шул.

Социаль йорттан китсәләр дә, аннан ярдәм алып яшәүчеләр дә бар. «Колыбель» урнашкан йортның подвалында гуманитар склад ачканнар. Анда киёмнәр дә, азык-төлек тә, коляскалар да, уенчылар да бар.

Монда яшәп киткән хатын-кызларга да, үзләренеке булмаган мохтажларга да өләшәләр. Машина белән хәтта районнарда да илтәләр. Барысын да мәрхәмәтле кешеләр алып килә икән. Без булганда гына Миләүшә исемле ханым ике капчык бәрәңгә китереп китте. Шулай яшелчәләр белән ярдәм итә икән. Бик сорасак та, фотога төшәргә дә, сөйләшәргә дә теләмәде. «Күңелем кушканга эшлим, кешегә күрсәтер өчен түгел», – диде ул. «Казан» агросәнәгат паркында «Корзина малыша» дип аталган акциядә катнашучылар да шактый була икән. «Безнең хакта ишетеләр дә килеп танышалар, аннан даими ярдәм итә башлайлар», – ди Мелания. Хәйрияче Олесяга, Гөлнарага рәхмәтләре зур. Алар ярдәме белән «Колыбель» хатын-кызларны кочагына ала. Хатын-кызларга булышучы социаль йортка да ярдәм кирәк, билгеле. Ул бары Президент гранты һәм хәйриячеләр ярдәме белән генә яши. Ә бит жәмгыять өчен әйтеп бетергесез зур эшләр башкара: хатын-кызларга җилкәсен куя, бала төшергүне, «социаль

ятимлек»не киметә, мөнәсәбәтләргә җайлый, гаиләләргә саклап кала.

Ирләре белән аңлашып, кабат бергә яши башлаганнар да юк түгел. Язманы шундый бер матур тарих белән тәмамлыйсы килә.

Мария ике баласы белән килә приютка. Укыган, элекке спортчы, ихтыяр көче дә зур. Әмма ире белән бик начар яшәгәннәр. Кул күтәрә башлагач, иреннән чыгып китә. Өч ай яши ул монда. Психологлар белән эшли. Приютта хатын-кызларга баллык түгел, кармак бирергә кирәк дигән принцип белән эшлиләр. Хәйриячеләре Гөлнара берничә хатын-кызга ирләре белән мөнәсәбәтләргә җайлау буенча онлайн курслар да сатып алып бирә. Ике атнадан соң Мария ире белән аралаша башлай. Үзенең хаталарын да таний. Беркөнне ире балаларын һәм Марианне йөрәп кайтырга дип кереп ала да башка шөһәргә алып китә. Ике көннән Мария бәхетле, канәгать булып приютка кайтып керә. Шул ук көнне гаризасын язып, рәхмәтен әйтеп хушлаша. Бик матур яшәп яталар икән хәзер.

Аида ФИОГБЕ, «Умиление»
гаиләне, ананы һәм балачакны
саклау үзәге җитәкчесе урынбасары

«Колыбель» – «Умиление»нең иң зур проектларының берсе. Беренче социаль йорт шәһәрнең Совет районы хакимияте ярдәме белән 2016 елда ачылды. Әмма безгә күп тапкырлар күченергә туры килде, чөнки приют өчен бинаны арендага алабыз. Монда килеп элэккән күпчелек хатын-кызларның гаилә моделә формалашмаган. Күбесе бик тиз ышанучан, инфантиль. Шуңа күрә дә алар сәламәт мөнәсәбәтләр корә белми. Үзләре кебек үк ир-атлар белән аралашалар. Әмманлыкы гаилә кору өчен күп хезмәт, зирәклек сорала. Мин хәзер социаль яктан имин булмаганнар – эчкечеләр, наркоманнар турында сөйләшим. Алар, гомумән, башка катлам. Безгә килгән хатын-кызларны тормышка яраклашырга, социальләшәргә өйрәтәбез. Аларның тормыш алып бару өчен ресурслары барлыкка килә. Әйе, мин бездән хатын-кызлар матурланып, бөтен нәрсәне белеп, өйрәнеп китә, дип әйтмим. Холыкларына карап, кайберсенә проблемаларын хәл итү өчен бер ай вакыт та җитә, кайберләренә айлар кирәк. Менә шушы авыр вакытта ярдәм кулы сузучылар без. Социаль йорт эшли башлаганнан бирле барлыгы 400 кешегә (шул исәптән балаларга да) ярдәм иттек. Безгә, нигездә, авырлы һәм кечкенә балалы хатын-кызлар килә. Шул рәвешле күпме баланың гомерен саклап калдык. Гомумән, «Умиление» абортлар профилактикасы буенча да зур эшләр алып бара. Хатын-кыз консультацияләрендә безнең психологлар эшли. Алар белән сөйләшкән хатын-кызларның 15 проценты вәхи уйларыннан баш тарта. Февраль аеннан тест режимында авырын төшертергә уйлаган хатын-кызларга ярдәм итү йөзеннән бала карау хезмәтен гамәлгә ашырабыз. Алар алдан сөйләшкән сәгәтләргә килеп, алжыган әнине аз генә булса да ял иттерә. Монысы инде «Колыбель»дан тыш эшләребез. 2021 елда Яшел Үзәндә икенче социаль йортыбызны ачтык. Аннан да хатын-кызлар өзелми.

«Умиление» гаиләне, ананы һәм балачакны саклау үзәгенә ярдәм сорәп йә ярдәм итәргә теләп шалтыратучылар өчен телефон: +7 987 220-03-60

АЙНЫН ИКЕНЧЕ ЯГЫ

Аның белән бүгенге журналистика, бу өлкәдәге яңалык һәм үзгәрешләр, газета-журналлар алдына куелган бурычлар турында озаклап сөйләшеп утырып булыр иде. Әлеге темаларда ул судагы балык кебек йөзә... Әмма аны магниттай тарткан тагын бер өлкә бар әле – шигърият. Күңел халәте! Әйе, күпләр белгән кырыс, таләпчән житәкче генә түгел ул... Татарстан Республикасы матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр агентлыгы житәкчесенең беренче урынбасары, Татарстанның атказанган матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр хезмәткәре Эльвира Фәнис кызы **ӘХМӘТОВА** белән әңгәмәбез... шигырь һәм аның тууы белән бәйлә серләр турында.

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

Бродскийның «Шигырь язарга өйрәнеп булмый: кешегә ул йә бирелә, йә юк», дигән сүзе бар. Сез аны хаклы дип саныйсызмы?

– Шигырьнең тууын мин үзем бер могжиза дип саныйм. Беренчедән, ул, чынлап та, кешегә бирелә торган сәләт – бүләктер. Без беребез дә «телим» дип кенә теләсә кайсы эшкә тотына алмый бит. Икенчедән, бу могжиза тусын өчен бик күп нәрсәләр тәңгәл килергә тиеш: вакытың, күңел халәтең, ниндидер хисләргә тулып ташуың... Әйе, шигырь язуның үз кануннары, билгеле бер схемасы бар. Шуны аңлап, ижекләргә туры китерсәң дә шигырь языла. Әмма чынлыкта бу сүзләр тезмәсә генә булачак. Шигырьнең чыны иң элек жанда туа, аннан чишмәдәй ургылып чыга башлай... Көтмәгәндә килә ул шигырь. Дөресрәге, сүзләр, бер-бер артлы образлар... Машинада барганда, савыт-саба юганда, өй жыештырганда... Яки кемдер сиңа үзенең язмышын, тарихын сөйләгәндә, кинәт ул әйткән бер сүз сине «эләктереп» ала. Менә ул яңа тема! Аннары инде, ничек ачарга моны, дип уйлап йөри башлайсың... Бу көннөрдә генә «Дару» дигән шигыремне яздым менә. Медицина шулкадәр алга киткән, ә жанга дару һаман юк. *«Булсын иде шундый дару, / Жанны дәвалый торган. / Сагынуны, сагышларны / Берьюлы жиңә торган».*

Шигырьне соңчелтәргә куйган көнне кишеттә бер таныш кишетчә: «Сезне кочаклыйм әле... Бөтен әйтсә килгән фикеремне ачып салгансыз. Мин андый сүзләр тапмас идем», – диде.

Әгержә районының Кырынды дигән зур гына авылында туганмын. Миңа 9 яшьләр тирәсендә әтием белән әнием аерылыштылар һәм без Кырындыдан күчеп киттек. Әнием Алабуга шәһәренә китеп урнашты, заводка эшкә керде, ә мин 3 нче класстан Яңавылда – әби-бабам янында укый башладым. Шуңа күрә тормышымда бертигез якын күргән авылларым икәү... Беренче шигырьләремне 4 нче классларда язганмындыр. Болар – инша эчләрендәге шигырь юллары. Ә иншаларны унбишәр бит яза идем! Татар теле укытучысы Розалия апа Кәримова аларны класс алдында кычырып укый... Тора-бара укытучылар бөйрәмнәргә сценарийлар язарга куша башлады. Шигырь белән! Район газетасына жибәргәләсәм дә, шигырьләремне кемгәдер күрсәтергә ояла идем әле. Өйдә исә шигырь язумына шаккаткан кеше булмады. Гомумән, бик мөстәкыйль бала идем. Әби белән бабай өй эшләремне тикшереп азапланмадылар, алар мине назга, яратуга гына күмделәр. Әти гел малай дип көткән, бу, күрәсәң, холкыма да ничектер тәэсир иткән. Урамда малайлар белән генә дулаштым, балалар бакчасыннан әллә ничә тапкыр качтым, курчаклар белән уйнамадым... Мин гел агач башында, өй түбәсендә... Үземне беркемнән кыерсыттырмадым. Шуклыкларым да күп булган. Әни: «Сине үстерергә бик авыр булды», – ди.

Белүемчә, әнигез ягыннан нәсел тамырларыгыз драматург Тажи Гыйззәткә барып тоташа. Димәк,

Кайчакта шигырьнең нинди фикер белән төгәлләнәсен алдан үзең дә белмисең.

әдәбиятка-сәнгатькә, шигърияткә мөхәббәт кан аша да күчкән сезгә.

– Әйе, әниемнең әтисе Мөхәммәтнур бабам – язучының бертуганының оныгы. Тик ул бабам белән аралашырга туры килмәде миңа. Ә шигырь язучылар күп нәселебездә! Әтиемнең әнисен – Фәүзә әбиемне районда «һәвәскәр жырчы-шагыйрә Фәүзә Әхмәтова» дип беләләр. Язганнары район газетасында басылып килгән, ул республика күләмдә узган жыр-бию смотр-конкурсларында катнашкан, урыннар яулаган... Әбием үлгәннән соң аның шигырь дәфтәрләре авылда өйдән-өйгә, кулдан-кулга йөргән. Кызганыч, миңа килеп ирешмәделәр – шулай югалганнар... Зилә әбием дә гади авыл хатыны булса да, жор телле, төпле, акыллы, гел мәкаль, әйтемнәр кушып сөйләшүче кеше иде. Әтиемнең сөңлесе Раушания апа жыр-биюгә оста иде – сәхнәдән төшмәде. Аның улы да шигырьләр, аларга көйләр яза, үзе үк гитара белән башкара да иде. 20 яшендә чечен сугышында һәлак булды... Тагын бер туганымда – Рафилә апа Алиева да иҗат күзә бар. Менә шуңа да шигырь язумына берсе дә шаккатмады.

Шигырьләремдә – мөхәббәт, тормыш фәлсәфәсе... Гомумән, үземне күбрәк лирик темаларга язучы дип саныйм. Тотына алмаган, дөресрәге тотынырга теләмәгән темаларым да бар. Мәсәлән, үлем, кайгы-хәсрәт турында яза алмыйм. Сәбәбе юк, бары күңелем тартмый. Негатив темаларга бөтенләй дә кагыласым килми... Шигырь эченә, андагы сүзләргә нинди энергия саласың, шул энергия укучыга барып житә. Ә минем аларга күбрәк позитив җиткерәсем килә. Шигырьләремне укыганнан соң күңелләре күтәрелсен, ниндидер проблемаларны чишү юлларын тапсыннар, шигырьләрем яктылыкка, яхшыга өндәсен... Тагын заказга язучу бар әле. Бик күп жырчылар, композиторлар: «Репертуарымда теге яки бу тема юк», – дип шалтыраталар.

Бүгенге көндә шигырь язучу сезнең өчен нәрсә ул? Хоббимы?

– Әйе, әлбәттә, шулай. Үземне профессиональ шагыйрә дип санамыйм: төп эшемнән бушаганда гына язам. Вакытым була икән, телефонга яки компьютер артына утырам. Андый мөмкинлегем юк икән, кайчак атналар бие да язмыйм. Күңелемә якын булган, жан тынычлыгы, икенче бер төрле энергия бирә торган хобби ул минем өчен. Дөрес, хоббиларым шактый. Бакча эшләрен бик яратам – жирдә казынырга, яшелчә, жиләк-жимеш үстерергә. Чәчәкләр үстерергә! 40 сорттан артык розам гына бар! Ирем көлә: «Нигә бу кадәр чәчәк сиңа?» – ди... Кипкән чәчәкләрдән, кыш көне ылыслардан икебаналар ясыим.

Миңа, гомумән, начар уйларга ярамый – алар шунда ук кире үземә кайта.

Сезгә, сезнең ижатка тәэсир иткән шагыйрьләр бармы?

– Роберт абый Миңнуллин белән озак еллар аралашып яшәргә насыяп булды. Разил абый Вәлиев белән гел элемтәдә: кайчак язган шигырьләремне жибәреп, киңәшләр дә сорыйм. Күңелемә Фәнис Яруллин ижаты, аның мөхәббәт лирикасы якын. Кызганыч, үзе белән танышырга өлгермәдем... Мәктәп елларында татар әдәбиятын бик яратып укыдым. Мәктәп программасына кергәнән дә, кермәгәнән дә. Әмма татар теле укытучысы булырга теләгем юк иде. Алабугага мәдәни-агарту училищесына укырга керәм дип килдем. Театр бүлегенә! Мәктәптә сәхнәдән төшмәдем, Яңа ел тирәсендә биш-алты тамашада Кар кызы булырга өлгерә идем! Бәхетемә, туганнан-туган абыйларымның берсе, гомер буге жырлап-биеп кенә яши алмассың, сөңлем, дип, документларымны алып, институтка, татар филологиясенә тапшырды. Ә журналистикага кереп китүем... Диплом алган көнне институтта бер кеше: «Алабугада радио-телевидение ачыла, безгә эшкә килегез», – дип чыгыш ясады. Курсташларымның яртысы – ресторанга, калганы табигатькә бәйрәм итәргә китте, ә мин... эшкә урнашырга. Концерт күлмәге сыман ялт-йолт итеп торган озын күлмәктән, чәчләр ясалган, күзләр буялган, кулда – берничә сәгать элек кенә алган диплом... Радиостанция институттан ерак түгел, Казанская дигән урамда урнашкан икән. Кыяфәтемә бик гажәпләнеп карасалар да, эшкә алдылар!

Эшли башладым. Авыр! Кайтам да әнигә елыйм, булмый, дим. Тагын бер атна гына эшлә дә, китәрсен, диде ул... Бер атна дигәнәм 22 елга сузылды менә – мин һаман да медиаөлкәдә. Бер елдан татар редакциясенәң житәкчесе итеп куйдылар. Миңа – 22 яшь, кул астымда унбер кеше. Тагын бер елдан инде телевидениең бүлек житәкчесе идем. Татарстан телевидениесенә Алабугада үз хәбәрчесе булып та эшлим. Телевидение каршында яшь журналистларның КВН командасын ачтым – регионнар буйлап чыгыш ясап йөрибез. Радиода өч-дүрт тапшыру алып барам. Ошый! Балалар өчен «Яшь журналистлар» түгәрәге ачарга тәкъдим иттеләр. Алындым! Концертлар, юбилейлар алып барырга да өлгерәм. Шәһәр Сабантуйларын алып баруны да миңа тапшырдылар... Алабугада яшәгән дүрт елым әнә шулай узды.

Кайчак безгә эшкә урнашырга киләләр дә, «минекә түгел, китәм», дип керәләр. Тагын бер ай эшләп карагыз, дим. Ничек кенә булса да, гел алга барырга, туктамаска кирәк. Шулай итеп, калалар!

Тагын менә нәрсә әйтәргә теләм: балачак хыялларына киртә куярга ярамый – барыбер аларга әйләнеп кайтасың. 5 нче класста укыганда телевизордан «яшь

журналистларны эшкә чакырабыз» дигән игълан ишетеп калдым. «Мине алыгыз», дип, утырып хат яздым, фотомны да салдым. Мәктәптән көн саен йөгереп өйгә кайтам: «Әби, хат килмәдеме?» – дим. Жавап булмады, әлбәттә. Ә тормыш мине урау юллар белән булса да, шушы хыялыма алып килде... Мин – теле-радиожурналист. Бүген дә сюжетлар төшерә алам. Язарга да ярата идем. Декрет ялларында утырганда гел «Татарстан яшьләре» газетасы белән хезмәттәшлек иттем. Укучылар мине Камилә Әхмәт дип белә.

Кемдер шигырь язуды психологга бару белән тинди. Ә сезгә шигырьләр язуды тормыштагы кайбер авыр, катлаулы мизгелләргә уздырырга ярдәм итәме?

– Әйе, ярдәм итә. Әйткәнәмчә, шигырь язганда ниндидер бер яңа энергия алам. Мин аны сүзләр белән аңлата да алмам... Эштән еш кына бик арып кайтам: күп кеше белән аралашырга, бик авыр проектлар алып барырга, бер-бер артлы чаралар оештырырга туры килә... Кайныйсың! Ә шигырь сине шул тормыш ыгы-зыгысыннан аралый... Психологларга йөргәнәм юк, әмма психологиягә мин бик якын кеше. Филология факультетында укыганда өч ел параллель рәвештә психология факультетында да белем алдым. Укытучылар: «Синнән бик яхшы психолог чыгачак», – диләр иде... Әмма түләүле булгач, әнигә авыр дип ташладым. Институтта алган белемнәргә хәзер инде тормыш тәжрибәсә өстәлдә. Миндә тоемлау хисе – интуиция бик көчле. Әбиемнән күчкән ул миңа. Алар өч кыз туган булганнар: Бикә, Бану, Газдә. Өчесе дә намазлы, өчесе дә ак күлмәктән, ак жулыктан гына йөргәннәр. Ак әбиләр! Бикә әбием кешеләргә кулы белән дә дөваллаган. Мин дә тоям, күп әйберләргә алдан төшемдә күрәм. Бу дөньяда бар нәрсә дә кире кайта: яхшылык – яхшылык булып, начарлык – начарлык булып. Шунның өчен хәтта уйларыбыз да матур булырга тиеш.

Шигырь – йөзләгән, меңләгән укучы алдында күңеленә ачу кебек...

– Шулай... Шигырь язганда кыюлык та бик кирәк. Кеше ни әйтер дисәң, тукталып каласың. Соңгы 4–5 елда андый уйларны читкә куарга өйрәндем: ничек тоям – шулай язам. Югыйсә кайчакта хәтта дуслар, туганнар да: «Аерылышу турында язгансың, әллә ирең белән арагыз начарландымы?» – дип сорый иде. Мөхәббәт турында шигыремне укысалар: «Гашыйк булдың ахрысы», – дигән хәбәрләр ява башлый. Күпләр образга кереп киткәнәмне аңламый. Шигырь темалары ул – һәрвакытта да үз кичерешләрем түгел, ә уйлап табылган яки каяндыр күңелгә кергән образлар. Шигырь язганда үзгә сәхнәдә кебек хис итәсәң – үзгә уйлап чыгарган рольне уйнайсың. Дөресрәгә, шул рольдә яшәп аласың. Ясалма хисләргә исә шигырияттә урын юк – аны укучы бик тиз сизә. Ирең шигырьләрегә ничек кабул итә, диләр бик еш. Мирсат – Башкортстан татары, аңа татарча уку авырак. Рәхәтләнеп укый алмаса да, минем белән горуранганын тоям. Язарга утырсам: «Балалар, әнигезгә комачау-

ламагыз, ул ижат итә», – ди. Шундый рәхәт булып китә... Шигърияттән ерак кеше ул, нефтьче. Аның кебек терәгем булмаса, гомумән, бу эштә эшли алмас идем. Житәкче хатын-кыз ир-аттан берничек тә аерылмый ул: бала аласым, ашарга әзерлисем бар дип, эштән гел вакытында китә алмый... Соңга калсам, ирем ашарга да пешерә тора. Һәрхәлдә, бәрәңге кыздыра, аш пешерә белә. Кибеткә йөрү, суыткычны тутырып кую да аның вазыйфасы. Кирәк булса, идән дә юарга мөмкин. Ә, гомумән, без бөтен эшнә икәү эшлибез. Мин бәрәңге әрчим, ул кыздыра, мин кер машинасына керләргә тутырам, Мирсат элә...

Сезнең әле бер шигырь китабыгыз да юк. Ә укучы Эльвира Әхмәтова дигән шагыйрәне белә – ул инде аны «тапты».

– Әйе, китабым юк, чөнки бу бик зур эш. Аны берәр рәссам белән берлектә эшлисем килә. Рәсемнәр белән бизәп... Ә укучылар мине социаль челтәрләр аша белә – анда өч аккаунтым бар. Барысын ук булмаса да, күп кенә шигырьләремне һәм аларга язылган жырларны социаль челтәрләргә куеп барам. Укучыга мин жырларым аша да танылдым. Үземне беренче чиратта жырлар язучы автор дип саныйм: төрле композиторлар белән бергә ижат ителгән 100 дән артык жырым бар. Мин, гомумән, борын төбөндә көй чыгарып йөрүче бер кеше. Үзем генә булганда гел көйлим... Шигырьләремә язган көйләрем дә бик күп. Тик музыка буюнча профессиональ белемем юк. Институтта укуганда бер ел фортепиано курсларына йөрдем, әмма бу белем генә житми. Узган ел 8 Мартка ирем миңа электрон фортепиано алып бирде. Ап-акны! Хәзер шунда уйнарга өйрәнәм. Иң беренче жырымны – «Сайлап меңнәр арасыннан»ны Илназар белән яздык. Бүгенге көндәге популяр жырларның берсе ул – туйларда бик еш яңгырый. «Шәһри Казан» газетасы соцчелтәрләрдән алып бер шигыремне бастырган иде. Концерт барганда залдан бер тамашачы: «Менә матур шигырь – жыр языгыз», – дип, газетаның шул өлешен ертып, композитор Айдар Тимербаевка менгезгән. Аннан инде Айдар мине эзләп тапты – шулай итеп тагын яңа жыр туды. Зәйнәб Фәрхетдинова, Гүзәл Уразова, Әнвәр Нургалеев, Ришат Төхвәтуллин, Илсаф, Гүзәлия, Гөлнәз Асаева һәм башка жырчылар репертуарында бар жырларым.

Берәр шигырегезнең язылу тарихын искә төшереgez әле...

– Мирсат белән без Алабугада таныштык. Урамда, автобус тукталышында! 2004 елның апрель ае иде. Кесә телефоннары әле юк чак. Әмма кыска гына шул сөйләшүдә дә аңа телевидениедә эшләвемне әйтергә өлгәргәнмен, күрәсез. Псевдонимым белән, Камилә Әхмәт дип танышканым исә истә. Өч көннән ул эшемә шалтыратып, Камилә Әхмәтне чакырыгыз әле, дип сорады... Шулай сөйләшеп киттек. Озак вакытлар телефон аша гына аралаштык әле. Шул вакыт язылды бу шигырь: «*Тышта дулый буран, / Басып торам – / Йөрәгеңнең тәрәз каршында. / Шакырга кыймый кулларым, / Ә күңлем эчкә ашкына...*

Сез үзегезнең тормышны нәрсәләрдән яки кемнәрдән башка күз алдына китермисез?

– Якыннарымнан башка, әлбәттә! Әгәр тормышыңны кире борабыз, яңадан башлайсың, дисәләр, шул ук юлны үтәр идем... Кабат иремә кияүгә чыгар идем, кызым белән улымның әнисе булып идем, шушы ук эшемдә эшләр идем... Тормышта үкенечле мизгелләрем дә бар, билгеле. Якыннарың исән булганда аларның күңелен күрергә өлгерергә кирәк икән. Әби белән бабай, нигезне ябып, безнең янга Казанга күчеп килделәр. Авылны бик нык сагыналар иде, ә минем аларны еш алып кайтып йөрергә гел вакытым булмады... Әти белән дә күбрәк аралашыр идем... Ни генә булса да, ул бит – әти...

Миндә патриотлык рухы бик көчле. Бу, бәлки, әби-бабай тәрбиясәдер... Туган тел, туган як, авыл, нигез төшенчәләре минем өчен изге. Туган ягыма кайтып йөрәм. Туган авылымда төп нигез инде юк, без аны күптән саттык. Анда хәзер укытучылар гаиләсе яши – кереп йөрибез. Бер хыялым бар: ике нигездән дә туфрак алып килеп, бакчама саласым килә. Туган нигез туфрагында көч бар дип саныйм. Кайда гына яшәсәң дә, ул һәрвакыт сине үзенә тарта. Авылларымны сагынып яшим. (Елый.) Юл ерак – гел кайтып йөрәп булмый. Туган авыл турында шигырьләрем байтак. «Соңгы йорт», мәсәлән. Безнең әбиләр авыл башында иң соңгы йорт иде – Совет урамы, 2 нче йорт. «*Авыл башындагы беренче йорт / Ялгыз калган күптән боегып. / Балачагым үткән шигәлдә / Хәтеремдә калган уелып*». Авылны чыгып берәз киткәч тә елга ага. Аннан – тау. Ул тау башында имән үсә. Ерак түгел чышмә ага... Гөлнәз Асаеваның минем сүзләргә язылган «Таңнар» жырында шушы күренеш тасвирлана.

Мин Татарстаннан беркая да күченеп китә алмас идем. Казанны яратам! Ул – минем шәһәрәм... Үземнең татар кызы, авыл кызы булуым белән горурланам. Мөгаен, шуңа да миңа гимннар язучылар биреләдер. «Шаян ТВ» телеканалы уздырган «Татар сүзе» республика бәйгесе өчен гимн яздым. Сүзләрен дә, көен дә. Зур сәхнәдә ул Алиһә Шәрипжанова белән Марат Мөхетдиновлар башкаруында яңгырады.

Үзегез турында биш кызыклы факт белән уртаклашыгыз әле.

– Мин нечкә күңелле, әмма моны күп кеше белми, чөнки тыштан кырысмын, күрсәтмәскә тырышам – шулай тәрбияләнгәнмен. Тик сез бүген мине елаттыгыз... Камыр ризыклары пешерергә яратам. Ял саен бөлеш салам. Атнага бер тапкыр миңа кыстыбый пешерергә кирәк. Шәңгә, өчпочмак... Кечкенәдән һәрвакыт план белән яшәдем: кайчак ул планны күңелдән генә төзим, ә кайчак кәгазьгә үк төшерә идем. Хәзер балаларымны да шуңа өйрәтәм. Мин бик аралашучан кеше – кунаклар кабул итәргә яратам. Дусларым күп! Алар төрле өлкәләрдә эшли, әмма безне тормышка уртак карашлар берләштерә. Минем үпкәләвем өч минуттан озакка сузылмый, үпкәмне онытып, кеше янына иң беренче үзем киләм – холкым шундый... Бишәү булды шикелле?

Мәктәп еллары һәр кешенең язмышында иң матур, истәлекләргә бай сөөнечле бер чор булып урын аладыр. Тормыш белән очрашу, белем ачкычына ия булу, зур коллективта тәрбияләнү, үзеңне шушы җәмгыятьнең бер күзәнәге итеп тоя башлау, милли ұзақ формалашу – болар һәммәсе мәктәп чоры белән бәйле мөгҗизалар бит. Ә мәктәпне һәм бу мөһим вакыйгаларны Укытучы дигән гәҗәеп затлардан башка берничек тә күзаллап булмый.

ХАЛЫК УКЫТУЧЫСЫ

Әлфия
САМАТ

Мондый исемне бик сирәкләр генә ала. Аның өчен балаларны ярату, җаныңны биреп эшләү, камиллеккә омтылу гына җитми, минемчә. Моңың өчен тумыштан гына бирелә торган аерым бер талант кирәктер. Ул исә йә була, йә юк. Аллаһы Тәгалә кемгә бирә, кемгә – юк! Әйтәләр бит, туганда өч процент сәләтең бар икән, калганын тырышлыгың белән яулап алырга мөмкин, диләр. Әйе, моңысын да кабул итәм. Ләкин энә шул талант дигән нәрсәнең сыйфат ягы да бар бит әле! Нәселдән-нәселгә килә торганын, һич ялгышмыйча, «халык» исеме белән бәйләргә була торгандыр дип уйлыйм. Актаныш районының Сәфәр авылында туып-үскән, 41 ел гомерен район үзәге мәктәпләрендә татар теле һәм әдәбияты укытуга багышлаган, соңгы елларда драма әсәрләре язып, аларның Әлмәт, Актаныш, Казанның Тинчурин театрлары тарафыннан сәхнәләштерелүенә ирешкән Ләйсән Галиәкбәр кызы ӘМИНОВА «Халык укытучысы» исемен яулап алган икән, бу, чыннан да, тикмәгә түгел! Юкса мулла нәселеннән булып, балаларга дин дәресләре өйрәтеп, иманга, гыйлемгә юл ачучылардан саналган бабаларыннан башка укытучы заты да юк бу йортта.

Минем каршымда дүрт кыз. Авылда аларны бүтүнгәчә Галиәкбәр кызлары дип кенә йөртәләр. Югыйсә әткәйләре Мөслим якларынан ук. Сугыштан кайткач, ул эше буенча бу районга элгә һәм язмышын зәңгәр күзле Сәфәр кызы Мөжәллия белән бәйли.

– Безнең өйдә китап култы булды, – дип сөйләп китә Ләйсән. – Без әдәбиятны, сәнгатьне ярата торган гаиләдә үстек. Сугыш чорында тракторда эшләгән жирдән әнкәйне авылдагы элемент бүлегенә җитәкче итеп чакыралар. Пенсиягә киткәнче, ул шушы хезмәтне башкарды. Татарча-русча нинди газета-журнал чыга – өебездә шуларның барысы да бар иде. Безнең өчен әнкәй эчләренә пластинка тыгылган русча журналларны да «Книга – почтой» аша кайтартты. Без дүрт кызга бер абыйлы гаиләдә Мирей Матье, Джо Дассен кебек дөнья җырчыларын каян белер идек икән? Әнкәйнең безнең белән шөгыльләнеп утырырга әллә ни вакыты булмады, ләкин кичләрен ул безгә кычкырып китап укый иде (әткәй йоклый). Без йә йон эрлибез, йә бүтән төрле берәр эш белән мәш киләбез, әнкәй вазыйфасын башкара торган апабыз бәйләм бәйли. Укый-укый да, кайсыбер урында «э-э-э» дип китә («үбешү» кебек сүзләренә әйтми, тик икенче көнне без ул җирләренә эзләп табып укыйбыз инде). Күп язучыларның әсәрләрен шулай өстәл артында ишетеп үстек. Ә якшәмбе көннәрендә исә Татарстан радиосы аша татарча спектакльләр тыңлау – мәҗбүри эш кебек, көтеп алабыз, аннары җыелышып фикер алышабыз. Безнең ул сөйләшүләр һәрвакыт педсовет, культсовет шикелле дә булып китә иде.

Барыбыз да китап укырга яраттык. Мин үзем, юрган астына кереп, фонарь яктысында да укый идем. Китапханәдә без укымаган китап бар иде микән? Китапханәче апа эчтәлеген сорый әле, укымыйча гына китермимме, янәсе. Барыбыз хакында да: «Китап җене кагылгандыр сезгә», – диләр иде. Минем артист буласым килде, тик әнкәйләргә әйтергә курыктым бугай. Укытучылыкка китү теләге үзгә-үзгә килеп чыкты. Барыбыз бергә гел укытучылы уйный идек. Абыйдан башка (ул да Минзәләдә, авыл хужалыгы техникумында) ике апам – Минзәлә педагогия училищесында укыдылар (сеңлебез Ания генә туры Казанга юнәлде). Алардан соң мин дә шунда киттем. Укытучы һөнәренә бик дәрәҗәле вакытлары иде шул. Бүтән юнәлешне сайлау башыбызга да килмәде. Бишебез дә икешәр уку йортын тәмамладык. (Инсия апам белән мин – татар теле, Илсүс апам белән Ания – география укыттык. Афарим абый – төп авыл хужалыгы белгечлеге алса да, район газетасы редакциясендә бүлек мөдире, СССР Журналистлар берлеге әгъзасы иде. Аннары колхоз рәисе булды. Кызганыч, 45 яшендә бакыйлыкка күчте). Бераз дүртебез берьюлы укыдык әле. «Сез – акчалы кешеләр, шуңа күрә ул кадәр чыгымнарны күтәрә аласыз», – диләр иде. Әйе, әткәй – район финанс бүлегендә, әнкәй – почта бүлекчәсендә, хезмәт хакын акчалата түлиләр.

Сүзгә иң өлкәнә Инсия – Иркә апалары кушыла. Бу гаиләдә туганнар бер-берсен шулай атый. Икенчесе Илсүс – Алма апа. Өченче кыз Ләйсәнне исә сеңелләре Ания исеме белән генә атый. Аңа рөхсәт, дип көлә апалары.

– Җиңелләрдән түгел иде, әмма безне укыттылар. Әткәй дә Минзәлә юлларын аз таптамады: ата-аналар җыелышла-

Әнкәйнең безнең белән шөгыльләнәргә әллә ни вакыты булмады, ләкин кич ул безгә кычкырып китап укый иде.

рына йөрү тулаем аның өстендә, шунлыктан әнкәй безнең кайда яшәгәнне дә белмәде. Алай гынамы, әнкәйнең хәтта районнан читкә чыкканы юк дияр идем, бер тапкыр, югары бүлгә алу өчен Казанга барып кайтты. Республикада «Почет билгесе» ордены белән бүләкләнгән ике элементчә булса, шуның берсе безнең әнкәй – Мөжәллия Шәйхәйдар кызы. Җиде сыйныф кына укыган булса да, әнкәй бик башлы, көчле психолог та иде. Авылның күп кенә киләткәч – кайнанадан, кайнагалар киләткәч зарланып киләткәч киләләр. Ул аларны, акыллы фикерләрен әйтә, тынычландыра белә, берсенең серен берсенә чишми, «сер сандыгыбыз» диләр иде үзен. Әткәебез Галиәкбәрнең дә хезмәт кенәгәсендә бер генә язучы тора – ревизор! Ул бик гадел, җаваплы хезмәттен намус белән башкара торган риясыз кеше, сугыш ветераны иде...

Гаиләдә алар белән әнкәйләренәң бертуган апасы Мәкмүнә дә яши. Сугыш аркасында ялгыз калып, туганы гаиләсенә сыенып яшәгән тол хатыннар, тол кызлар күп иде шул ул чорда! Шундыйларның берсе Мәкмүнә апаны балалар, олылап, «Апа» дип, авыл кешеләре «Абыстакай» дип йөртте.

– Ул холкы белән кырысрак, әмма бик нечкә күңелле, намазлы-уразалы, моңлы итеп җырлый торган ихлас бер зат иде. Аның ир-еге күңелендә яшерелгән эчке халәттен аңлап бетерү өчен үзебезнең өлкәнәебез кирәк булган икән! Әлмәт драма театры куйган «Йөрәк сере» спектаклен мин нәкъ менә шушы Абыстакай апабызга багышлап яздым да! Ул безгә тәрбия үрнәге бирүдә гажәеп эз калдырган шәхес булды, – дип сөйли Ләйсән.

Укытучы ханымнар шулай әкрән генә тормыш йомгакларын сүтә. Жай гына, бер-берсен бүлдөрмичә, берара күз яшьләре аша, кайчагында рәхәтләнеп көлөп! Һәр сүзләрендә ихласлык, карашларында – бер-берсенә булган кадер, хөрмәт хисләре!..

Язмабызның төп герое Ләйсәнгә килгәндә, училищени тәмамлагач, Әлки якларына эшкә китәргә тиешле кызы кая инде читкә жиберү?! Әтисе Галиәкбәр ага ничек итсә итә, авыл мәктәбенә пионервожатый итеп кайтартуга ирешә. Ләкин ул туган авылында озак тоткарланмый. Әти-әни кул астыннан тизрәк мөстәкыйльлеккә чыгарга омтылыш та, өйдәге контрольнең көчле булуы да тәэсир иткәндер – район мәгариф бүлегенә барып, укытырга жиберүләрен сорый. Богадыдагы азыркы саналган башлангыч мәктәпнең беренче һәм өченче сыйныфында 37 укучы! Бер укытучы да ризалашмаган бу балаларны унтугызы яңа тулган кызга ничек тапшырганнардыр дип аңгырамым, ничек тәвәккәллеге җитеп, Ләйсән үзе алынды икән бу эшкә дим?

Богадыда ике генә ел эшләсә дә, шактый саллы тормыш мәктәбе узып, яраткан егетенә бер елдан соң читтән торып укуга күчәргә сүз биреп, Мөхәммәт Мәһдиев кебек укытучылардан дәрес алу өчен, Казан университетына юл тотта. Әйе,

Турыдан әйтә торган гадәтем бар, ярарга тырышу, фамилиясенә карап балага билге кую гадәтем юк.

вәгъдәләшкәч, үтәргә тиешлек (китап тәрбиясе!) аны, сыкра-нып булса да, читтән торып укуга күчәргә мәжбүр итә. Юкса бик яхшы укыган кызы аспирантурага калдырырга да жые-налар! Вәгъдә – иман: көтеп торган егете алдындагы жавап-лылык – анысы барыннан да көчләрәк тоелгандыр! Шул ел-ны ук мәдәният-агарту училищесын тамамлап кайтып рай-он мәдәният йортында эшләрүче сөйгәнә – тиз арада Акта-ныш «Агыйдел» ансамбле солистына әвереләчәк, Татарстан-ның атказанган мәдәният хезмәткәре исемен алачак, күп еллар сәнгать мәктәбендә хореограф вазыйфасын башкара-чак Фаяз Әминов белән өйләнешкәч, Ләйсән балалар бакча-сына тәрбияче булып урнаша.

– Мәктәпкә урнашу турында уйлап та карамадым, – дип искә ала Ләйсән ул елларны. – Кая инде миңа, озак вакыт Актаныш урта мәктәбендә эшләгән тәжрибәле, олы дәрә-жәле укытучылар арасына барып керү?! Юк, без беребез дә юаш та, мескен дә булмадык, әмма минем генә түгел, гаилә-дәге барыбызның да үз-үзебезгә куйган баябез шулкадәр түбән ки, башкалар белән тиңләшер өчен безгә жиде кат тиребезне түгү, һәрбер эшне йөз генә түгел, ике йөз про-центка житкереп үтәү кирәк иде. Алгарак китеп шуны гына әйтим: узган ел авылыбыз тарихына багышланган «Сәфә-рем» дип аталган китап басылды. Аны авылдашыбыз Сәетов Сәетмөхәммәт балалары белән гомере буена авылыбыз мәктәбендә укытучы, директор урынбасары булган Инсия апаң эшләде. Төп хезмәт – апаңныкы, без – ярдәмчеләр. Китапны жиңелрәк итеп тә язарга мөмкин иде. Ләкин аның тиешледән дә югарырак дәрәжәдә тирәннән кубып ызылуы, авылыбыз халкы алдындагы бурычыбызны йөз аклыгы белән үтәрлек булуы кирәк иде. Һәм үз-үзебезгә карата шушундый таләпчәнлек бүтәнгәчә сакланып калды да.

...Балалар бакчасында эшләгәндә, беркөнне шулай 9 нчы сыйныф кызы Әлфия Мөхәммәтова (ул хәзер район радио-тапшыруларын алып баручы журналист. – Ә. С.) аның күңе-ленә оеткы сала. Каникул вакытында эшкә урнашкан була ул анда: «Ләйсән апа, сез шулкадәр кызыклы итеп сөйләсез, күп беләсез. Ник безне укытырга мәктәпкә кермисез? Безгә бит әдәбиятны болай укытмыйлар...» – ди. Шушы үсмер баланың сүзе житә кала, Ләйсән, бөтен батырлыгын жыйнап, мәктәп директоры Илгизәр Шәвәлиев янына китә. Гариза яза һәм: «Үкенмәячәксез. Эшләп күрсәтәм әле мин сезгә!» – ди. Унөч гариза арасыннан берсенә тукталып, икенче көнне үк Ләйсән Әминованы татар теле һәм әдәбияты укытучысы итеп алалар. Яңа килгән кешегә, гадәттә, башкалар алырга теләмәгән сыйныфны тапшыра-лар. Ләйсәнгә дә ике «10 нчы» эләгә.

– Китап юк, программа бар. Шул елны рус мәктәбендә татарча уку кереп китте, – дип дәвам итә ул. – Моңарчы дәрестә китап кына укыганнар. Мин, лекция дәфтәрләремне актарып, төннәр буена әзерләнем, журналлар укыйм, язам,

эзләнем. «Казан утлары», «Сөембикә», «Мирас» (әле чыга башлаган гына) – шулар буенча бик күп мәгълүмат бирәм. Ә укучылар мине тикшерәләр, ниндидер астыртын сораулар бирәләр. Без болай укымадык дип, язмыйча, киреләнеп уты-ручылар да булды хәтта. Ләкин балаларны беренче көннән үк үземә каршы әйттермәдем: йә уенга борам, йә бүтән бер ысулын табам. Әйткәләшкәндә, бала сиңа әллә ниләр әйтәп ташларга мөмкин. «Миңа соравыгыз булса, тәһәффүз сөйлә-шербез, дәресең әрәм итмилең», – дия идем. 45 минут ва-кытны кычкырышып уздырган укытучыларны гомергә аңлый алмадым. Олимпиадалар китте бервакыт. Актаныш мәктәбендә татар теленнән гомергә дә алга чыкканы булма-ган. Беренче елны ук минем укучы районда бишенче урын-ны алды. Мәгариф бүлегендә түбән күккә тиярлек итеп үсәндереп жиһәрделәр үземне. Мин исә, тагын да дәртләнеп китеп, очып диһәрлек директорга керәм. Ә Илгизәр Фәтхело-вич: «Безнең өчен бишенче урын – урын түгел!» – дип, бик тиз урыныма утырта. Чыннан да, район үзгә мәктәбе өчен мактанарлык нәрсәмени инде? Шулай да 27 нче урын да түгел бит! Аның каравы, икенче елны 9 нчы сыйныфта укучым беренчелекне яулады! Шуннан соң китте инде! Хәтта халыкара олимпиадаларда да минем балалар жиңүче булды. Күпме конкурслар, бәйгеләр, конференцияләр... Минем өчен болардан да олырак бүләк бар иде микән?..

Ләйсән Әминова Актанышның беренче мәктәбендә 14 ел хезмәт куя. Ә 2005 елда, сәләтле балалар өчен гимназия ачылгач, район башлыгы аны укыту эшләре буенча дирек-тор урынбасары итеп күчәрә. Дәресең генә әйткәндә, Ләй-сәннән үзгә дә шундый талантлы балалар белән эшләрү теләге яши. Районда үз фәне буенча иң югары нәтиҗәләргә ирешүгә дә карамастан, 1 нче мәктәптә эшләгәндә хезмәте-нә күрә лаеклы дәрәжәсә дә булмады кебек. Юк, ул үпкәләп китмәде. Яратып эшләгән эшнән ләззәтә ниндидер бүләкләр белән генә бәйләнми бит ул! Югары бүләкләргә, дан-хөрмәт-кә күмелгән мизгелләр «Сәләтле балалар өчен гуманитар гимназия-интернат»та эшли башлагач, һәм хезмәт юлын башлаганына 26 ел (!) дигәннән соң килә аңа. Әле анда да: «Мин ул бүләккә лаекмы?» – дигән сорау куя үзгә. Татарстанның атказанган укытучысы исеменә документ тутырырга кушкач, мәгариф бүлеге житәкчесе Васил Салиховка йөгереп керә: «Миннән күпкә озаграк һәм бик яхшы эшли торган татар теле укытучыларының берсенең дә мондый исеме булмаганда, миңа бирсәләр, үземне бик уңайсыз хис итәчәкмен. Бирмәгез миңа!» – ди ул. «Бөтен эш, бөтен чара сиңең аша уза. Исем бирүне сорап, миңа күпме кеше килә, ә син кирегә сукалысың!» – дип битәрләп тә ала аны житәкче.

Хөкүмәт дәрәжәсендә бирелергә мөмкин булган барлык бүләкләрне алып, «Халык укытучысы» исемен бирергә жыеңганда да, Ләйсән Галиәкбәр кызы ул вакыттагы район башлыгы Энгель Фәттаховка кадәр барып житә. Исем алып өчен эшләмәгән, хезмәтенең нәтиҗәсә булса, укучылары югары уңышка ирешсә, шул канәгәтләнү хисе, рәхәтлек биргәнән аңлата. Ләкин райондагы ике укытучының берсе булып, әлегә олы дәрәжәле бүләк барыбер эзләп таба хужа-сын – 2021 елда, дүрт дистә еллык укытучы стажы туплаган Ләйсән Әминовага «Халык укытучысы» дигән мәртәбәле

исем бирелә, фотосурәте район халкы һәр көнне күреп уза торган элмә тактага урнаштырыла, укучыларының рәхмәт тулы карашлары аша чагылыш таба. Үз фәне буенча гына түгел, тарих, сәнгать өлкәсе буенча китеп, дәрәжәле исемнәр алган, фән кандидатлары булуга ирешкән күп укучылары үзләренең уңышларында укытучылары Ләйсән Әминова белән хаклы горурлана. Алар бүген – журналистлар, музей директорлары, танылып килүче жырчылар.

– Турыдан бөрөп әйтә торган гадәтем бар, ярагга тырышу, куштанлану, фамилиясенә карап балага билге кую гадәтем юк. Кыенлыклар күп очрады. Усал дигән даным да таралган, ләкин нәрсәдә чагыла, үзем дә белмим. Берәү белән дә ызгышканым юк, ата-аналар белән низагга кергәнем булмады, укучыларым күз карашымнан аңлыйлар иде сыман. Дәрестәргә гел жыр-сәнгать, тарих, шәжәрәләр белән бергә бөйләп алып бардым, шунлыктан балалар арасында әлегә юнәлешне сайлаучыларны да үземнең укучыларым дип әйтә алам. Татар теле укытучыларына, әгәр кулымнан килсә, мин күбрәк әдәбиятка урын бирегез дип киңәш итәр идем. Әмма укытучылар баштанаяк кәгазь эшенә күмелделәр (кәгазьгә чумып, ләззәт алып буламы инде?), аларның китап, газета-журнал укырга, телевизор карарга, театрға барырга, ерак сәфәргә чыгып, дөнья күрергә вакытлары юк. Ничек ул укытучы тәрбия сәгате үткәргә тиештер? Балаларны укытырга да вакытлары калмый аларның, ни кызганыч! Бүгенге мәгариф системасы шулкадәр аяныч хәлдә ки, болай дәвам итсә, биш-ун елдан мәктәптә укытучы да калмаячак. Бу минем генә дә фикерем түгел!.. Хәер, укытучы тормышын аның эчендә йөзгән кеше генә аңлый ала. Чираттагы пьесам да шул хакта иде. Ләкин аның сәхнәдә дөнья күрәчәгенә ышанычым юк. Бу проблема укытучыдан башка кешене борчымый да бугай.

Ләйсән Әминова турында сөйләгәндә, Галиәкбәр кызларының барысы турында да шушы ук сүзләргә язарга мөмкин булыр иде. Бары тик эшләгән урыннары һәм укучыларының исемнәре белән генә аерылып кебек алар. Һәрберсе турында аерым китап язарлык. Чаллы педагогика универси-

тетинда белем алучы булачак укытучыларга «География укыту методикасы» фәне буенча гыйлем бирүче, доцент, фән кандидаты, үзе әйтмешли, студентларының икенче әнисе була алган һәм үз хезмәтен «үлеп» яраткан һәм оста биюче Аниядән башкалары бүген дүрт дистә ел укытып пенсиягә чыккан. Ания шикелле үк география фәненә га-шыйк, «Россия Федерациясенең гомумбелем бирү мәктәплә-ренең почетлы хезмәткәре» Күкрәк билгесе иясә, Россия Президенты һәм Чаллы мэры грантларын алуға ирешкән Илүсә Туктарованы Чаллының 57 нче гимназиясендә пенсиягә чыккач та эштән жибәрмичә аптыраталар, чөнки аның балалары Сириуста жиңә, Россия, Татарстан буенча грантлар ота, тәртипсез дигән балалар ничә еллардан соң рәхмәт әйтергә килә... Ул да, Ләйсән кебек, атказанган исем алудан теше-тырнагы белән баш тарткан хыялый бер зат. Ә халык мәгарифе отличнигы Инсия Хәҗиеваны хәтта яш чыгында Татарстан телевидениесенә эшкә чакырлар, мәктәп директорлыгына тәкъдим итәләр. Ләкин аларның берсе дә җавапчылыкны җитәкче урыннарда түгел, нәкъ менә балалар арасында күреп, жан жылысын кушып, укыту-тәрбия эшендә табалар. Галиәкбәр Хәҗиев кызларының бер үкенечләре бар, ул да булса, матур гайлә коруларын, оныклар туу шатлыгын кичергән (9 онык, 11 туруны бар аларның хәзер), ләкин хезмәт уңышлары белән шулай хөрмәтләнү-ләрен генә күрә алмаган әти-әнисе һәм Апасы өчен генә күңелләре кителеп тора. «Президент чакыруы буенча Казан-да уздырылган чараларга баргач, гел шул хакта уйлап, күз яшьләремә манчылып утыра идем, – дип сөйли Ләйсән – Кайнана әнкәем нәрсә әйтер иде икән дип тә еш уйланам. Бик тә акыллы, искиткеч зирәк акыллы иде бит Сәвия әнкәй дә! Теләкләрем барысына да дога булып ирешсен!»

...Бергә жылышкач, үткәннәргә кайталар. Инсия белән Ләйсән – үзләре сценарий язып, сәхнәдә үткәргән кичәлә-рен, спектакльләрдә уйнауларын, Илүсә белән Ания Казан университетының «Каз канаты» ансамблендә биоләрен, хор-да җырлаганын искә төшерә. Нәкъ балактагы шикелле – өстәл янына утырып, әдәбият-сәнгать дөньясында йөзәләр.

■ Апарлары Инсия һәм Илүсә, сеңлесе Ания белән «Сәфәрәм» китабын Ләйсән инде ничәнче кат карыйдыр?..

Фото:
гайлә архивынан

Безнең тышлыкта » үрнәк алыгыз

ОСТАЗБИКӘ

ЗАМАН ҺӘМ БЕЗ

Йөзләгән кеше кайнашкан фойеда әллә каян аерылып тора иде ул. Чибәрлеге белән генә түгел, ул көнне Болгар Мәдәният йортында узган «Ел хатын-кызы» республика бәйгесенең сайлау турына күлчеләрнең барысы да чибәр иде. Башкалардан үзгә итеп күрсәтүче нәзакәтлелек һәм нәфислек бар иде бу ханымда. Ак күбәләккә охшаттым мин аны. Бәлки, өстендәге ак күлмәге белән ак яулыгы шундый тәэсир тудыргандыр... Бәлки, житезлеге, жиңеллеге... Ә инде сәхнәгә чыгып, үзе белән таныштыргач, күбәлектәй бу нәфис ханымда татар кызларын мәгърифәткә өндәгән Ләбибәләр, Фатыйхалар, хатын-кызның хокукларын кайгырткан казыя Мөхлисәләр рухын тойдым.

Лилия
ГӘРӘЕВА

«Безгә дин алып килдегез!»

Үзеннән шактый өлкән апалар да аңа хөрмәт белән, Диләрә абыстай, дип эндәшә. Югыйсә 29 гына яшь әле үзенә. «Безнең абыстабыз ул, остазбикә-без», – диләр Чирмешәннең «Мөшбикә» мәчетенә укырга йөрүче ханымнар.

Дустыбыз, сердәшчебез, киңәш бирүчебез, психологыбыз – болар да мәдрәсәдә дин белемен өйрәтүче Диләрә Ханова турында әйтелгән сүзләр. Хәер, дин белеме генәме соң?!

Беренче тапкыр укучыларга дәрес бирергә кергәндә аңа 14 кенә яшь була. Үзеннән күп булса дүрт-биш яшыкә кечерәк укучыларына «әлиф», «би», «ти», «си»ләрне өйрәтү ошый Диләрәгә. Әбисе Саимә дә: «Белгәннең кешеләргә өйрәтү савап», – дип, рухландырып тора бит әнә. Үзен 6 яшендә житәкләп мәчеткә алып килүче кеше дә шул Саимә әбисе. 13 яшеннән намазга баса, 14 яшендә башына яулык яба Диләрә. Акыл белән уйлап кабул ителгән гамәл. Ә яулык бик килешә аңа!

Мәктәпне әле генә тәмамлаган бердәнбер кызларының гаилә корырга ниятләвен ишетеп, ни әйтергә дә белми Венера апа белән Даут абый. Бер яктан, кыз баланы вақытында кияүгә биру дәрес үзе. Икенче яктан, бигрәк яшь бит. Кияү үзе дә балигылыктан яңа чыккан 19 яшьлек егет. Ул чакта күннәләрненнән, бәлки, риза да булып бетмәгәннәрдер, ләкин кызларының тормышка әзерлеген яхшы белгән әти белән әни бу никахка үз фатихасын бирә. 11 яшеннән чәкчәк пешергән, 14 яшеннән бәләш салган Диләрәләренең гаилә учагын дөрләтә алачагына ышана алар.

Кияүгә чыктым дип, өйдә аш пешереп, бишек тирбәтеп кенә утырырга җыенмый ул үзе. «Мөхәммәдия» мәдрәсәсендә алган гыйлеме янына дөньяви белем кирәген дә аңлый – үзе туып-үскән Бөгелмәннең педагогика колледжына укырга керә.

...Абыстай дигәч, күз алдына аштан-ашка йөрәп, мәжлесләрдә Коръән укучы өлкән яшьтәге хатын-кыз килеп баса. Ә Диләрә исә бу вазыйфаны бөтенләй башкача күзаллый. Аныңча, абыстай – иреннең эшләрендә булышчы, киңәш бирүче, хатын-кызларга үрнәк күрсәтүче, остаз. Кешеләргә мөселманча

Һәр көн безгә теләгәнбезне эшләргә һәм теләгәнчә яшәргә тагын бер мөмкинлек бирә. Безне туктатучы бердәнбер нәрсә – без үзебез!

яшәүнең матурлыгын, мөселман гаиләсенең күркәмлеген, мөселман хатын-кызының гүзәллеген ачу – гомер сукмакларының башында ук үзалдына куйган максаты аның.

Руханиларның язмышы да хәрбиләрнекенә охшаш. Кайда ихтыяҗ – алар шунда. Хәрбиләрне ил чакырса, руханиларны – халык. 2012 елны Хәбир хәзрәтне дә Чирмешәнгә имам итеп чакырлар. Моңарчы бер белмәгән авылга Рамазан аенда күчеп килә алар. Уллары Хәкимгә 2 генә яшь була әле.

«Авылыбызга дин алып килдөләр», – ди алар турында Чирмешән халкы. Хәзер инде килгән халык залга сыймый, ә ул вакытта авылдагы бердәнбер мәчеткә йөрүчеләр саны унбиш кешедән артмый.

Авыл халкының күңелен ничек яуларга, дингә өндәүнең нинди үтемле юлларын табарга? Хәбир хәзрәтне генә түгел, Диләрәне дә борчый бу сорау.

– Ифтар мәҗлесләре үткәрсәк? Халык белән дә танышырбыз, аралашырбыз... – ди ул иренә.

Мәчеттә оештырган беренче ифтар мәҗлесенә иллеләп кеше килә. Икенчесендә аннан да күбрәк... Мәчет ишеген хатын-кызлар да кыяр-кыймас кына ачып карый. «Динбез хатын-кызларны мәчеткә йөрүдән тыймый, килегез! Сезнең өчен ишекләребез гел ачык», – дип, якты йөз белән каршылылар аларны. «Безгә кадәр авылда хатын-кызларның мәчеткә йөрү гадәте бөтенләй дә булмаган икән», – ди Диләрә Чирмешәндә яши башлаган беренче көннәрен искә алып.

Ул арада мәчеткә янкорма төзетеп, мәдрәсә ачып җибәрәләр. Хәбир хәзрәт ир-егетләргә укытса, Диләрә абыстай хатын-кызларга белем бирә. Балаларның үзләреннән аерым бер төркем туплыйлар. Икенче уллары Кәримне тапкач та, ике айдан ук мәдрәсәгә укытырга чыга ул.

– Безнең төп эшебез мәчетне төзекләндерү, янкорма төзү түгел, ә

халыкны дингә җәлеп итү, дин гыйлеме биру булырга тиеш иде, – ди Диләрә. – Без аның төрле юлларын эзләдек. Балалар өчен лагерь оештыру идеясе дә шулай туды. Беренче елны ук 66 бала килде ул лагерьга.

Авыл халкы шундый бит ул – башта сине ныклап торып сыный. Ә инде ышанычын бер яулый алсаңмы?! Диләрә абыстай белән Хәбир хәзрәтнең тырышлыклары бушка китми – Чирмешән халкы бик тиз үз итә аларны. Яшь гаиләне Себергә эшкә чакырганнарын белгәч тә җибәрәселәре килми. «Кире үзезгә кайтыгыз!» – дип сабуллашалар.

Себергә – милли уңач тергезергә

Кемдер Себергә акча эшләргә бара, Диләрә белән Хәбир хәзрәтнең халыкны дингә һәм телгә өйрәтергә китеп барышлары.

Күңел сандыгы Себер турындагы хатирәләргә бай Диләрәнәң.

– Эшебезне халыкны «бисмиллаһ» әйтергә өйрәтүдән башладык. Динне генә түгел, телне дә өйрәтү иде максатыбыз. Мөфти Таһир хәзрәт Бикчәнтәев безне Новокузнецк шәһәренә нәкъ шуның өчен чакырды да. Килү белән татар теле дәресләре оештырып җибәрдек. Баштарак берничә

Фото: Энже Илдарова

■ «Гаилә кору үзәге»ндә әнә шулай фикер алышабыз.
Фото: Кадрия Гамирова

■ Без дүрт буын хатын-кыз: әбием, әнием, үзем һәм кызым.
Фото: гаилә архивынан

генә кеше язылды әле. Әлифбадан тотынып, акрынлап татарча сөйләшәргә өйрәнделәр. Шундый ук курсларны мәчеттә дә ачтык. Сишәмбе көнне дини дәресләр узса, чәршәмбе дә укучылар тел дәресләренә жыела. «Без тел өйрәнергә түгел, дин өйрәнергә дип кенә килдек», – дигәннәр дә, кызыксынып, татар теле дәресләренә кереп утыра иде.

Алар өчен Себер сөрелмәгән кырга тиң була. Жинәңне сызган да, рәхәтләнеп эшлә генә. Шул елны алар тырышлыгы белән шөһәрдә Татар үзәге ачыла. Новокузнецкида беренче Сабан туен оештыру идеясен бирүчеләр дә Диләрә абыстай белән Хәбир хәзрәт. 600 кеше катнаша анда.

– Мин үземне Себердә ачтым, – ди Диләрә. – Нәрсә эшли алуымны, нәрсәгә сәләтле булуымны белдем. Кызыклы идеяләрем дә шунда туды. Чикләп торган кысалардан, «ярамый»лардан арындым. Ә бит ул «ярамый»ларның күбесен без үзбез уйлап чыгарабыз, аларның дингә бер катнашы да юк. Ислам дине – гажәеп матур дин. Дәресләремә йөрүчеләргә дә аны үзем аңлаганча – матур, чиста итеп күрсәтәсем килә минем. Бүген ул кабык эчендәге алмазны хәтерләтә. Төрле халыкларның төрле гадәтләре аны кабык сыман төреп алган. Минем өчен ислам дине – иң беренче чиратта, Аллаһы Тәгалә белән ачыктан-ачык элемтә ул. Башка беркемгә дә сөйли алмаганны аңа сөйләү, беркем алдында ачыла алмаганны аңа ачылу. Аллаһы Тәгаләнең барлыгына ышану һәм аңа үзәңне ышанып тапшыра алу – икесе ике әйбер. Аллаһ белән ачыктан-ачык элемтә булса, намаз да, ураза да торгызыла. Аннары тагын да

өлгереп, яулык бөркәнәсе килә. Мин дәресләрдә хатын-кызлардан яулык бәйләгез дип таләп итмим. Ислам динен тоткан хатын-кыз бары намаз укып кына, ураза тотып кына, өйдә утырып кына яшәргә тиеш дип тә санамыйм. Пәйгамбәребезнең беренче хатыны Хәдичә дә эшлекле ханым була. Ислам дине кешегә бәхет хисе бирергә тиеш. Әгәр ул үзен бәхетсез тоя икән, димәк, нәрсәнәдер дәрес эшләми, дәрес кабул итми.

Күзләрендә эш дәрте балкыган Диләрәне озакламый Кемерово өлкәсе Диния нәзарәтенә хатын-кызлар бүлегә мөдире итеп куялар. Аның тәкъдире белән уздырылган «Хатын-кыз нәфислегә ае», «Әхлаклылык ае» дип аталган чараларны халык шундук яратып өлгәре. Үзәбездә генә хас гореф-гадәтләребез турында да сөйли ул, мөселман киёмнәре турында да, мөселман хатын-кызының нинди булырга тиешлеген дә... Кузбассның һәрбер шөһәрен, татарлар яшәгән һәр авылны диярлек йөрәп чыга. Аның лекцияләрен тыңларга бер татарлар гына килми. Гаилә бәхете, үзара мөнәсәбәтләр – кайсы милләттән булсаң да, кызык бит.

– Тын алмый тыңлыйлар иде. Югыйсә әллә нинди яңалык та ачмыйм кебек. Бу лекцияләренә кирәклеген тою мине тагын да канатландырып жибәрде. Алар белән генә чикләмәскә булдым. Мастер-класлар уздырырга кирәк, дигән уй килде күңелгә.

Күңеленә килдеме, эшләми калмый инде аны Диләрә. Фикердәшләрен дә таба, мөмкинлеген дә. Хатын-кызлар өчен уздырылган бу дәресләрдә яулык та бәйләргә өйрәнә алар, бизәнергә дә, чигәргә-тегәргә

дә... Планнары көннән көн арта, ә оешманың филиаллары күбәя.

Тик дөньяда сагыну дигән хис тә бар шул.

– Атна уртасы эш белән уза, сагынырга вакыт юк. Ялларда кыен. Бар да туганнары янына жыела, ә безнең барып күрешер бер якыныбыз да юк. Әнигә шалтыратам. «Менә әбиң белән чәй эчә идек әле. Фәридә апан килде...» – ди. Үзәкләрем өзәләрдәй булып, алар янына кайтасым килә. Барысына да түзеп була, сагынуга түзүе авыр...

2019 елны алар киредән Татарстанга – Казанга кайта.

– Казанда яшәгән елым тормышымдагы иң авыр чор булгандыр, – дип искә ала гомеренә ул көннәрен Диләрә. – Хәбир «Ярдәм» мәчетендә эшли, ә мин балалар белән өйдә. Үзем өченчегә – кызыбыз Сөембикәгә авырлы... (Сөембикә исемен алар кызлары туганчы ук сайлап куя.)

Аллаһы Тәгалә һәр кешегә ниндидер бер вазыйфа йөкли. Үгәмисең икән, күңеленә тынычлык табармын димә. Эшләмичә, аралашмыйча тора алмый Диләрә. Һава кебек кирәк ул аңа.

– Казанда яшәгәндә әнә шул аралашу житмәде бугай. Югыйсә монда да хатын-кызлар өчен лекцияләр укыдым, семинарлар уздырдым, ләкин күңел болар белән генә риза түгел иде. Үземнең күбрәк тә эшли алганымны беләм бит...

Киредән Чирмешәнгә!

Чирмешәнгә кайту уе ике минутта хәл ителә. Бернинди шикләрсез, икеләнүләрсез! Абыйлы-әнеле бертуган Фазыл һәм Миндар Әгъләмовлар

үзләре салдырган яңа мәчеткә эшкә чакыра аларны. Жавапны шунда ук бирәләр: «Кайтабыз!»

2020 ел бу. Чикләре ябык, ишекләре... Ябык ишекләрен ачтырып, яңа мәдрәсәдә янәдән дәресләр башланып китә. Яңа мәчет Чирмешәннең үзегеннән ерак – халыкта «Амур ягы» дип йөртелгән очта. Кем генә йөрер икән монда, дип шикләнүчеләр ялгыша. Бүген Диләрәннең укучылары арасында Чирмешәннән 40 километр ары урнашкан Кармыш авылынан килеп йөрүче ханымнар да бар. «Үзезездә мәдрәсә юк. Укыйсыбыз бик килә», – ди алар.

Ижтимагый тормыш кабат үз кочагына бөтереп ала. Нигә соң әле Селбердә укыган лекцияләрен Чирмешән кызларына да укымаска? Мастер-класслар алар өчен дә кызыклы булып иде бит!

– Без кайчагында үзезезнең хатын-кыз икәнлегезне дә онытабыз. Эш дибез, балалар, ир дибез... Ә үзезне кем кайгыртырга тиеш соң? Үзезнең дә баштагы лекцияләрем, нигездә, ирне көйләү, яхшы хатын булу турында иде. Хәзер исә үзезне ярату турында күбрәк сөйлим. Хатын-кызларны үз матурлыкларына инандырасым килә. «Матур күлмәктән, туфлиләрдән киләбез, яме!» – дим, «Кызлар бәйрәме»нә чакырганда. «Ничә ел капрон колготки кигәнем булмаган икән», – дип әйтүчеләр бар.

Стилист дәресләре, кул чугына кына төшерү серләренә өйрәнү, макияж ясау, интим гимнастика, массаж, көнчыгыш биюләре, йога – ниләр генә уйлап тапмый Диләрә.

– Талантлы кызларыбыз күп безнең. Кемнең нинди матур күлмәге, итәге, яулыгы бар – шулардан ансамбль төзеп, мода күрсәтәбез. Чирмешәннең үз шагыйрьләрен чакырабыз, психологлар чыгыш ясый. Табиб киңешләрен тыңлыйбыз.

«Ел хатын-кызы» конкурсында чыгыш ясаганда, этикет буенча эксперт дип таныштырганнар иде аның белән.

– Этикет белән күптәннән кызыксынам, – ди ул. – Этикет буенча Австрия югары мәктәбен тәмамладым. Шул юнәлештә дәресләр бирәсем килә иде. Хыялыма ирештем –

«Нәзакәтле ханым серләре» дип аталган курсым хатын-кыз нәфислегенә һәм элегантлык турында.

Узган ел Диләрә Ханова Пермь шәһәрендә узган Гомумроссия Милләтләр берлеге форумында һәм Мәскәүдә Татарстан вәкиле буларак чыгыш ясады. «Затлы әни. Барысы да үзезнән башлана» дип атала иде ул күтәргән тема.

«Әни булу бәхет китерсен өчен, үзезне ничек бар шулай кабул итәргә кирәк. Үзезнең кабул итә алмыйча, балабызны да барлык плюслары һәм минуслары белән кабул итә алмыйбыз. Балалар өчен яшәү, алар хакына үзезнең хыялларыңны, теләкләреңне, мөмкинлекләреңне корбан итү – хата. Корбанны кем бөяли?» – Диләрә чыгышыннан өземтә бу.

Пар булсын канатыгыз

Чирмешәнне, аның халкын яхшырак белгән саен, ялгызларның күп булуына игътибар итә Диләрә. Хәер, буйдаклык проблемасы бер Чирмешәнгә генә хас түгел үзе. «Ә без ялгызларга бер-берсен табарга булышасак?! Аларны очраштырсак?!» Яңа идеяне Мәдәният йортының ул вакыттагы директоры Әлфия Закирова, Альмир Жораев та (ул да Мәдәният йорты хезмәткәре) күтәрәп ала.

– Баштарак килгән кешеләренә китапханәдә кабул итә идек, – дип сөйли яңа эшчәнлегенә хакында Диләрә. – Анда гел халык, килүчеләр кыенсына... Берәр бүлмә булмасын, дип, Чирмешән районы башлыгы Рамил Әйбәтовка мөрәжәгать иттек. Идеябез аңа ошады. Узган көз ижтимагый оешма булып төрелде. Үз парың эзләнүчеләрен хәзер «Орион» Яшьләр үзегендә кабул итәбез. «Без кешеләренң тормышларын – яктырак, ә гаиләләренә ныграк итәбез» – шигаребез әнә шундый.

Диләрә Ханова житәкчелегендә «Рухи-мәгърифәт гаилә төзү үзәге» бүген өч юнәлештә эш алып бара. Координаторлар Гакыйль Нуретдинова, Фирдәвес Галиевалар мөрәжәгать итүчеләренң анкеталарына карап, кемне кем белән очраштыру яхшырак буласын барлый. Танышу кичәләрендә аларга бер-берсе белән якыннанрак аралашу мөмкинлегенә тудырыла.

– Бу бик четерекле эшчәнлек. Кул төшкән вакытлар да була. Ләкин, рәхмәтләр ишеткәч, күңел күтәрелә. Кирәкле эш белән шөгыльләнәбез, дип куанабыз. Нәтижеләрен күрер өчен биш ел эшләргә кирәк, диләр. Без әле аның кадәр эшләмәдек, шуңа нәтижеләр турында сөйләшәргә иртәрәк, – ди директор ханым.

Аерылышу чигенә житкән гаиләләр белән дә эш алып бару – үзәкнең икенче юнәлеше. ЗАГС бүлегенә мәдирә Гөлнәз Закирова никахларын өзәргә теләнүчеләренң гаризаларын кабул иткәнчә, аларны «Гаилә төзү үзәге»нә юллай. Психологлар Гөлнәз Вафина һәм Римма Гудадзе аерылышуга китергән сәбәпләрен ачыклай. Иерей Александр Филимонов белән Хәбир хәзрәт тә үз киңешләрен бирә.

Укучылар һәм студентларга гаилә кыйммәтләрен аңлату – үзәк эшчәнлегенә өченчә юнәлеше. Район мәгариф бүлегенә житәкчесе Ольга Маркова тәкъдире белән, мәктәпләрдә һәм белем бирү оешмаларында лекцияләр укый Диләрә.

– Хәзер ялгызлык трендта. Ә безнең яшьләргә гаиләнең мөһимлегенә турында сөйләсез, аларны тормыш юлдашын дөрес сайларга өйрәтәсез килә, – ди ул.

Татарстан Ата-аналар советында Чирмешән районы вәкиле дә әле бу тынгысыз ханым. Райондагы 26 мәктәптә ашау-эчүнең сыйфатын тикшерә. Чатактыклар, проблемалар килеп чыкса, аны хәл итү юлларын эзли. Казан инновацион институтының Бөгелмәдәге филиалында юридик белем алуын да әйтсәк...

– Тормыш итәр өчен дини белемем дә житә кебек. Ләкин бүген шөгыльләнә торган эшемдә миңа юридик белем дә кирәк. Мөселман хатын-кызларына хокукый ярдәм күрсәтергә дигән хыялым бар, – ди Диләрә.

Талчыбыктай нәфис кенә шушы ханымның бу кадәр эшнә башкара алуына гажәпләнүче бер мин генә түгелдер. Әле аларның барысының да игелек хакына кылынуы ижтимагый эш булуын да исәпкә алсак... Өндә гаиләсә, өч баласы барлыгын да уйласак... Тормышны, кешеләрен яратуы аңа шундый көч һәм илһам бирәдер, күрәсәң.

«ИҢ АВЫР РОЛЕМНЕ УЛЫМ БИРДЕ...»

Уңыш формуласы ниләрдән гыйбарәт? Сәләт, тырышлык, үзәтлек, максатчанлык таләп итә ул. Бу исемлекне уңышка ирешкән һәр кеше үзенчә дәвам итәр иде. Ләкин тагын бер мәһим әйберне билгеләп үтми мөмкин түгел. Бу шәхес артында кем тәрбиясе тора? Кемнең үгет-нәсыйхәте, изге теләге, үрнәге белән уңышка ирешкән? Кем баласы ул? Бу проектта шул сорауларга бергәләп җавап эзләребез.

Наилә ГӘРӘЕВА – Россиянең атказанган, Татарстанның халык артисты, Г. Тукай исемендәге дәүләт премиясе иясе, Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры актрисасы. Улы Фәрит Бикчәнтәев – Г. Камал театрының баш режиссеры, Россиянең атказанган сәнгать эшлеклесе, Г. Тукай, К. Станиславский премияләре иясе.

Наилә ханым, иң отышлы, халык күңеленә кереп калган рольләрегез белән беррәттән, сез татар театры сәхнәсендә тирән эз калдырган династия башында торасыз. Монысы инде – сәхнәдәгә түгел, тормыштагы иң яхшы ролегез!

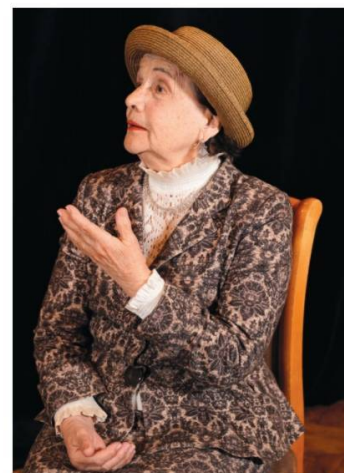
– Династиянең башында режиссер, артист, Г. Тукай премиясе лауреаты Рәфкәт Бикчәнтәев тора. Камал театрының үзенә бер чоры, яңалыгы аның исеменә бәйле. Бу яңалыкта миңа да катнашырга туры килде. Хәй Вахитның «Беренче мәхәббәт» заманча спектаклен сәхнәгә куйганда миңа, икенче курс студентина, баш рольне – Рәхилә образын тапшырды. Шуңа династиянең нигезе ирем Рәфкәтнең башланды дию дәрәҗәсе булып. Мин аның иҗатын дәвам итүче. Аңа тугры булып алтымыш елдан артык шушы театрга хезмәт итәм һәм аны бер дә онытмыйм. Тәүге хисләр дә шул «Беренче мәхәббәт» спектакленнән башланды. Гайлә кордык, улыбыз Фәрит туды. Без аны театрга беренче тапкыр әле биләүдә килеш алып килдек. Театрның баласы булып туды, үстә ул.

Сез спектакльдә уйнаган вакытта бала кем белән кала иде соң? Ярдәмчеләрегез бар идеме?

– Ул вакытта ышанып тапшырып китәр кешеләрем: әнием исән иде, апам, абыем бар иде. Гастрольләрдә айлар буга йөри идек ул чорда. Театрда декрет ялы дигән әйбернең исеме генә бар инде. Рольләрең булгач, өйдә утырып булмый, уйнарга туры килә.

Фәрит абый тыныч, сабыр бала идеме, әллә «малай булса, шук булсын» дигән сүзләр күбрәк туры килә идеме аңа?

– Ул заманда балалар икенче төрле иде. Хәзерге заман балалары белән аерма бик зур. Хәзер, кызганыч, аналар баланы түгел, балалар ананы тәрбияли башлады, диләр... Фәрит бик сабыр, тыйнак, акыллы булып үстә,

безгә борчу китермәде. Киресенчә, без аңа авырлык китергәнбездер. Имезергә дә вакыт юк иде бит...

Иреге белән аерылышканда Фәрит абыйга 5 яшь була. Әтисе белән аралашуда киртәләр булмадымы? Ул үзе әтисе белән уздырган ял көннәрен яратып искә ала.

– Әтисе белән гел аралаштылар. Рәфкать бик күп укыды, музыка белән мавыкты, төннәр буге уйный иде кайчак. Ул Фәриткә бик яхшы рухи тәрбия бирә алды. Шуңа Фәрит тә музыканы бик ярата, белемнәре тирән, спектакльләренә кайвакыт үзе музыка белән җанландыра. Әтисенең тормышка ашыра алмаган хыялларын, фикерләрен, иҗатын Фәрит дәвам итә хәзер.

Сәхнә артында үскән артист балаларына бәләкәй чакта ук сәхнәдә уйнау мөмкинлегә дә туа кайчак. Фәрит кечкенә чакта үзен артист буларак сынап карадымы?

– Фәрит шулай үсте дә инде. Кечкенәдән уйнады театрда. Йосыф оныгым да минем белән бергә «Әни килде» спектаклендә (кыз бала ролен малайга үзгәртеп!), «Әлдәрмештән Әлмәндәр»дә уйнады. Фәрит театр училищесында укыганда да уйнады. Бик әйбәт артист иде ул. Яхшы режиссер яхшы артист та булырга тиеш бит! Спектакль әзерләгәндә үзе уйнап күрсәтсә, артистлар: «Без сезнең кебек булдыра алмыйбыз бит», – диләр кайчак. Театрның рухын, җанын сөндереп үсте Фәрит! Аны өйрәтеп булмый, үзе теләп барды режиссурага да. Әтисенең рухы да кәргәндер табигатенә.

Фәрит абыйның диплом спектаклен дә сез сайларга ярдәм иткәнсез икән...

– Булды андый хәлләр. Мансур Гыйләҗев үзенә «Бичура» әсәрен театрның хуҗасовына алып килгән иде, аны кабул итмәделәр. Заман өчен яңа бер алым иде ул... Ә миңа бик ошады! Авыл язмышы, татар халкының язмышы... Ә Фәрит шулчак диплом эшенә әсәр сайлап йөри. Аңа җибәрдем. Алар Мансур Гыйләҗев белән дуслар иде, аралашып үстеләр. Иҗади элементгә керделәр дә, Фәрит шушы әсәргә алынды. Театрда зур вакыйга иде ул, минемчә. Моңа кадәр андый әсәрләр юк иде безнең театрда. Мәскәүдән килгән комиссия әгъзалары: «Молодой человек, вы поднялись на такую высоту, на которой вам трудно будет держаться», – дип, мактау сүзләре әйтеп киттеләр.

Фәрит абыйны Рәфкать малае диләрме, әллә Наилә Гәрәева малаемы?

– Бикчәнтәев улы булгач, аныкы диләр иде күбрәк. Әтисенең йогынтысы көчле булды. Бергә эшләгәч, Наилә Гәрәева улы дип тә әйтә башладылар, әлбәттә. Мин моңа бик шатлана идем, билгеле. Ул мине үзенең спектакльләренә кертә башлады. «Бичура» спектаклендә беренче тапкыр өлкән хатын ролен башкардым. Минем рольләремнең зур өлеше Фәриттән. Аның ышанычын акладым, рольләренә уңышлы башкардым дип саным.

Режиссер Фәрит Бикчәнтәев сезгә ышанып тапшырган рольдән баш тартканыгыз булдымы?

– Булды! Туфан Миңнуллинның «Шәҗәрә» спектаклендә ГУЛАГта булган бер хатын – Сәлимә ролен бирде. Бик

каршы килдем. Минем роле түгел, улым, мин башкара алмыйм, әнә Нәҗибәгә, Фирдәвескә бир, дим. «Юк, син әле үз мөмкинлекләреңне белмисең, бу – син генә уйный торган роль», – диде. Ә Сәлимә арагы эчә, тәмәке тарта, мин әле намазга баскан гына идем, өстәвенә – ураза ае... Чыннан да нәкъ Фәрит әйткәнчә булды: мин бу рольдә бөтенләй башка яктан ачылдым! Безнең спектакльдә иң кадерле мизгелләр – коллегаларның спектакльдән соң килеп мактавы. Шуннан да зур бәя юк. Шул рольдән соң сәхнәдәшләремнең миңа әйткән мактау сүзләрен әле дә оныта алмыйм. Ә Фәрит белән бик авырдан эшләдем ул чакта. Таякның авыр башы миңа төшкәндер бу спектакльне куйганда. Әйттем бит мин сиңа, уйный алмыйм, дип торам... Ә Фәрит гел үзенекен әйтә, булды-расың, ди. Менә шулай үсеп чыккан яңа образым ул Сәлимә. Иң авыр роле булып истә калды. Мин үземне яңа яктан ачтым. Фәритнең өлеше бик зур монда.

Эштә булмаса да, өегездә, аулакта Фәрит абыйга, әни буларак, сездән эләгәме? Тәнкыйтьлисезме аны?

– Юк! Мин аны ул яктан кимсетмим. Ул миннән югарырак. Ул сәхнәне яхшырак белә. Мин роль генә уйныйм, ә ул тулы бер спектакль куя. Кисәтү ясарга да телем бармый. Гел уңыш телим. «Миңа сиңең догаларың ярдәм итә», – дип әйтә миңа Фәрит.

Фәрит абыйга беренче уңыш китергән спектакль кайсысы дип санысыз?

– Шул, искә алган «Бичура» булгандыр. Ана күңеленә бөтен спектакльләре якын инде, барысы да уңышлы кебек. Режиссер буларак, Фәритнең төп уңышы артистлар белән эшли белүдә. Яхшы режиссерның бәясә шуның белән билгеләнә. Артист бит ул һәр спектакль белән ачыла. Фәрит уртак тел таба белә, мөмкинлекләрен ачып җибәрә артистларның. Режиссер өчен зур уңыш бу.

Иң тирән горурлык хисен кайчан кичердегез? Бәлки, берәр исем алу белән бәйләдер бу?

– Юк. Өйләнүенә шатландым! Бик борчылган идем. Ана баласының язмышы өчен, шәхси тормышы өчен күбрәк борчыладыр ул. Яраткан кешесә белән гаилә корды, оныгым туды. Киләнем Люция белән бергә эшлиләр, бергә иҗат итәләр (*Г. Камал театры артисткасы Люция Хәмитова – авт.*). Минем иң зур куанычым бу. Үзем театр тормышына өстенлек бирдем. Ә алар, шөкер, алтын урталыкны табып яшиләр, иҗат итәләр.

Сез нинди дәү әни?

– Йосыф белән бик якын без. Үз балама булмаган игътибарымны оныгыма бирдем. Мәктәпкә дә, музыка дәресләренә дә йөрттем, татар теленә өйрәттем. Лицейда укый башлагач, бөтен чараларда катнаштым. Ул үзе дә: «Мине дәү әни үстерде», – дип әйтә. Мин аңардан үземә тәм, ямь таптым, яшәү рәвешем булды Йосыф. Әле дә сөендереп тора, рәхмәт әйтә. Һәр бәйрәмне, һәр туган көнәмне татарча язган тәбрикләмәсә белән сөендерә. Музыка белән шөгыльләнә, бөтен инструментларда уйный, спектакльләргә дә музыка яза менә хәзер. Хәзер аның гаилә коруы өчен борчылып, көтеп торам инде.

Алсу ШАКИРОВА

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

– Улым, ызбаңны минем ихатага сал, яме. Нигеземә ятлар аягы басмасын, бетмәсен, югалмасын иде...

Кафия әбиләренәң үтенечен аяк астына ташламый яшь гаилә. Шунда йорт күтәрәләр дә гөрләтеп яшиләр. Нигезем сакланды дип дәү әниләре куанса, урамым тагын бер яшь гаиләгә артты дип авыл сөенгәндер. Киң офыкларга кызыкмый, авыл рухын саклап калып, салада калучылар энҗе бөртекләренә тиң шул. «Авылны яшәтүчеләр» дибез андыйларга. Бу үзенә күрә зур хөрмәт тә, җаваплылык та. Барыбыз да белә: авыл бетә икән, шәһәр аксаклый башлый. Шәһәрләренәң тамыры – авыл. Димәк, авыл халкы – үзләренәң тырышлыгы белән шәһәрне яшәтүче дә. Без Буа районы Күл Черкене авылында яшәүче шундый тырыш, әмма искиткеч тыйнак ХӘМИДУЛЛИНнар гаиләсендә кунакта булдык.

КУЛЬТУРАЛЫ ТОРМЫШ

«Шәһәрдәгеләрдән ким яшәмибез»

«Oho! Менә бу йорт ичмасам!» капка төбенә килеп туктауга, фото-графыбыз Аня шулай бәяләп тә өлгерде. Бик биек мәһабәт йорт утырган ихатаның капкасын ачып керәбез. Ишегалдына брусчатка жәелгән, бер якта – озын гараж, икенче якта ныклы бүрәнәләр өелгән. Йорт сүткәннәр икән дибез. Тәрәздән күрәп булса кирәк, йортның хужабикәсе Ләйсән безне каршыларга чыкты. Өйгә кергәч, тагын бер кат

колхоз», – дип сөйли алар, чып-чын халыкчан итеп. Колхоз рәсми телдә күптән онытылды инде, аны ябык акционерлык хужалыклары, инвесторлар, фермерлар алыштырды. Хужалыгына үзе хужа булган авыллар бик аз инде республикада. 2000 нче еллар башында күбесе «хужаланып» бетте. Читтә яшәгән инвестор авыл өчен бик жан атмый инде ул. Аңа иң элек нәтижә һәм акча кирәк. Ә менә Күл Черкене хужалыгын үз кулында саклап калган. Кечкенә булса да, үз көннә-

абый армиядән кайта да машина руле артына утыра. Бик озак еллар «тимер ат» иярли ул. Булганлыгын, тәвәккәллеге, колхоз өчен жан атуын күрәп, авылдашлары аны хужалык рәисе итеп сайлаган. Председатель үз авыл кешесе булса, халык аеруча сөенә иде. Читтән килеп эшләүче житәкчеләрне бик яратып бетермиләр. Авыл сулышын шушы жирлектә туучылар ныграк тоя шул ул. Чын авыл тормышына бирелгән гаиләләрнең уллары кырда үсә – комбайн тирәсендә бөтерелергә ярата. Рамил дә шундыйлардан була. Әмма һөнәр сайлаганда бизмәндә көрәш ягы баса. Кечкенәдән көрәшеп йөрәп, күп жиңүләр яулаган егет Идел бие дәүләт физик культура, спорт һәм туризм академиясенә Чаллы филиалына физкультура укытучысы булырга укырга керә. Әмма шәһәрне һич тә үз итә алмый ул. «Дүрт стена арасында ятасың инде», – дип кенә искә төшерә ул вакытларны Рамил. Авыл алгысыга күңелен. Өч ел Чаллы белән авыл арасындагы юлга тузан төшерми, ахырдә, читтән торып уку бүлегенә күчеп туган авылына кайта. Авыл да, чибәр кыз да тарта аның күңелен.

Каникулга кайтып, күрше Килдураз авылына баргач, Ләйсән белән танышалар. Ләйсәннең Буа ветеринария техникумында хисапчылыкка укып йөргән чагы. Кызны да шәһәр кызыктырмый. Шау-шулы ул! Ике ел йөриләр дә кавышалар. Аларга әле 19 яшь кенә була. Яшь гаилә тормыш сукмагын әти-әни оясыннан башлый. Ике кайнагалы, ике кайнагалы йортка килән булып төшә кыз. «Курыкмадыңмы?» – дип сорыйбыз. «Юк, – ди Ләйсән. – Кызлары булмагангамы – беренче көнне үк үз кызлары кебек булдым,

Хәмидуллиннар фермер да, бизнесменнар да түгел, «Алан» хужалыгында эшләүчеләр. «Безнең колхоз», – дип сөйли алар, чып-чын халыкчан итеп.

тел шартлаттык. Заманча итеп ясалган ремонт, бизәкләр төшерелгән түшәм, театр залларындагы кебек люстралар... Аягында нык басып тора бу гаилә. Нич-шиксез! Шәһәрдәге затлы фатирлардан бер дә ким түгел. «Барысы да үз тырышлыгыбыз белән инде. Әле монда дүрт кенә ел яшибез», – ди күкрәгеннән күкрәп чыккан көр тавышлы йорт хужасы Рамил. Янында басып торган хатыны тыйнак кына елмаеп аңа карый. Ир – баш бу гаиләдә, хатын – муен дип нәтижә ясыбыз. Нигәдер андый гаиләләр аеруча хөрмәт уята. Авыл жирендә ир-атның эш белгән кулы, ныклы сүзе таулар күчәрә ала...

Хәмидуллиннар фермер да, бизнесменнар да түгел, «Алан» хужалыгында эшләүчеләр. «Безнең

рен үзләре күрәп яшәп яталар. «Районда безнең кебек колхозлар бармак белән генә санарлык калды, безнеке яши әле», – диләр. Ләйсән хужалыкта – хисапчы, ә Рамил – ашлык келәтләре мөдире. Кирәк икән, трактор, КамАЗ да иярли. Шушы авылда яшәп, шушы хужалыкта эшләгән бердәнбер яшь гаилә Хәмидуллиннар. Юкка гына авылны яшәтүчеләр дип әйтмәдек бит. «Оясында ни күрсә, очканында шул булыр», – диләр. Рамил белән Ләйсән әнә шуның матур бер үрнәге.

Шау-шулы шәһәр

Рамил – шушы авыл егете. Кендек каны тамган жирдә яшәүче бәхетле кешеләрнең берсе ул. Әтисе дә шушында туып-үскән. Рафаил

бик якын иттеләр. Үзем дә каршы эндәшмәдем».

– Без үзөбез дә бала гына идек бит, – дип көлө Рамил. – Ул хакта уйламагандыр да. Мөхәббәт көчле булгандыр безнең... Өйләнештек тә икебез дә колхозга кердек.

Әйе, физкультура укытучысы булырга югары белем алган Рамил авылга кайта да, әтисе кебек үк, машинага утыра. Шул кайтудан алар инде авылдан чыгып китми. Дөрес, диплом алганчы сессия саен шәһәргә барып йөреләр әле. Социаль һәм гуманитар белем бирү институтының Буа филиалына читтән торып уку бүлегенә кергән Ләйсәнгә соңгы курсларда сессия имтиханнарын Казанга барып тапшырырга кирәк була. Өчәүләп – үзе, ире һәм күкрәк балалары Алия – йөреләр башкалага. Аларны мәркәз булган Казан да кызыксындырмый. Сессияләренә тапшыралар да тизрәк авылга кайтып китәләр.

«Йортыгызны минем нигезгә салыгыз...»

Төп йортта 13 ел яши алар. Үз ояларын корырга ниятли башлагач, әтиләренә апасы Кафия әби йортыны үз нигезенә салырга тәкъдим итә.

– Улым, ызбаңны минем ихатага сал, яме. Сөзгә калдырыйм әле нигеземне. Мин үлгәч ятлар аягы басмасын, тузып-тузгып ятмасын иде. Әмма бер шартым бар: мин үлмичә, ызбама тимәгез, – дип, бар мирасын Рамилгә яздырта.

Ялгыз әбинең тәкъдимен кире

какмый яшьләр. Республика тарафыннан гамәлгә ашырылган «Авылны социаль үстерү» программасында катнашып, йорт салырга керешәләр. Төзелешне тәмамлап, дүрт ел элек үз йортларына күчәләр. Куркып кына яңа тормышка аяк баса әле алар. Үзөбез генә булдыра алыбызмы дип шикләнәләр. Әмма дистә елга якын күзәткән әти-әниләренә гаилә моделе, тормыш итүгә мөнәсәбәтләр, тырышлыктары яшьләргә дә йокмый калмый. Тормыш дилбегәсен үз кулларына алып, ут яндырып яши башлыйлар. Күпме генә чакырсаң да, Кафия әби яшьләр янына яшәргә керми, үз өендә кала. «Ул безгә дәү әби кебек иде инде. Кунакка, мунчага гына кереп чыга иде. Ире үлгәннән соң ялгызы гына 20 ел яшәде, ялгызлыкка өйрәнгән булгандыр, шуңа безнең белән яшисе килмәгәндер», – диләр яшьләр. Шулай итеп бер ихатада ике йортта тормыш кайный. Кафия әби ике ел элек бакыйлыкка күчкән. Тыныч күңел белән киткәндер ул...

Авылныкылар абзар тутырып терлек асрап чиләнә дигән стереотип бетеп бара инде. Елдан-ел шәхси хужалыкларда сыер саны да кими. Бар нәрсәне кибертсә сатып алырга була торган заманда яшибез. Терлек асраганның рулоны белән печән, саламын кайтырып аударалар. Кырда каерылып печән дә чабасы юк. Ләйсән белән Рамил сыер ише малга кызыкмый. «Мәшәкате күп», – диләр. Тайлар

тоталар. «Аларны карау күпкә жайлырак», – ди гаилә башлыгы. Баш санын да елдан-ел арттыра икән. «Фермер булырга жыйнамысыңмы?» – дип сорыйбыз. «Юк, – ди. – Фермер булып теркәлмәсәләр дә, авылда яшәгән күпләр фермер инде ул». Тырышмасаң, беркем китереп бирми, билгеле. Авылда уңаннар гына көйле, мул тормыш алып бара ала. Рамил дә тайларына гына карап ятмый. КамАЗы бар. Сезон вакытында чөгәндер ташый. Кирәк икән, тракторга утырып кырга чыга. Хужалык эшләреннән кала авылны да тәртиптә тотарга ярдәм итә. Халкы тәрбияләгән авыл гына гөлбакчага күмелә ала бит. Күркәм гадәт – зират жыештыру, өмә уздыру Күл Черкене авылын да урап узмый. Хәзер өнә жирле үзидарә тырышлыгы белән авыл урамнарына наратлар утырта башлаганнар. Ямьләндерәләр!

Дәү әти кызы

Ләйсән белән Рамил үзләре кебек ипле, тыйнак ике кыз үстерә. Алия инде тугызынчыда, Адилә бишенче сыйныфта укый. Әнисенә төп ярдәмчеләре алар. Хәер, әтиләренә дә булышалар. Тайлар алдында һәрвакыт су тоту – кызлар жаваплылыгында.

– Безнең балалар, шөкер, дәү әти-дәү әни белән үстеләр. Әби-бабай тәрбиясе алган балалар шәфкатьләрәк, изгерәк күңелле була кебек. Бик яраталар инде. Күчәгәндә кызлар, башка чыгасылары килмичә, елап беттеләр.

Югыйсә күрше урамда гына яшибез. Хәзер дә әби-бабасы яныннан кайтып кермиләр, – ди әниләре.

Адиләләрен «дәү әти кызы» дип йөртәләр. Бик дус икән бабасы белән. Икәү машинага утыралар да чыгып китәләр. Дәү әтисе белән бергәләп хужалык эшләрен дә барлап алалар, кырга да чыгалар. Менә шундый мизгелләр буыннар бәйләнешен саклый да инде. Кызлар мәктәптән туры дәү әтисе белән дәү әнисе янына кайта. Анда бергәләп дәрес эзерлиләр. «Адиләне дәү әтисе төн житкәч кенә китереп куя», – ди Рамил. Рафаил абый өйдә үзләре өчен генә баянда да уйный икән. Баянга мәхәббәтне оныгында да уятырга булган – Адиләгә баян бүләк иткән. Хәзер онык сәнгать мәктәбендә баянда уйнарга өйрәнә. Бабасы кебек өздәрәп уйнарга әле ул да.

Күл Черкене авылына килеп керүгә яңа мәдәният учагы, ике катлы мәктәп күзгә чалынды. Нинди зур мәктәбе бар икән бу авылның дип сокланып уздык. Бина диварында салыну елын да ташка бастырып калдырганнар – 1970 елда салынган. Авылларның гөрләп торган чаклары! Хәзер тугызьеллык мәктәптә 40 бала гына укый икән. Алия белән Адилә Буада татар гимназиясендә белем ала. Авылдан килеп ала, китереп куя мәктәп автобусы. «Шәһәр мәктәбендә төрле яклап үсәргә мөмкинлекләр күбрәк инде. Биюгә, бассейнга йөриләр, уен коралларында уйнарга өйрәнәләр», – ди әти-әниләре. Үсмерләргә офык киң шул, авылда

кысан аларга. Әнә Алия бүген үк Казанга чыгып китәр иде, әти-әнисе генә рәхсәт бирми.

– Аның әле шәһәргә, шау-шуга кызыга торган чоры, – ди Ләйсән.

Кызганыч, хәзер авыл жирендә дә татар телендә сөйләшү кимеп бара. Тәүлек дәвамында интернеттан чыкмаган балалар чеп-чи татар авылы урамында да үзара русча сөйләшә йөри. Гаиләдә тел сагында торучы булмаса, туган тел онытылырга да мөмкин.

– Без балалар белән татарча сөйләшәбез, алар татар гимназиясендә укый, әмма барыбер русча да сөйләшә алалар. Ул яктан безнең әти бик коры. Кызлар русча сөйләшә башласа, мин русча белмим, дип кенә әйтә, – ди Рамил.

Сабантуйсыз авыл

– Гел эшләп кенә ятмыйсыздыр, ничек мөңгәл ачасыз, ял итсез? – дип сорыйбыз Ләйсәннән.

– Клубта өлкәннәр өчен түгәрәкләр эшли. Төрле бәйрәмнәр үткәрәләр. 8 Март бәйрәме саен колхоз Казаннан җырчылар чакыра. Шунда бер шаулап алабыз инде.

– Сабантуй бар әле...

– Юк, безнең районда авылларда Сабантуй үткәрмиләр. Күптән инде. Бары бер авылда һәм шәһәрдә генә уза ул. Сабантуйның модасы бетте бугай бездә. Авыллар берәм-берәм үткәрүдән туктады. Аңа карап кына боегып утырмыйбыз. Буа безгә биш чакрым гына. Андагы барлык бәйрәмнәргә йөрибез. Дусларыбыз да, нигездә, шунда...

– Болар бик күңелсез яши икән дип уйламагыз тагын, – дип сүзгә кушыла Рамил. – Авылда яшәүнең иң зур рәхәте – тынычлык. Шәһәргә барсам, ике көн дә тора алмыйм. Авылга кайтасы килә башлый. Безнең жан авылга береккән инде. Шәһәрдән бер дә ким яшәмибез: бөтен шартлар да бар, юллар яхшы. Әле менә үзара салым белән урамнарда таш түшәделәр. Бөтен урамга кереп-чыгып була инде хәзер. Тротуарлар ясадылар. Скандинавия таягы белән рәхәтләнеп кич йөри алабыз.

Без эш беткәч, гаилә белән Буага барып, паркта йөрәп кайтабыз. Теләк булса, эшләргә дә, ял итәргә дә сәбәп табыла ул. Кыш саен диңгезгә йөрибез. Жәен дөньяны ташлап чыгып китеп булмый анысы. Эш күп. Хәер, жәй көне авылда да рәхәт! Бернинди диңгез дә кирәкми.

Безнең авылда жәйгә генә кайтып яшәүчеләр бик күп ул. Беләләр жәйгә авыл тәмен. Авыл яшәсен өчен ел дәвамында шушында булырга кирәк шул. Кеше яшәтә бит авылны, кеше!

Сокланып тыңлап торабыз. Паркта йөрүләрен күз алдына китерәбез. Авылда яшәп бит ул! Әле шәһәрдә яшәгән кайберәүләр дә бер тукталыш ераклыкта булган паркка барып та карамыйча гомер кичерә. Заманча итеп яшәү өчен шәһәрдә генә торы кирәкми икән бит! Бары тик дөрт булсын да дәрман җитсен.

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз. Фото һәм видео: Анна Арахамия. >>

Татарстан Фәннәр академиясенең Галимҗан Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты галимәсе, күп фәнни хезмәтләр авторы, филология фәннәре кандидаты Эльвира Сафинаны укучыларыбыз хит җырлар, матур шигырьләр авторы буларак та яхшы белә. Чүпрәле районы Яңа Кәкерле авылында туып-үскән кыз җаваплы-таләпчән дә, хислە-хыялый да, максатчан-үжәт тә: тормышында фән белән иҗат, гаилә һәм балалар, туган җир һәм әти-әни бер-берсен тулыландырып, баеп торалар. Шаянлык һәм тапкырлык, ихласлык һәм самимилек, сагыну һәм ярату тулы шигырьләреннән исә хатын-кыз кичерешләре бөркелә. Алар якты, җылы, тирән фикерле.

Эльвира САФИНА

МӘХӘББӘТЛЕ ХАЛӘТ

Хатын-кыз бәхете

Бу тормышта хатын-кызлар
Барына да өлгерә.
Эш белән өй арасында
Йөгерә дә йөгерә.

Балалары да ялт иткән,
Балкып тора өе дә,
Шул арада биеп ала
Иренең дә көенә.

Йөз төрле эш арасында
Вақыт таба үзенә:
Иннек-кершән яга-яга,
Карап ала көзгегә.

Матур күлмәк киеп куйса,
Чибәрләнеп тә китә.
Үз-үзеңне яратуга,
Кадрләүгә ни житә!

Бәхетле тоя ул үзен,
Бар да тәртиптә булса:
Аш бүлмәсеннән һәрвакыт
Хуш исләр килеп торса.

Балалары, тәмле ашап,
Рәхмәтләр әйтеп китсә,
Сөеклесе, кадерен белеп,
Яратып үбеп үтсә.

...Онытмасак иде шуны,
Күп нәрсә безнең кулда –
Хатын-кыз бәхетле булса,
Бәхетле бит бар дөнья!

Үз өем

Һәр кешегә иң якыны –
Үз почмагы, үз өе.
Китүгә үк житми башлай
Үз рәхәте, үз көе.

Үз өемне сагынамын
Кая гына китсәм дә,
Затлы, матур урыннарда
Күңелле ял итсәм дә.

Китүләр дә кирәк икән,
Ашкынып кайту өчен.
Киткәч кенә тоясың бит
Өеңнең тарту көчен.

Буран

Казанымда буран бүген:
Дөнья акка күмелгән,
Әллә нинди серлелеккә,
Яктылыкка төренгән.
Кар бөртекләре, яратып
Битемне сыйпаштыра.
Керфекләргә кунып ала,
Чәчләрне буташтыра.
...Искә төшә яшьлегемнең
Иң матур бураннары,
Авылымның акка баткан
Гажәеп урамнары.
Эх, хисләнеп йөрер идем
Ул буранда бүген дә!
Буран шул ук,
Күңел генә
Элеккеге түгел лә...

Күңел белән елмая

Күңел белән елмаям мин,
Елмаям матурлыкка!
«Эх!» диеп сокланамын да,
Елмаям батырлыкка!
Чын күңелдән рәхмәт әйтеп,
Елмаям яхшылыкка –
Кешеләр күңелендәге
Гажәеп яктылыкка!
...Күңел белән елмайганда
Жаным китә яктырып.
Караңгылык арасында
Күбрәк булсын яктылык,
Елмайтырлык яхшылык!

Сүз генә димә

Сүз генә, янәсе...
Ә бит сүз
Меңнәрне яралый,
Меңнәрне дөвалый.
Сүз белән була сөеп,
Сүз белән була сүгеп.
Сүз таныштыра,
Сүз талаштыра.
Кайчан сүз житми,
Кайчан сүз бетми...
Нинди булуына карап,
Сүз матур итә,
Сүз ямьсез итә.
Бер сүз кемнедер
кабергә кертә,
Бер сүз кемнедер
бәхетле итә...
Кайвакыт безгә
Бер сүз дә житә...

Үпкәлисе килгәндә

Үпкәләүләр була инде
Уйлар төрле булганда,
Бер-береңне аңламаудан
Күңелгә шик тулганда.

Үпкәләүләр онытыла
Бәхеткә күмелгәндә,
Сөйгән ярың күзләреңә
Иң матур күренгәндә.

Рәхәт чакны искә алыык
Үпкәлисе килгәндә.
Бәхет арта гына бара
Кадрләрен белгәндә.

Яңа яшем

Яңа елда яңа яшем тулды –
Кабат тудым! Үсеп! Үзгәрәп!
Башка дөнья ачтым үзем өчен –
Ошый миңа сәер үзгәлек.

Элеккеге «мин» түгел шул бүген –
Кичәгеләр калды үткәндә.
Ак өметләр алып килдең, кышым,
Кояш яктылыгын көткәндә.

Күңелемнең иң нечкәргән чагы,
Үтә сизгер чагы жанымның.
Һәр карашны, һәрбер елмаюны
Пәрдә аша хәтта танырмын.

Жанга якын кешеләрем генә
Тели әнә ихлас теләкләр.
Жылы сүзләрегез генә елмайта ала –
Кирәк түгел бүген бүләкләр.

Иң зур бүләк – күңел жылылыгы,
Мин жылыга туймас кыш кызы.
Башкаларны жылытырлык булсын
Һәммәбезнең күңел йолдызы!

Укытучы куйган билге

«Тел ачкычлары бирә күр
Минем газиз балама,
Күңеленә гыйлем нурын,
Яктылыгын салгала.
Матур язсын, тиз укысын,
Барысын да аңласын,
Аңлаганын сөйли белсен,
Югалып та калмасын.
Укытучысын тыңласын,
Тәртипле була күрсен,
Барысына да өлгерсен,
Мөстәкыйль була белсен».
Көннәр буге сиңа шулай
Теләкләр теләп торам.

Начар билгеләрең күрсәм,
Йөрәгем әрни, балам.
Ә менә «дүртле», «бишле»ңә
Синнән артык куанам:
Тырышсаң булдырасың бит,
Булдырасың бит, балам!
Укытучы куйган билге
Гади сан түгел шул ул:
Әниләрнең йә шатлыгы,
Йә борчу билгесе ул...

Үзең ярат

Яратканнарын көтмә әле,
Тот та син үзең ярат,
Бүләк тә көтеп утырма,
Бүләкне үзең тарат.

Матур сүзләр өмет итмә,
Ихластан үзең макта.
Рәхмәтеңне әйтми калма,
Әйтәсе килгән чакта.

Наз-игътибар житми димә,
Игътибарлы бул үзең.
Йөрәкләренә май булсын
Яратып әйткән сүзең.

Кадр-хөрмәт юк бит диеп,
Күңелеңне төшермә.
Кадрлә дә, хөрмәтлә дә –
Хисләреңне яшермә.

Үзеңә кирәк нәрсәне
Башкаларга бир шулай.
Күңелең саф, ихлас булса,
Күрми калмый ул Ходай!

Үзгәрәсе килә

Үзгәрәсе килә кайвакытта:
Чәчне бүтән төрле итәсе,
Өс-башларны үзгәчәрәк итеп,
Бүтәнчәрәк атлап китәсе.

Үзгәрәсе килә кайвакытта:
Икенчәрәк күлмәк сайлыысы,
Көзгедәге чагылышка көн дә
Елмаебрак килә карыйсы.

Үзгәрәсе килә кайвакытта:
Бүтән ислемайлар сөртәсе,
Сүлпән генә аккан тормышыңа
Башка төрле төсләр кертәсе.

Үзгәрәсе килә кайвакытта:
Күмеләсе ачык төсләргә!
(Соры киёмемә төренгәндә,
Сокланамын кыю кешеләргә.)

Ымсынам да кабат тынып калам,
Чәчем дә шул, керфек-кашлар да...
Күнегелгән. Соңдыр инде хәзер
Яңа төсле тормыш башларга.

Гашийк булдым кабат...

Кочаклыысы гына килеп тора,
Китә алмый йөдим яныңнан.
Ә син китсәң, кайтуыңны көтеп,
Рәхәт дулкын уза жанымнан.

Шул дулкында биеп йөрим менә –
Унсигез яшь гүя бүген дә.
Миңа кушылып йолдызлар да бии
Күңелемнең аяз күгендә.

Үзгә сүзләр... Үзгә күзләр хәзер,
Икебез дә бәхет ярында.
Назлы көннәр, назлы төннәремне
Сузар идем тагын, тагын да.

Ни булдымы? Бәхетле елмаеп,
Кояш үткән йөрәк түремә.
Тансык халәт! Мәхәббәтле халәт!
Гашийк булдым кабат!
Иремә!

Ул да ярата

Ул аны ярата,
Ә ул – башканы.
Булмады бер дә
Алай шашканы,
Төннәр буена елап беткәне,
Минутлар санап,
Зарыгып көткәне.
Булмады алай
Күктә очканы,
Шундый нык итеп
Кысып кочканы,
Сөю хисеннән
Тулып ташканы,
Хыялларының
Чынга ашканы.
...Булдыра алсаң,
Гафу ит, зинһар:
Ул да ярата.
...Әмма башканы.

* * *

Яшел кара белән язам сиңа
Күңелдәге иң зур серемне.
«Шуннан бирле сине уйлап яшим,
Син биләдең йөрәк түремне».
Яздым да бит, жибәрмәмен, ахры,
Бу хатым да калыр үземдә.
Әллә сагыш, әллә өмет булып,
Яшь бөртеге балкый күземдә...

Күренекле татар язучысы, әдәбият галиме, жәмәгать эшлеклесе, Г. Тукай премиясе лауреаты, Төркия халыкара премиясе, «Лотос» Азия һәм Африка илләре премиясе, А. Платонов һәм М. Шолохов исемендәге премияләр лауреаты, Россиянең атказанган мәдәният хезмәткәре... Мәскәүдә нәшер ителүче «Татарский мир» – «Татар дөньясы» газетасы баш мөхәррире, «Заман» нәшрият йорты директоры... Ринат Мөхәммәдиевне таныгансыздыр. «Беренче умырзая», «Ак кыялар турында хыял», «Кенәри – читлек кошы», «Сират күпере», «Утлы таба өстендә», «Күзачкысыз буран» кебек саллы роман-повестьлары, бик күп матур хикәяләре белән укучылар күңелен яулаган язучыбыз ул. Аның «Кунак кызы» хикәясен дә журнал укучыларыбыз яратып кабул итәр.

Ринат МӨХӘММӘДИЕВ

КУНАК КЫЗЫ

(Хикәя)

Яшьлеге белән очрашкандай булды Фатыйма апа. Беренче күрүгә үк үз һәм якын тоелды аңар кунак кыз. Бергә гомер кичергәннәр диярсен, бар булганын өстәлгә чыгарырга ашыкты. Чоланнан иң кадерле кунакларга гына дип хәстәрләнгән какланган каз, тура һәм чәй токмачы алып керде. Аякларына кыз чакларындагы бер жиңеллек килеп, йөгереп кенә кар базына да төшеп менде. Өстәлгә каймак, чөгөндерле катык куелды. Плитәдә бакчадан алып керелгән яңа бәрәңгә кайнарға кереште, өйгә муллык исе таратып бу күтәрелде. Табын түрөндә жиз самавыр кайнап утырды.

– Юк-юк, ишек катыннан түгел, түрдән, түрдән утырасың, – дип чат ябышты Фатыйма апа, кунагының кыяр-кыймас кына табуреткага килеп утыруын ошатмыйча.

Кунак кыз, тартына төшеп, хужа хатын күрсәткән урынга күчеп утырырга мәжбүр булды. Түр тәрәзә каршына ук килеп утыргач, йөзә яктырып китте. Алмагач ботагында качып калган ялгыз кыргый алманы хәтерләтеп куйды ул. Гүя, әле яңа гына яңгыр явып узган да балкып кояш чыккан. Ә алма үзе качкан, читләшкән дә сыман, шул ук вакытта, мин монда дигәндәй, әллә каян яктырып үзенә тартып та тора.

Өең беренче кат кергән кунакка текәлеп карау, аны күзәтү уңайсыз, билгеле. Әмма, ни эшләтсәң, иңбашына салган тастымал белән чынаякларын һәм бал кашыкларын сөртеп өстәлгә тезгәндә дә, ипи кискәндә, сөтләп чәй ясаганда да ул берөзлексез аны күзәтте. Уңайсызлану һәм тартынуына да карамастан, күз читен кунагынан аера алмады.

– Кем дип дәшим, атың нинди? – диде хужа хатын.

Көтмәгәндәрәк, әллә ничек шунда, дорфарақ килеп чыкты, ахрысы, аның бу сорауы. Кыз да, энә, сискәнеп куйгандай итте, кулындагы бал кашыгын төшереп жибәрә язды. Ничек дип эндәшсәң, ничек сүз катарга белми йөдәгән иде шул, андый чакта бит аның теленә дә жүнле-башлы сүз килми.

– Эльмира мин, апа, – дип, тыйнак кына елмаеп җавап бирде кунагы, – Эльмира. Эля дисәгез дә ярый. Иптәш кызларым гел шулай дип дәшә миңа.

Энә ич, ничек матур итеп сөйләшә аның кунагы. Сүзләре дисәң сүзләре, шуның өстенә нинди ягымлы һәм ипле дә әле үзе. Озын керфекләрен сиреп күтәрелеп караганда гына да табынга нур сибелә, яшькелт-зәңгәр күзләренә төбәп карарлык түгел. Жылы һәм якты булып китте Фатыйма апага. Сирәк була торган бер рәхәтлек биләп алган иде аны. Шуңа, тагы ни дип дәшсәң, ничек җавап бирергә белми, онытылып, югалып калган иде ул. Бу юлы кунак кызы үзе ярдәмгә килде аңар.

– Ә сезгә, апа-жаным, сезгә ничек дәшәргә?..

Бигрәкләр дә ягымлы инде, күчәлләреңне эретерлек шундый тәмле сүзләреңне каян табып житкәрә диген. Кемнән өйрәнгән ул шулай, кем тәрбияләгән аны шундый ипле бала итеп. Бер дә шәһәрдән килгән димәссең үзен...

Әмма авылныкы да түгел, бөтенләй башка – күзенә кереп, чәчрәп тора, дигән уйлар бер-бер артлы йөгәреште хужа хатын күчеленнән. Шулай да, кайсыдыр яклары белән, ул аңар үзенең еракта калган яшьлеген хәтерләтә иде кебек.

– Фатыйма атлы, кызым. Фатыйма апа дип дәшәләр. Фатыйма әби дисәң дә урынлы булыр инде, – диде. Ә үзе һаман, нәрсәдәндер шикләнгән кеше сыман, урлап-урлап кына кунагын күзләде, кунагыннан аера алмады карашын.

– Хи-и, нинди әби дигән сүз ул! Әле кызларны көнләштерерлек ич сез, апа-жаным. Фатыйма апа!.. – дип, шундук эләктереп алды кунак кыз. Аның бу сүзләреңне чын күңелдән, ихластан әйткәнлегенә һич шикләнәрлек түгел иде. Кунагының соңгы сүзләре хужа хатынға аеруча ошадды, билгеле. Хәтта, күчелендәгән яшерә алмый, елмаеп ук жибәрде ул. Үзе шундук, уңайсызланып, яулык очы белән авыз читләрен капларга ашыкты. Авыл хатыннарына гына хас бер тыйнаклык белән эшләнгән бу хәрәкәт, шул дәрәжәдә көтелмәгән һәм табигый килеп чыкты ки, моны күрәп калган кыз әздән генә ирен очларына тулган елмаюын тыеп кала алды.

– Рәхмәт инде, кызым, тәмле телең, ягымлы сүзләрең өчен рәхмәт, – дип, күчелендәгесен әйтергә ашыкты хужа хатын. – Менә, гел уйламаган-көтмәгәндә өйгә ямь алып кердең бит әле син, Алланың рәхмәте. Югыйсә бер дә кеше кертә торган гадәтем юк иде. Бик гозерләп, колхозга бәрәңгә алышырга килгән кызлар бит, бер атнага гына, берсен генә булса да, дип үтенеп сораганга гына керткән идем. Кем уйлаган бит аны, берәүнең шундый игелекле баласы булырсың дип...

Кунакка түр яктагы караватка, каз мамыгыннан ясалган йомшак түшәкләрен кабартып, урын жәйде. Әле яткач та күзләренә йокы кермәде. Сүз арты сүз ияреп, өй эченә төшөп торган тулган ай яктысында бик озак сөйләшөп яттылар. Күчеленә шундук үз һәм якын тоелган кунак кыз белән, күпме генә сөйләшсә дә, сүзләре бетәрлек түгел иде Фатыйма апаның. Шулай килеп чыкты бит энә, беренче кичтә үк бөтен баштан кичкәннән сөйләде дә чыкты ул аңа.

Баштан кичкән, дип... Үзенә калса, бер дә алай әллә ни искитәрлек булмады инде аның тормышы. Гомер кичереп, берәүне шаккаттырганы булмады, гыйбрәт итеп искә алырлык вакыйгалар да аннан читтә йөрдә. Орден-медаль түгел, сыңар Мактау кәгазе дә алганы юк үз гомерендә. Иң гадәти бер авыл хатыны инде. Баштан кичкәннәре дә бер аңар гына килгән түгел, бөтен ил белән күргән, кичергән кыенлыктар. Аларын да кунак кызы сораганга гына сөйләде. Сөйләү өчен дә, тыңлар өчен дә һич кызыклы түгел иде аның тормыш юлы.

Унсигездә тормышка чыгып, унтугызы тулганчы ук тол калды. Кырык бернең язында гуй иткәннәр иде, өйләнешүләренә ике ай тулып узгач та сугыш башланды. Мөхәммәтвәлиенә (иренең исеме шундый иде) ияләшергә

дә өлгерә алмый калды. Ул сугышка китеп барды.

Беренче хаты авылларынан кырык чакрым ераклыктагы Кукмара станциясеннән килгән иде. Икенчесе – Мәскәү астыннан. Өченчесе – Украинадан. Дүртенчесе булмады. Дүртенчесен ул әле булса көтә, көтеп яши...

– Ярата идеңме соң? – дип сорап куйды кунак кыз, гел уйламаганда.

Ни дияргә белми, югалып калды Фатыйма апа. Аның бу хакта уйланганы булмаганмы, әллә башка бер сәбәп бар идеме, җавап таба алмый йөдәп бетте. Җавап эзләнәдәй, хатирәләр яңартырга кереште.

– Яраттыңмы дип, анысын кем белә инде аның. Ул чакларда андый сүзгә бик артык сөйләми торганнар иде. Хәзер генә ул, танышканчы, бер күрдә ярата да башлыйлар... Гаиләләре ишле иде Мөхәммәтвәлиләренң, әмма тату, эш сөючән иделәр. Көне буена икебез дә колхоз эшендә булдық... Игеннәр бик матур үсеп килә иде ул елны. Төннәрен печәнлектә, сәндәрәдә куна идек.

Шунда икәүдән-икәү генә, озак, бик озак сөйләшөп ята торган идек, күзгә йокы кермәгәндер инде. Мөхәммәтвәлинең бар хыялланганы – көзгә, мул уңыш җыеп алгач, бура буратып, алты почмаклы яңа йорт салып керү, башка чыгу иде. «И-и, алты почмаклысы нигә тагы, үз йортыбыз булгач, бәләкәй генә булса да житмәгәнме?» – ди торган идем. «Алты почмаклы да булмаса, соң... Почмак саен – бер малай, миңа синнән нәрәт шундый. Калганын, кызлар ягын, үзгә карарсың», – дип, уеның-чының кушып шаяртырга яратыр иде. И-и гомерләр...

Карап куйган нигезләре дә бар иде аларның. Язын бәрәңгә дә утыртып куйганнар иде шул нигезгә. Энә ич, ничек килеп чыкты, буйга да узарга өлгерми берьялгызы торып калды ул.

– Менә бу йорт, – дип, кинәт тавышын күтәрә төшөп, жанланып китте Фатыйма апа, – шул нигездә утыра. Еллар имингә китеп, берәз хәлләнүгә үзем салдырып кердем. Туганнары да, колхоз да булышты. Алты почмаклы булсын дидем... Мөхәммәтвәли кайтыр кебек иде шул. Бер дә хәбәрсез югалырга охшамаган иде, тере иде, үжәт иде... Юк, хәбәр-хәтерсез генә югала торган түгел.

Кайттылар ич, хәбәрсез югалды, үлдә дигән хәбәрләре килгәннәр дә кайтмады түгел. Өметсез – шайтан гына, диләр, ә аның өмете сүрелмәде. Биргән вәгдәләре дә бар иде... Авылны чыгып, биек тау башынача озата барды ул аны. Шунда, бөтен авыл уч төбендәгедәй күрүнөп торган жирдә, вәгдәләште инде алар. Мөхәммәтвәли – кайтырга, ул көтәргә сүз бирешкәннәр иде.

Дөрес, аны башкалар белән таныштырырга, кавыштырырга омтылып караучылар да булмады түгел. Тол калганнарның тәрәзәсен чиертеп узучылары да бар иде ул елларда. Андый чакларда өй түрендә, буйдан-буйга сузылган кашагадан түбәнрәк эленеп торган фоторәсемгә бер карап кую да житә иде аның өчен. Казаннан килгән осталар зурайттып биргән рәсем ул. Кая инде аларга, бергә янәшә басып фоторәсемгә дә төшөп кала белмәгәннәр бит. Мөхәммәтвәлинең сугышка китәр алдыннан төшкән бердәнбер фоторәсем генә зурайттып бириләр үтенеп барган иде югыйсә, оста кеше оста инде, энә ич ничек – галстуклар тагып, костюм-

нар кидереп ясады да бирде. Анысы бер хэл, янәшәсенә Фатыйманың үзен үк утыртып куйган...

Шул рәсемгә караган саен күңелә була, караган саен күңелә тула аның. Тулмаслыкмы соң, әнә ничек, тыйнак кына үрелеп кул житмәслек ераклыкта калган яшьлекләреннән карап тора алар. Ул һәм аның Мөхәммәтвәлие... Бу йортта алар әле дә бергә, әле дә икәү генә. Шул бергәлеккә кер түгел, тузан да кундырганы юк бит аның. Ялгыз булмады ул, ялгыз кичермәде гомерен, гел бергә булдылар. Моңарчы өенә килгән-киткән кеше кертергә теләмәве дә бары шул бергәлек рухын югалт-маска омтылудан гына. Ә бүген ул, әнә, авыл җитәкчеләренең үтенечен кире кага алмады.

Әлли-балли итеп бишек жыры көйләгәндәй сөйләде дә сөйләде Фатыйма апа. Күңеленә хуш килгән кунагы белән әле таңга кадәр дә керфек какмый әңгәмә корып ятарга әзер иде ул. Тыңлар кеше генә булсын. Ә Эльмира, бишек-төгә сабый сыман тигез сулыш алып, байтактан йокыга киткән иде инде. Караватын шыгырдатудан куркып, сак кына урыныннан торды Фатыйма апа һәм ак йон чөлкәсенә очларына гына басып кече якка чыгып китте. Камыр куясы, кунак кызының торуына ризык хәстәрлисе бар иде аның.

Яктырып кояш чыкты, күктә ник бер болыт әсәрә булсын. Ишегалдындагы чирәмгә, өй каршында үскән үрмә гөлләргә мул булып чык төшкән иде. Кетәкләктән төшкән тавыклар берән-сәрән ишегалдына чыгып киерелеп-киерелеп канат кагарга керешкән. Ишегалдында төнгә берьялгызы калган ата үрдәк бәбкә үләннәре өстендә терекөмеш сыман мөлдәрәп утырган чык тамчыларын чөмереп йөри. Ачып чыгаруларын сорап, ояларында каз-үрдәк бәбкәләре гөж килә...

Табада чыжлап коймак пешкәнгә уянып китте кунак кызы. Шундый уңайлы урыннан кемнең торасы килсен, тәрәзәдән төшеп торган иртәнге нурларда иркәләнеп озак кына киерелеп-сузылып ятты ул. Аннан, идәнгә төшеп, көзгә каршына килеп басты. Тәмам күңелә булганчы көзгедән үзен күзәттә. Инбашларына төшеп торган чәчләренә, тагын да яктырып, җетеләнебрәк киткән күзләренә, кабарынкы иреннәренә сокланып торды. Аннан, артка чигеп, бүлмәнең урта бер җирендә тукталып, боргаланып алды...

– Тордыңмыни, кызым, – дигән ягымлы тавыш ишетелде. Кунагын уңайсызлысы килмичә генә дәшүе иде кече яктагы хуҗа хатынның.

– Тордым, апа-жаным, тордым, – дип, кулларын киң жәеп, рәхәтләнеп бер киерелеп-таралып алды кунак һәм, ике арадагы чаршауны киң ачып, кече якка үтте.

Хуҗа хатынның, аңа каршы килеп, бер-бер жылы сүз әйтсә, кунагының жылы аркасыннан сөясә килде. Әле дә ничек тыелып калды икән.

– Ә-эх, апа-жаным, – дип, янә ипле генә киерелеп куйды кыз. – Ничекләр итеп берьялгызың яши алдың син?.. Бер көн, бер атна гына түгел, бөтен гомер буена дисең бит әле...

– Башыңа төшмәсен, кызым, язмасын диген... Башыңа төшсә, түзми чараң юк шул, балам.

– Шул кырык ел буена бер тапкыр гашыйк та булмадыңмы?.. – дип сорап куйды кыз, гел көтмәгән жирдән.

– И-и-и, кызым, – дип, мич алдында торган көенә көрсенеп куйды Фатыйма апа. – Нәрсә сөйлесең син, ир хатыны ич мин. Нинди гыйшык ди ул тагы...

Мичтән төшеп торган жылылыктанмы, урынсыз бу сорауданмы, хуҗа хатынның колак очлары алсуланып киткән иде. Хәрәкәтсез торудан уңайсызланып, ул кулын-дагы табагачы белән мич алдындагы табаны боргаларга кереште. Кунак кыз да авыр сораулар биреп бүтән азапламады үзен.

– Ә-эх, апа-жаным, көне дә матур, ахыры, бүген, – дип, киерелә-сузыла ишеккә таба узды Эльмира. – Ничекләр итеп чүпләрсен ул бәрәңгене...

* * *

Түгәрәк җиз табак сыман кыяфәткә кергән Кояш, бер-тын офык читендәге аксыл болытлар арасында адашып йөрде-йөрде дә, хушлашырга онытмыйм тагы дигәндәй, авыл өстенә соңгы нурларын сирпедә. Көтү кайтканда күтәрелеп, әле басылырга өлгөрмәгән тузан шул нурларда рәшә булып уйнап алды. Анда-монда шар ярып кычкырган сарыклар, жаннарына тынгылык таба алмый арлы-бирле чабышып, үз капкаларын эзләп йөри. Әнисен югалткан бәрәннәренә өзгәленеп кычкырганы ишетелә ала. Фатыйма апа, көтүдән иң беренче булып кайткан сыңар кәжәсен савып, кичке мәшәкәтләрен тәмамлап та өлгөргән иде инде. Ашыгып-кабаланып капка төбенә чыгып басты ул, һәм күзләре өстенә язмыш ергачлаган җыерчыклы кулын куеп, кызын көтәргә кереште.

«Шул гомер бәрәңге чүпләтәләр димени... Килгән кеше димиләр, кунак димиләр... Тукта, болар талчыгыр бит димиләр...» Күңеленнән генә кемнәрендер шулай орышып та алды ул. Ә кадерле кунагы һаман кайтмады. Өйгә кереп, ничә тапкыр самавыр яңартып чыкты инде, күзләре талчыкты, ә кыз – юк та юк.

«Тукта әле, ахирәте Зәйнәпбануга да кеше кертми калмаганнардыр, ул да аның кебек үк ялгыз ич, белешеп меним, иптәшләре күренмиме икән...» – дип, түбән урамга төшеп китте ул. Тынына капты. Шултикле кая ашыгасың, дип ачуланды аны ахирәте. Сәбәбен әйткәч, рәхәтләнеп бер көлдә дә, аннан ачуланды. «Яшьләр бит, – диде, – әнә минекеләр дә – берәү түгел, өчәү – ни арада кайтып клубка чыгып йөгәргәннәрен дә күрми калдым», – дип тынычландырды. Утырып торы кая, ахирәтенә өенә дә кереп тормады, кире йөгәрдә Фатыйма апа. «И-и Патый, Патый... Гел тиле инде син, шөһәр катыннары ич алар, аларда синәң кайгың бармы?..» – дип, тел шартлатып калды Зәйнәпбану.

Фатыйма апа, итәгенә ут капкандай, алдына-артына карамый өенә йөгәрдә. «Кайткандыр... Үзем өйдә булмагач, ни эшләргә белми ишек катында басып торадыр. Бу апаны, көтеп тә тормаган бит, дип әйтәмә икән инде...» дигән уйлар боргычлады аны үз бусагасына кайтып җиткәнчә. Ә өй шәрә иде, кадерле кунагы һаман кайтмаган.

Авылга караңгы төште. Урамнарда утлар кабынды. Зәңгәр күк йөзгә йолдызлар жемелдәште. Фатыйма апаның тәрәзәсендә ут сүнмәде ул төнне... Ишеге бер ачылды, бер ябылды – шылт иткән аваз ишетелгән саен ишегалдына, капка төбенә чыгып әйләнеп керә иде ул.

Рәсем: Наталья Васильева

«Кайтмадымы?.. Ни булды икән?.. Күз тидеме соң әллә аның кунагына?.. Кемгә барып, кемнән ни дип белешергә?..» дигән сораулар телгәләде аның бәгырен. Төне дә бит, күзгә төртсәң күренмәслек дәрәжәдә караңгы аның, хәерсез.

Йокылы-йокысыз ята иде, кинәт урамда ишетелгән машина тавышына сискәнеп уянып китте ул. Башына чөөлгән яулыгын рәтләргә дә онытып, түр тәрәзәгә барып капланды, һәм, гөлләр арасыннан кулын сузып, сак кына тәрәзәсен киереп ачты. Йөзенә, салкынча рәхәтлек бөркеп, иртәнге саф һава дулкыны килеп бәрелде. Урам уртасында, нәкъ аның өе каршында, зур йөк машинасы тора иде. Ләкин үзеннән төшкән кеше күренми. Кабинасында кемнәрдер бар да кебек, әмма ачык кына абайларлык түгел. Ни дияргә белми, чыккы иртә һәм көзгә яфраклар исеннән әсәрләнеп, тик карап торды ул тәрәз төбөндә. Ул да түгел, машинаның ишеге шапылдап ачылганы ишетелде. Кабинаның аргы ягыннан кемдер жиргә сикерде. Авыл кешесенә охшамаган, килгән кешедер, дип уйлап куйды Фатыйма апа, жәлт кенә машинасы каршынан бирге якка үткән ир-атны күздән кичереп. Ниһаять, кабинаның тәрәз каршындагы ишеге дә ачылды – аннан елмаеп Эльмира килеп чыкты. Ягымлы көлгәнә ишетелде аның, һәм ике кулын киң жәеп кабина ишеге төбөндә көтеп торган ир-атның кочагына сикерде ул. Тегесе аны кулларына күтәреп алды, ә кыз аның муенына сарылды. Туп-туры капкага төбәп китте әлегә ир, кызны кулыннан төшерми генә. Капка төбөнә житәр-житмәс янә туктап калдылар. «Абау...» Фатыйма апа, уңайсызланып, күзләрен читкә борды.

– И-и, апа-жаным, ачуланма инде, – дип, ишектән керәкерешкә үзенә уңайсызлануын белдереп, хужа хатынның иңбашына ягымлы гына кагылып үтте Эльмира.

Фатыйма апаның күңеле нечкәреп китте, зарыгып көткән кешен кайтып кергәч, ирексездән, шулай югалып каласын икән аны... Ни әйтә ала иде соң ул?.. Урамда торган машина тәрәзә пыялаларын дерелдәтеп урыныннан кузгалып киткәч кенә дашәр жай тапты:

– Йөргән егетендер... – диде ул, кунагының һәр хәрәкәтеннән сиземләнгән куанычын ихлас бүлешәсе килеп.

– Ә-әй, болай гына ла, – дигән ваемсыз җавап кинәт аны сискәндереп җибәрде. Әмма сер бирмәде, моны яшыләргә хас гамьсезлек яисә шаярып әйтелгән сүзгә юрады ул.

– Казаннанмы, бергә килгәнсез?.. – дип, тагын да ягымлырак итеп дәште бу юлы.

– Түгел лә... Түгел, апа-жаным. Әллә шунда, сорарга да онытылган, үз районыгызныкы бугай...

Хужа хатын аның сүзләрен ишетмәде дә, ахры. Ишетсә дә, аларның чын мәгънәсенә төшенә алмас иде барыбер. Ашыга-кабалана күңелендәге белән уртаклашырга кереште:

– Кем дип торам... Сине күргәч, ничек куанганымны белсәң икән. Тәрәзәгә капландым да телсез-өнсез калдым... Ярата торгандыр шул?.. Әнә ич, кулыннан төшерми күтәреп килде үзеңне, – дип сөйләнә-сөйләнә самавыр куярга кереште ул.

– И-и-и, апа-жаным, шундый беркатлы син, – дип, янәшәдә генә торган сәкәгә барып утырды кунак кызы һәм, үзенә булган игътибардан күңеле булып, муенын тота алмаган сабийдай башын артка ташлады.

Аккошныкыдай озын-йомшак ап-ак муены ачылып китте аның, таралып төшкән чәч бөдрәләре дулкын булып какты.

* * *

Санаулы көннәрнең ничек узганы да сизелми калды. Көннәр дип, аларның да исеме генә инде... Кунак кызы иртүк торып басуга юл тотта, ә Фатыйма апа бер караңгыдан икенчесенә үз мәшәкәтләре белән бакчадан, каралты-курасыннан бушамый. Кичләре дә, сиңа үч иткәндәй, кыска. Житмәсә, кунак кыз да кайткан көнне кайта, кайтмаганында – юк. Шулай да, дүрт стена арасында кунагының кайтуын көтеп үткәргән сәгатьләр дә бер рәхәтлек китерә иде аңарга. Ул көтәргә күнеккән инде. Ә көтәр кешең булу, ул инде сиңа һич кенә дә берьялгызың утыру түгел. Иртәме-соңмы барыбер кайта ич ул. Ул кызың балкып өйгә килеп керүләрен генә күрер өчен дә әллә ниләр бирерсең. Соңгы эш көннән гадәттәгедән иртәрәк кайтып керде кыз. Ишектән күренүе булды, өйгә жан йөгәрде, ямь керде.

– Апа-жаным, – диде ул. – Бер атна гомерне ничекләр уздырымын дигән идем. Инде китәсе дә килми хәзер...

– Боерган булса, күрешербез әле тагын, тау белән тау гына очрашмый диләр бит. Казан белән безнең ара алай ерак түгел ич, кызым, – дип, кунагының күңелен тынычландырырга кереште Фатыйма апа.

Ул арада чаршау артына үтеп, елык кына киёмнәрән алыштырып чыкты кыз, чәчләрен таратып жибәрде, каш-керфекләрен хәстәрләргә кереште.

– Әллә ничек кенә була инде бу, – дип, аклангандай сүз башлады ул, әле яңа ачыла башлаган лалә чәчәгедәй иреннәрән бөрөп-бөрөп. – Соңгы көнне дә бергә кич утырып булмагач, дип әйтүем, апа-жаным. Синең белән рәхәтләнеп сөйләшеп утырырга иде дә бит. Барасы жирем дә бар, икегә бүленеп булмый шул...

– Бар, кызым, бар. Мин дип, өйдә утырмассың инде, яшь чагың ла... – дип әйтүдән башка сүз таба алмады ул.

– И-и, апа-жаным, – дип, ягымлы күзләрен мөлдәртеп янына ук килеп басты аның кунагы. Тагын ниләрдер әйтеп, Фатыйма апаны төмам эретергә иде нияте, өлгерә алмады... Урам яктан машина кычкырткан тавыш ишетелде. Кыз, кинәт, ни эшләргә белми сискәнеп куйды, уч төбә белән авызын каплады.

Кунагының калтыранып куюын, гаеп эшләгәндә тотылган кеше сыман, көтмәгәндә шулай чарасыз калып, агарынып китүен сизмәдә түгел, сизде хужа хатын. Әмма бу үзгәрешне нигә юрарга гына белмәдә.

– Синең арттан, алырга килгәндер... Үзедер, – дип куйды ул, борчылып урын юк ич дигәндәй, югалып калган кунагы күңеленә тынычлык индерергә теләп.

– Әйе, алырга килгәннәр... Үзедер... – диде ул да. Кызың бу сүзләре кадкака элгеп тишелгән тупның һавасы чыккандайрак ишетелде, һәм ул, бишлектәге баласы йокыдан уянуудан курыккан анадай, аяк очларына гына басып, түр якка үтте, тәрәз төбөндәге ап-ак чәчәктә утырган яраннар артыннан ышыкланып урамга күз салды.

Машина тавышы янә кабатланды. Жавап бирүче яисә каршы чыгучы кеше күренмәгәч, алырга килүче өйгә үзә керергә булды, ахры: капка шылтырап алды һәм ишек ачылды...

Фатыйма апа, ике иртәнең берендә диярлек кунак кызын озата килгән теге таныш шоферны күрергә өметләнгән иде. Әмма ишектә озын буйлы, көләч йөзле, шәһәрчә ыспай киенгән икенче бер яшь ир-атны күргәч, чарасызлыктан артка чигеп куйды. Югалып калды, ни дияргә белми теле көрмәкләнде.

– Эльмира сездә түгелме, апа? Миңа хатыным, Эльмира кирәк иде, – диде таныш булмаган кеше.

Фатыйма апаның авызы да ачылмады – башка сыймаслык сүз сөйли иде ич бу кеше. Аның кадерле кунагының нинди ире булсын, бу хакта ул тел дә тибрәтмәдә түгелме соң?.. Юк, саташу гына бу! Килгән кеше саташамы? Фатыйма апамы? Башы әйләнеп, хәлсезләнеп китте ул һәм олы якка чыга торган ишек яңагына барып сөялде.

Шунда гына Эльмира күренде. Берни булмагандай ашкынып, балкып килеп чыкты. Һәм, чыккан уңайга, ишек төбөндә кыяр-кыймас басып торган ир-ат кочагына ташланды.

– Менә әйбәт булган, килдеңмени? – дип, үрелеп, бер-бер артлы ике бит очыннан үбеп алырга өлгерде. Аннан капылт кына Фатыйма апага борылып бер күзен кысып куйды, күңелендә ташыган хисләрәннән буылган кеше сыман сөйләргә тотынды аннан. – Менә, апа-жаным, шушы инде ул минем ирем. Сиңа сөйләгән идем, шулай бит?! Минә алырга килгән. Үз машинаң гаражда торганда нигә иртәгәсә көнне көтәргә. – Аннан янә жәлт кенә иренә таба борылып дәвам итте. – Үләм дип торам... Белсәң икән ничек сагынуымны... Йә сөйлә инде, ничек яшәдегез, Алик ничек – улыбыз?..

Фатыйма апа берни аңламады. Әле ишек төбөндә торган чит-ят ир кешегә күз төшереп алды ул, әле Эльмирага. Иренә күзенә керердәй булып берөзлексез елмайган, куанычы чиктән ашкан кешедәй өзгәләнә-өзгәләнә шәһәр хәлләрен сораптырган кунак кызын жөн алыштырды диярсең. Ире һәм баласы хәлен белешүче бу хатын белән аның өенә жылылык индергән кунак кызы арасында һичнинди уртаклык юк иде сыман.

Сер бирүдән курыккандай, ипле генә атлап өстәл янына килде. Бер кулы белән аның читенә таянып, чына-якларын шылтыр-шылтыр китереп чәй ясарга кереште. Килгән кешене ишек катында тотып булмый ич инде, өстәл артына чакырды.

– Апа-жаным, үзең дә утыр, әйдә бергә-бергә эчик чәйне, – дип, үзе белән янәшәдәге урындыкка чакырды аны Эльмира. Ягымлы сүзләрен кызганмый сырпаланып алырга да өлгерде.

Әмма янәшә утыру түгел, өстәл янына килергә дә күңеле тартмады Фатыйма апаның. Ир белән хатын чәй янында гөрләшеп калдылар, ә ул түр якка чыгып анда кайнашты. Кулына йомшак сөлге алып, пыяласына иреннәре белән өрә-өрә, өйнең түренә зурайтып эленгән фоторәсемне сөртәргә кереште ул.

КИТАП УКУ УЛ – ҮЗ КИНОҢНЫ ТУДЫРУ

КИТАП УКУ УЛ...

– Мавыктыргыч фильм, сериал караган кебек. Шунысы бар: ул фильمنىң режиссеры да, декораторы да, хэтта костюмеры да – үзең. Китеп укыганда шәхсән мин геройларны күз алдыма китерәм, аларның холык-кыяфәтләрен «язам». Барысын да үз фантазияңдә тудырасың. Аннан соң дөнья мәшәкәтләрен онытып, китеп дөньясына чумып, башны ял иттерергә дә ярдәм итә.

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

– Балачак искә төште... Минем әби дә, әни дә укытучы иде. Безнең өйдә һәрвакыт китепләр булды: рус әдәбияты, татар әдәбияты... Әмма балачакта китеп укыйсы килми, уйныйсы килә бит ул. Шулай да уемда беренче укыган китепләрне барлый башлагач, Ринат Мөхәммәдиевнең «Ак кыялар турында хыял»ы һәм Мөхәммәт Мәһдиевнең «Без – кырык беренче ел балалары» иң беренчеләрдән булып исемә төште. Мөгаен, менә шушы китепләр укырга мөхәббәт уяткандыр, чөнки аларны бик яратып, йотлыгып укыганымны хәтерлим.

МИНЕ /ДӨНЬЯГА КАРАШЫМНЫ/ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

– Миңа калса, һәр укыган әсәр күңелдә эз калдыра. Китепны укыганның соң үзең өчен бер сабак аласың. Ә инде дөньяга карашымны үзгәрткән, тетрәндергән әсәрләр – Аяз Гыйләжевнең «Өч аршын җир» һәм «Җомга көн кич белән» повестлары. Чит ил әдәбиятынан Эрих Мария Ремаркның «На западном фронте без перемен», Джером Дэвид Сэлинджерның «Над пропастью во ржи». Һәм, әлбәттә инде, Мөхәммәт Мәһдиевнең барлык әсәрләре.

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

– Фәнис Яруллин китепләре. Аның шигырьләрен электән үк яратып укый идем. Чәчмә әсәрләре белән танышкан, Фәнис Яруллинны, гомумән, башка яктан ачтым. Күрәсең, әсәрләрендәге яшьлек, мөхәббәт тематикасы минем ул чордагы күңел халәтемә туры килгәндер. «Урман кызы», «Ак төнбоек», «Яралы язмышлар» кебек әсәрләрен, гомумән, барлык хикәяләрен яратып укыдым. Университетта безгә чит ил әдәбиятын бик көчле укыттылар. Иң истә калган әсәрләрнең берсе – Стендальнең «Красное и черное» китебы.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ (НИ ӨЧЕН НӘКЪ ӘЛЕГЕ КИТАП?)...

– Мөхәммәт Мәһдиев әсәрләре җыентыгы. «Кеше китә – җыры кала», «Без – кырык беренче ел балалары», «Торналар төшкән җирдә»,

«Мәңгелек яз»... Менә шушы әсәрләргә укыгач, ничектер күңел тынычлыгы табасың, күңел төшкән вакыт булса, елмаеп куясың, уйланасың... Аның геройлары белән бергә елыйсың, бергә көләсең... Күңелемә бик якин бу әсәрләр!

БАЛАМА УКЫГАН КИТАП...

– Кызым Әминәгә әле 3 кенә яшь тула. Татар халык әкиятләрен укыйм идем, соңгы вакытта Тукай әкиятләренә күчтем. «Әти, «Кәҗә белән Сарык»ны сөйлә әле», – ди йокларга яткан саен. Әлегә шушы әкиятләргә яратып тыңлый.

Роберт Миңнуллинның балалар өчен язылган дүртъюллыкларыннан торган «Шигъри әлифба» китебы бар. Шуннан шигырьләр өйрәнәбез.

ХӘЗЕР УКЫЙМ...

– Тарихи китепләр белән кызыксына башладым. Бу көннәрдә кулымда «Татар дөньясы. Татарский мир» дигән китеп. Ул татар тарихының үткәннән һәм бүгенгесенә, мәдәниятенә багышланган, мәгълүматка бик тә бай.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ӨЧ ЯРАТКАН ӘСӘРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

– Мөхәммәт Мәһдиев «Мәңгелек яз», Аяз Гыйләжев «Җомга көн кич белән», Фәтх Садриев «Таң җиле».

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УҢАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

– Мин бары басма китепны гына таныйм. Ни өчендер электрон китепләрне укый алмыйм. Эштән кайтканда бөкеләрдә утырган чакта аудио-китеп тыңлап карарга кирәк әле, дигән фикер туган иде. Әмма әлегә батырчылык итмим. Бу психологик каршылыктыр, мөгаен, чөнки китеп – минем өчен бары басма китеп ул!

УКЫРГА КИҢӘШ ИТӘМ...

– Әлбәттә, иң элек классик әдәбият. Татар, рус, чит ил классикларының әсәрләре. Гомумән, уку фикерләү дәрәжәсен, сөйләмне камилләштерә. Укыган кеше рәхәт, җиңел итеп сөйләшә. Радио алып баручысы буларак та китеп укырга киңәш итәм.

Нинди китепләр укырга тәкъдим итә аламмы? Мөхәммәт Мәһдиевнең «Без – кырык беренче ел балалары», Фәнис Яруллинның «Кыйгак-кыйгак каз кычкыра», Мәдинә Маликованың «Шәфкать». Тагын Антуан де Сент-Экзюпериниң «Маленький принц», Джером Дэвид Сэлинджерның «Над пропастью во ржи», Александр Купринның «Гранатовый браслет», Антон Чехов хикәяләре күңелегезгә хуш килми калмас.

Фото: гайлә архивынан

Илфар КӘРИМОВ,
алып баручы,
«Болгар»
радиосының
баш мөхәррире

*Мин, Питрәч районы
Салкын Чишмә авылында
туып-үскән 86 яшьлек
өлкән кеше буларак, халык-
ның елый-елый әтиләргә сугыш-
ка озатканнарын яхшы хәтер-
лим. Ул вакытта миңа 5 яшь иде...*

Колхозда эшләгәнгә хезмәт хақы тү-
ләү булмаса да, сугышка киткән ирләр-
нең хатыннарына, балаларына, карт-
карчыларга колхозны саклау бурычы
йөкләнде. Төп авырлык хатын-кызлар
жылкәсендә булды. Колхоз эше генә
түгел, үз хужалыгындагы эшләр дә бар
иде бит әле. 25 сутыйлы бакчаны көрәк
белән казып бәрәңгә утыртырга әнигә
без дә булыша идек. Хәзер менә ничек
казып чыга алдык икән дип шаккатам.
Ул вакытта бәрәңгә – безнең дә, абзар-
дагы мал-туарның да төп яшәү чыга-
нагы булды. Әле шул бәрәңгедән салым
да түлисе бар! Бәрәңгә генәме, үзәңдә-
ге итне, майны да, йомырканы, сөтне
дә дәүләт тартып ала. Дәүләттән калга-
нын да балаларыңа ашата алмыйсың,
шырпысы, керосины, тозы кирәк. Ә
боларны алып өчен итең-маеңны
сатмый хәлең юк...

Безнең әни мәктәптә жыештыручы
булып эшләде. Мичкә утын ягып, мәк-
тәпне жылыту да аның эше. Утынын
үзенә кисеп-ярып әзерлисә. Фоат абый
белән мин дә әнигә булышабыз. Үзен
шушы эшкә куйганы өчен, әни авыл
советы рәисе Рәшит абыйга гомер бую
рәхмәт укыды. Ник дисәң, анда аз
булса да акчасын түлиләр иде.

Сугыш афәте, авыр эш, ачлык кына
түгел, урман каравылчылары белән
колхоз рәисләре дә авыл халкының
желегенә төште. Ач балаларына дип
басудан бер уч арыш алып кайткан
өчен, колхоз рәисе әтинең бертуган
апасын Пановка төрмәсенә жибәрде.
Озак та үтмәде, аның үзен дә тотып
яптылар. Аны күргәч, Минжамал апам
түзмәгән: «Абау, жаным, син дә кил-
деңмени? Бер дә килер кебек түгел
идең бит», – дип әйтеп салган. Шуңа
рәиснең, колхозчы хатыннар үз малла-
рына печән әзерли алмасын өчен,
«уфалла» арбаларын үз өе янына жыеп,
йозаклап куйганын бала гына булсам
да, яхшы хәтерлим. Ирләре сугышта
булган ул бичараларны бушка колхозда
эшләтеп, инде үз хужалыгында интегеп
үстергән ризыгын да авызыннан тар-

тып алып, алар ничек итеп яшәргә
тиеш дип уйлаганнардыр? Ачлыктан
киселгән кешеләрнең колхоз ферма-
сындагы малларга дип пешергән вак
бәрәңгене ашауларын күргәч, казанга
пес иткән бәндәнең жанында нәрсә
булды икән?

Яз житеп, кырлар кардан арчылуга,
авыл халкы бәрәңгә басуына ябырыла
иде. Көздән калып өшегән бәрәңгә
жыябыз. Фоат абый белән пычракка
батып кырдан бер чиләк өшегән бә-
рәңгене күтәреп кайтканны күреп, кол-
хоз рәисе шуны колхоз амбарына бик-
ләп куйды. Әни безнең дүртебезне жи-
тәкләп, күршәдә генә яшәүче рәиснең
өенә алып керде дә: «Бу балаларны
үзегез ашатыгыз алайса», – дип калды-
рып чыгып китте. Рәиснең хатыны
Миңлегөл апа безне борчак коймагы
белән сыйлаган иде шул чакта.

Сугыш вакытында балалардан кыр-
да башак жыйдыралар иде. Без, өч ма-
лай, башак жыеп кайтып килгәндә, та-
гын колхоз рәисе очрады. Минем кап-
чыкка кулын тыгып тикшерә башлагач,
кулына каткан балчык кисәге эләкте
дә, янагыма сугып жибәрде. Шуңа
башакны колхоз амбарына алып кай-
тып үлчәткәч, авырлыгына карап, бераз
гына ипи кисеп бирәләр иде безгә.

65 йортлы авылыбыз сугышка
62 кешесен озатты, 29 ы әйләнеп
кайтмады. Барысының да исемнәре
авыл уртасында һәйкәлгә уелган.

Сугышка китүчеләр арасында Фәү-
зия апа Миңнуллина да бар иде. Пара-
шюттан сикергәндә имгәнеп, авылга
кайтты. Озак яшәмәде, 26 яшендә
вафат булды.

Бүгенгедәй хәтеремдә: көзгә бер
көнне абый белән бакчада эшләп
йөрибез. Казаннан кайтучы олы юлда

Фото: Анна Араханья

машина туктады да, таякка таянган берүе төшеп, безгә таба килә башлады. Икебез дә сагаеп аңа текәлдек. «Малайлар, монда килегез әле!» – дигән тавышыннан абый әтине танып алды. Әни суга киткән иде, аның каршысына сөенче алырга йөгердем. Ул көнне әтине күрергә килүчеләр белән өй туды. Әти әсирлектә булып, гарипләнеп кайткан иде. 1952 елда 46 яшендә вафат булды. Без биш-алты гына ел булса да әти белән яшәп калдык. Безнең өчен аның үз өебездә, үз кулыбызда жан бирүе дә бәхет булып тоелды.

Шулай интегеп яшәгән әниләребезгә, сугыш чоры балаларына игътибар булмавы жанны телә. Югыйсә алар хөрмәткә бик лаек иделәр бит.

Рәфкәтә ИБРАҖИМОВ.

Казан.

Фото: безнең гаилә. 1944 ел.

Журналны 1960 елдан, «Азат хатын» чагыннан ук яратып укыйм. Узган елның ноябрь санында Эльмира Закированың «Мөхлисә апа, чыгып ал!» дигән язмасы күңел хатираләрен күзгатып җибәрде. Минем дә үз түтәйләрем турында язу теләгем туды.

Әнием белән бертуган ике түтәем Азнакай районы Урманай авылында гомер иттеләр. Рәфә апам терлекчеләктә эшләде, атлар да карады. Сугыштан кайтмаган жизнәйгә тугрылык саклап, улын ялгызы үстерде. Мөзәх-һәдә түтәй кияүгә чыкмаган. Ул үзен тулысы белән безгә багышлады.

Түтәйләрем икесе бергә бик тату яшәделәр. Рәфә түтәй тыштагысын караса, Мөзәх-һәдә түтәй өйдәгесен эшләде. Аның чисталыгына исен китәрлек иде. Кәстрүлләрне ком белән ышкып, чәчкәләр төшереп юа. Ул вакытта кер юу машиналары юк. Түтәй барлык керне кул белән уып, су буенда бәләк-ли-бәләкли чайкый. Урын-жирне һәр көн кагып, өйалдына жыештырып куя. Кич салкын урынны өйгә кертөп өя дә, жылынганч, йоклыйбыз. Түтәйләр янына кич утырырга күрше апалары жыела. Кем йон эрли, кайсы бәйләм бәйли. Аннары тәмле итеп чәй эчәләр. Гайбәт сөйләшмиләр. Барысының да ирләрә сугышта вафат иде аларның. Урыннары оҗмахта булсын.

Эльмира ханым, сезгә бу язмагаыз өчен бик зур рәхмәт! Әбиләрне, әниләрне онытмыйк. Безнең әти-әни дә алты бала үстерде. Тырыш булдылар. Безне дә шулай тәрбияләделәр. Чиста күңелле, ачык йөзле әбиләргә һәм әниләргә һәйкәл куярлык.

Альбина МУСИНА.

Азнакай районы, Җиңү бистәсе.

Гомеремнең язын, җәен, көзен узып, кышына кергәндә, үткән тормышларны искә алып, еш уйланам. Гомер бара, инде сиксәннәнче дистәмне ваклыйм. Сугыш чоры, сугыштан соңгы вакытлар гел истә.

Безнең балачак авыр елларга туры килде. Авылда яшәүчеләргә, бәлки, зарлану дәрәс тә түгелдер. Ни дисәң дә, бакчага бәрәңге утырттык, сыер асрадык. Шул безне ач үлемнән алып калды. Шәһәрдә яшәүчеләргә авыррак булгандыр ул чорда. Шуңа да авылга кайтучылар күп иде. Белоруссиядә яшәгән туганыбызның хатыны Кәбирә апа да сугышның беренче көнендә үк юлга чыгып, бары көз көне генә кайтып житте. Урамда салкын көз, ә аның өстендә бер кат юка ефәк күлмәк тә, муенында кызыл яулык. Өч ел авырып ятып, вафат булды. Мине бик өнәмәсә дә, шул яулыгын үземә бүләк итеп калдырды. Аны таякка флаг итеп бәйләп, урамда «немец»ларга каршы «сугышып» уйнап үстөк. Җиңү көнен дә шул яулык-әләмне күтәрөп каршы алдык. Кәбирә апаның ире дә, әти дә сугыштан исән-сау кайттылар.

Әтием – Камалов Гайнулла 1942 елның көзендә яраланып, госпитальгә элгә. Йөрәк янына ук кергән ядрәне операция ясап алалар. Әмма контузиядән соң ишетми дә, сөйләшми дә торган булып кала. Шулай булса да, 1942 елның кышында аны кабат сугышка җибәрәләр. Фронттан да куркы-

нычрак жиргә – Суслонгерга элгә. Янәсе, татар кешесе, рус, фарсы, гарәп телен белә – андагы таҗик, үзбәк, казакларны сугыштырга өйрәтәр. Урман эчендәге ул лагерьда әти һәр көнне машина-тракторлар ташыган ризык, киём-салым, коралны складларга бушата. Ә иртән торышка боларның берсе дә булмый. Әллә сатканнар, әллә урман эчендә беркайчан да сөйләмәде. Шулай ук Суслонгерда булган авылдашы Сәғадәт абый белән сөйләшүләр-реннән генә ишетөп калган сүзләр бу. Безнең авылдан анда тагын Әшраф, Мөхибүлла, Хәмәтдин абыйлар да булган. Хәтерлим әле, хатыннары арба-чана белән аларга ризык илтә иде.

Хәмәтдин абыйның вафатына берничә генә ел. Суслонгерда күргән михнәтләрә турында аның да елмый-сөйләгәннәрә истә. Кыш көне, бет карыйбыз дип, меңләгән кешене чишәндөреп, кар өстендә бастырып тотатрган булганнар. Барысын да карап бетермичә, берәүгә дә киенергә ярамаган. Ач килеш бер кирәксезгә бүрәнә ташытып интектергәннәр. Аптыраган солдатлар Мәскәүгә хат та язып карыйлар, тик аны лагерьдан чыгармыйлар. Суслонгердагылар өчен сугышка китү зур бәхет була. Ворошилов килеп тәртип урнаштырмый торып, анда меңләгән кеше газап чигә.

Безнең әтиләр буынына бик күпне кичерергә туры килә шул. 1914 елгы сугыш, 1917 елда – революция. 1930 елда жирләрән, атын-сыерын бирөп колхозга керәләр. Сугышта бер квадрат метр жир өчен кан коялар. Сугыштан кайткач та иңнөрөнә авыр тормыш йөгә ята. Хәзер алар төзөгән колхозларның исеме генә дә калмады. Жир-ләрөбезгә читләр хужа. Колхозларны тарату, минемчә, зур хата булды. Безнең «Урал» колхозы нинди зур авылны ашлы-эшле иттө, өй салганда техника белән булышты. Бер кеше дә ул вакытта кредитка батмады. Ә хәзер? Авылларны үстерергә, диләр. Авылларны үстерер өчен кешеләргә эш урыннары булдырырга кирәк. Рәхәт тормыштан беркөм дә читкә китми ул.

Саимә МОРАТОВА.

Чирмешән районы, Кара Чиймә авылы.

**Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтөп калабыз.
Безнең адрес: Казан, Декабристлар ур, 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru**

ЧӘНЕЧКЕЛЕ ЧЫБЫК АРТЫНДА

Үзенең туган көнен белми ул. Алтынчы сыйныфта укыган чагында шәһәр комитетына барып, туу таныклыгы – метрика яساتырга кергәч, уйга кала кыз. Туган елы билгеле үзе, ә менә көнен ничек дип теркәргә соң? Әйдә, сугыш башланган көн булсын дип, «1942 елның 22 июнендә туган» дип яздыра. Ә кайда туганлыгын әнисе Гыйззәлбанат апа бик нык авырып киткәч, вафатына бер ел кала гына әйтә кызына... Әсирлектә, концлагерьдә туган бала булуын эти-әнисе гомер буе яшерә аннан. Балык Бистәсе районы Котлы Бөкәш авылында гомер итүче Зәйнәббикә апа МӨРСӘЛИМОВА белән үзе хәтерләп калмаган балачак еллары – сугыш елларын бергәләп барлыйбыз..

Алсу
ШАКИРОВА

Беленер-беленмәс көмәнән немец солдатлары күрсә, шунда ук атып үтергән булырлар иде.

– Әтием Кәшшаф – Күки авылы егете. Әнием Гыйззелбанат шушы мин яшәгән Котлы Бөкәш авылыннан. Өйләнешкәч, 1936 елда Донбасс якларына чыгып киткәннәр.

Донбассны татарлар күтәрде, дип сөйли иде әни. Безнең халык күпләп күченеп киткән анда. Моннан атларга төялеп, авылы-авылы белән күченсәләр, тегендә дә шулай авыл-авыл булып төпләнгәннәр. Әтием дә, әнием дә комсомолда да, партиядә дә булмаганнар. Гыйлемнәре дә юк инде... Әти шахтага забойщик булып урнашкан, күмер ваткан. Әниен кайда эшләгәнән төгәл генә белмим, – дип сөйләп китте Зәйнәббикә апа.

Әнисе исән чакта иркенләп, төпченеп сорап калмаганы өчен ничек кенә үкенсә дә, соң шул инде. Белгән булсамы!? Роман язарлык язмыш икәнән хәзер бик аңлый да... Алай да, сорамаган түгел, кызыксынган инде бәләкәй чакта. Ләкин әтисе ләм-мим бер сүз дә дәмми ул еллар турында. Сугышны кайда уздырган, кайда сугышкан?

Сораулар һәрчак җавапсыз кала... Бик нык яшерәләр бу серне гаиләдә.

– Кайвакыт әни: «Бу балага сүз әйтмә, аның аркасында гына исән калдың», – дип әйтә иде әтигә. Ә мин аңламыйм... Үзләре дә шуннан артык куертмыйлар.

Гыйлемсез булсалар да, дөньяда ниләр барганын белмәсәләр дә, ниндидер бер эчке тоемлау Донбасстан кире туган якларына кайтырга дип билет алырга этәрә Кәшшаф белән Гыйззелбанатны. Бүләккә дип бер чемодан тукума сатып алалар. Кайткач, бөтен туганнарына күлмәклек бүләк итәчәкләр! 1941 елның 22 июне көнне поездга утырып, юлга кузгалырга тиеш булалар... Ә иртәнгә дүрттә радио-алгычлар аша тетрәндергеч хәбәр килеп ирешә. Сугыш башланган!

Кая инде анда юлга чыгу... Бик күпләрне, аеруча укымышлы кешеләрне, «партийныйларны» беренчеләрдән булып җибәрәләр сугышка. Кәшшаф абый резервта кала, эшен дәвам итә. 1942 елның апрель аенда алар яшәгән шәһәргә фашист-

лар бәрәп керә. Танклар, машиналар белән урамнар тула, очкычлар шәһәрне бомбага тота. Жирле халыкны җыеп, араларыннан иң тазаларын, ныкларын сайлап алу башлана. Яшәрәк ир-егетләрне, хатын-кызларны товар вагоннарына төйиләр. Ирләр – аерым, хатын-кызлар аерым... Кәшшаф авылга кайтырга дип әзерләгән тукумалы чемоданны да үзе белән ала. Кая алып барганнары билгесез, дөнья хәлен беләп булмый дип хәстәрләнүе булгандыр. Алтын-көмеш йөзекләрне, сәгатъләрне, чылбырларны, хәтта алтын тешләрне йолкып алган фашистлар, Аллаһның рәхмәте белән, чүпрәк-чапракка борылып та карамый. Ул тукумаларны соңыннан ризыкка, тәмәкегә алыштырып җан асарга туры килсә белми шул әле Кәшшаф...

Иренә соңгы карашын ташлый да, 23 яшьлек Гыйззелбанат та товар вагоннарының берсенә кереп баса. Аның үз «чемоданы»... Озын буйлы, җыйнак хатынның йөрәге астында яңа гомер яралган була инде бу вакытта. Әле беленер-беленмәс көмәнән немец солдатлары сизеп алган булса, шундук атып үтерәсәләр иде яшә хатынны. Андый «койрыклар» ияртергә ярамый. Барасы җирләрендә бары тик эшләргә сәләтле, көчле кешеләр генә кирәк. «Исән калдым» дип эченнән генә шөкер итеп куйган хатынның үлем тозагыннан беренче тапкыр котылуы шул була. Ә алда тагын берничәсә көтә әле...

– Көнбатыш Германиягә алып китә аларны поезд. Нойенкирхен шәһәрәндә вагоннарда чыгаралар. Ничек барганнарын сөйләп тә тормый иде әни, нәкъ киноларда күрсәткәнчә, бик авыр, дип кенә искә алды. Мәҗбүри эшләр өчен дошман жиренә алып килүләре була бу. Ирләр белән хатын-кызларны башка очраштырмыйлар. Алдан төзеләп куелган озын баракларга урнаштыралар. Концлагерьларны

кинолардан ничек күрсәк, бар да шулай була. Өч катлы такта ятаклар, йөзләгән кеше яши торган бараклар...

Кыска вакыт эчендә безнең илне яулап алу планы барып чыкмагач, Гитлер Советлар Союзында яшәүчеләрне Германиядә эшләүче көч буларак куллануны гамәлгә ашыра башлый. 1942 елның гыйнварында СССРның оккупацияләнган районнарыннан Германиягә мәҗбүри эшләр өчен СССРдан 15 миллион кешене чыгару максаты куела. «Аларга шундый ашау бирелергә, шундый яшәу шартлары тудырылырга, шундый мөнәсәбәт булырга тиеш – бу эшчеләрне мөмкин кадәр күбрәк эшләтү мөмкин кадәр азрак чыгымлы булсын» диелә нацист Германиясә хакимияте инструкциясендә.

БЕЛЭШМӘ:

Мондый шартларны уңыш дип әйтергә тел әйләнмәсә дә, Гыйззелбанатка бәхет елмая. Офицерлар ашып торган ашханәгә хезмәтче итеп билгелиләр аны. Шуңа ачлык күрмәгән ул. Аның каравы көмәнле килеш икенче, өченче катка бәрәңгә, ярмалар, он тутырган авыр капчыклар ташыган чакта баласы белән исән-сау кавышачагына тамчы кадәр генә булса да өметләнә микән?.. Әсирлектә туасы баланы ничек итеп үстерергә соң? Ничек саклап калырга?

Бала табар вакыт җитүгә Гыйззелбанат янына немец хатыннары килеп керә. Алырга килделәр, беттем, дигәндер... Юк, госпитальгә алып китәләр аны. Нәрсә уйлап барды икән?.. Туган нарасыйны

Ул балаларның елавын Гыйззелбанат апа гомере буге оныта алмаячак инде...

■ Кәшшаф белән Гыйззелбанат. 1956 ел. Әсирлек еллары артта калган. Туган якларына кайткач төшкән фото.

нишләтерләр дип, йөрәк астындагы газизе белән сабууллашып баргандыр, мөгаен... Немец хатыннары тулгак ачысыннан «Әни-и-и!» дип кычкырган хатынның телен аңлама-салар да, кызганалар, күрәсең. Мәхшәр эчендәге бер мөмкинчә булып туган кызын күкрәгенә салалар.

– Госпитальдә мине кочаклап көнә буге елый әни. Үкси-үкси елый... Үзә әсир, өстәвенә кулында күкрәк баласы. Табуын тапкан да, ничек багарга соң? Туасы жанга ризыгын да бирермен дигән Аллаһ. Баракка кайткач, кечкенә баласы булган поляк хатыны белән дуслаша әни. Әни ризыклы урында эшлөгөч, ул эшен дөвәм итә, ә теге хатын ашау өчен мине дә карарга риза була, – дип сөйли Зәйнәббикә апа.

Үз тамагыңны гына түгел, балаңны да кайгыртырга тырышу кыл өстеннән йөрү белән бер була. Поляк хатынына да ашарга алып кайтырга кирәк бит әле! Бөрвәкыт иске генә бер чүпрәкне биле турысына пута итеп бәйли дә шуның эченә дөге тутыра. Кысып бәйләгән тузган чүпрәк баскычтан менеп барганда шартлап ярыла да баскыч буйлап идәнгә шыбыр-шыбыр дөге коела. Шулкач немец офи-

церы килеп керә! Гыйззелбанат апа баскан урынында тораташ булып катып кала. Бетте! Шушында ук атып үтерәчәк тә, баласы ачлыктан үлчәк инде... Тагын исән кала. Дошман бу күренештән көлеп жибәрә дә өске катка менеп китә... Әй бу баскычы! Ничә тапкыр әсир хатынның башына житә язды бит инде. Әле бер көнне генә шушы баскычтан менеп барганда кемгәдер төбәп атылган пуля аяк киemenең үкчәсен тишеп үткән иде. Ә үзәң бер зыян да килмәде...

– Беркөнне теге поляк хатыны белән ирләрнен эзләп карарга булалар. Соңгы тапкыр икесен ике вагонга төяп жибәргән чактан бирле бер хәбәр дә юк, әллә исән, әллә юк ире... Мин дә тугач, әниңнең әтине эзләп табасы килгәндер инде. Баракны саклаучы полицай рус кешесе булып чыга. Беренче бөтендөнья сугышы елларында немкага өйләнеп, бу якка күченеп киткән була. Шулкач полицайга ирләрнен исем-фамилиясен, туган елын язып бирәләр. Берәздән теге ир өйләнеп кайта. Тапкан бит! Исән икән! Әнигә әти янына ничек барырга кирәген, кайсы трамвайга утырасын өйрәткән. (Әни ашханә хезмәтчесе булгач, чыгып йөрергә,

азык-төлек алырга мөмкинлеге булгандыр инде). Алай-болай жаен китереп бер чиләк бәрәңгә, өч буханка ипи алып, мине күтәреп, әтине эзләргә чыгып киткән әни.

Әсирләрнен эшләрнен тәмамлап, чөнечкеле чыбык белән өйләндереп алган шахта ишегалдына чыгып килгән вакыты була ул. Ун минут көтә Гыйззелбанат, егерме минут... Күзләре белән бертуктаусыз кеше аралый, ябыгып беткән ирләр арасынан, бер-берсенә бик нык охшап, сулыгып калган йөзләр арасынан үзенең эзли. Ярты сәгать, кырык минут уза... Чыга! Коры сөяк белән тирегә калган Кәшшаф чыгып килә!

– Шулкач көнне бармаган булсам, әтиңнең үлесе булган, дип сөйләде әни. Жанын асрарлык бер өметте дә, күзләрендә тормыш чаткысы да калмаган инде аның ул чакта. Ә әтигә ул очрашу яңадан тууга тиң булгандыр. Хатыны да табылган, кызы да туган, икесе дә исән-сау! Рәшәткә аша гына сөйләшеп, әтине ашатып китә әни. Шулай жае чыкканда барып, ашаткалап йөри. Әтиләрнен лагере белән янәшә хәрби әсирләр лагере булган. Андагы солдатларны кызганып, әни аларга да яшереп кенә ризык калдыргалаган, ләкин сакчы фашистлар тибеп кенә очыра иде, дип сөйләде...

Инде алга таба үзләрнен азат ителәселәрнен көткән, өмет тулы көннәр башлана. Баланы гына саклап калырга иде... Бәласы да аяк астында гына бит. Сугышның азагы якынайган саен очкычлар бу якларга кадәр очып житә башлай, тирә-якта бомбалар шартлай, атышлар тынып тормый – дөнья кубарылган диярсен. Самолет тавышын ишетүгә әнисенң аягына чытырдатып ябышуын хәтерләми Зәйнәббикә апа. Бик курка торган була. Ләкин сабый хәтерә, Аллаһның рәхмәте белән, бу дөһшәтле елларның бер генә күренешен, бер генә истәлеген дә саклап калмаган.

– Бөрвәкыт бомба төшеп, жимерекләре астында калганмын. Әни мине казып алырга да курыккан, үлгән дип уйлаган. Башка кешеләр ачып караган. Ни хикмәт, әжәлнең житмәсә, бомбага тотылып та үлмисен икән...

1945 елның язында, инде Советлар Союзы гаскәрләренәң уңышлары турындагы хәбәрләр әсирләргә дә килеп ирешә башлагач, тиздән килеп житүләренә шик калмагач, бараклардагы бөтен әсирләргә жыеп урманга куалар. Жинаятьнең эзен дә калдырмаска, бу лагерьда кешелеккә каршы кылынган ерткычлыкның дәлилләрен юк итәргә теләгән фашистларның теләге бер генә – атарга! Урманга куылуы әсирләр арасында кулына өч яшьлек кызын күтәргән Гыйззелбанат апа да була. Полицайлар әсирләрнең каршына басып инде атарга әзер булуга, һавада әллә каян гына барлыкка килгән очкычлар бөтен лагерь территориясен бомбага тота башлый. Коралларын ташлап, полицайларның барысы да качып бетә. Концлагерьдагы сынауларның соңгысы була бу, алар азат ителә...

– Эти белән әни меңләгән кеше арасынан бер-берсен таба. Үз бәхетләренә үзләре ышанмагандыр инде. Яшь балаларга коры паек, америкалылар хәтта шоколад та бирәләр, ашаталар. Аннары тагын бер үтә җаваплы һәм куркыныч этап башлана – теркәлү. Филтрация дип атылар аны.

Совет филтрация лагерьлары аша бөтен әсирләргә узарга туры килә. Алардан НКВД һәм СМЕРШ хезмәткәрләре сорау ала. Гитлерчылар белән хезмәттәшлек иткәннәре ачыкланса, андыйларны, аеруча ирләрне, ГУЛАГка, чакырылыш яшендәге ирекетләргә хәрби хезмәткә йә Донбасска җимерек шахталарны күтәрүгә җибәргәннәр. Акланган очракта да бу әсирләргә озак еллар буе шикләнеп карагандар, күзәтеп торгандар.

– Эти белән әни үзләренәң ир белән хатын булуын яшергән, берәүгә дә белгертмәгәннәр. Гаилә белән монда эшләгәннәрен белсәләр, шундук сатлык жаннар дип лагерьга җибәрерләр иде. Теркәлү узган чакта эти үзенәң исемен Михаил дип яздырган. Гыйлемсез кешегә андый зирәклек каян килгәндер... Әсирлектә булуының эзләрен әнә шулай бутаган эти... Яхшы бутаган. Кайтавазы булмады аның. Архивтагы делосында «Бөек Ватан сугышы елларында Ватанга каршы жинаять кылуы ачыкланмады» дип язылган. Ләкин эти гомере буге куркып яшәде. Бер гаепсезгә, «гражданский» була торып әсирлеккә куылуы, коллыкта эшләве кайсы көнне ачыкланыр да, кайчан эзләп килерләр дип уйлагандыр инде, бичаракай. Бала чакта үзем дә әтине куркыта идем әле. «Әнигә сүз әйтмә, хәзер Сталинга язып җибәрәм», дигәнәмне хәтерлим. Бала булсам да, әтигә бу сүзләргәң ничек тәэсир итсәң аңлаганмын инде...

Филтрация узган әсирләргә кайда пленга төшкән булсалар, шунда кире кайтарып җибәрәләр. Кайтыр юлга чыккан бәхетле мизгелләре белән дә бүлешә Зәйнәббикә апаның әнисе. Ашханәдә нәрсә таба, барысын да тачкага төяп, җәяүләп кайтыр юлга чыгалар. Әсирләр арасында бер татар малае да табыла. Ул арбаны этеп бара, Кәшшаф белән Гыйззелбанат чиратлап бөләкәй Зәйнәббикәгә күтәреп баралар... Сугыш бик күпләргәң караңгы якларын да ача. Немец офицерлары белән яшәп яткан (бәлки мәҗбүр ителгән) кайбер хатыннар монда тапкан балаларын туган якка алып кайтырга теләмиләр, шунда, юл кырында ташлап калдыралар. Кайткач ничек аңлатырсың мондагы тормышыңны, оятын кая куярсың... «Кемнең балалары бу? Алыгыз!» – дип кычкырып, әниләрен эзләгән солдатларның боерыгы җавапсыз кала... Ул балаларның елавын Гыйззелбанат апа гомере буге оныта алмаячак инде...

– Донбасска кайткач, документларны яңадан ясатырга туры килә. Аңлашыла инде, бөтен архивлар янып көлгә оча сугыш елларында. Эти белән әни паспортларын кулларына алып туган якларына, үз авылларына кайтырга хәл итәләр. Шахтада эшләп яшәргә күнеккән әтигә авылда ат караучы булып эшләү ошамаган, күрәсәң. Бер елдан туганнары янына Үзбәкстанга, уран шахталарына эшкә чыгып киткәннәр. Эзәрлекләүдән дә курыкканнардыр, күңелләре барыбер тыныч булмагандыр, дим. Шунда 53 ел гомер иттек без. Шундый авыр эштә эшләп тә, күпме газап чигеп тә 67 яшенә кадәр яшәде эти. Гомере буге диялек шахтада эшләү эзсез калмаган, үпкәсенә тузан утырган иде. Ярты үпкәсе цементка катырылган кебек, диделәр. Шуның белән китеп тә барды...

2006 елда Зәйнәббикә апага, Германиянең «Хәтер, җаваплылык һәм киләчәк» фондын булдыру турындагы» федераль законы һәм Россия хакимияте карары нигезендә оккупацияләнгән территорияләрдән мәҗбүри рәвештә Германиягә куылган һәм шунда коллыкта эшләгән ата-ананың баласы буларак, акчалата ярдәм бирелә.

– Сорауларымның барысына да җавап табып булмады, әлбәттә. Әтигәң әсирлектә булганын ачыкладым, ә менә әнигәң анда булуы бер көзгәдә дә теркәлмәгән. Үзем турында Германиягә запрос җибәргән идем, акчалата компенсация тиеш дигән җавап килде. Димәк, миңа узник статусы да биргәннәр, кайдадыр теркәлгәнмен. Әни нишләп теркәлми калгандыр, анысы мәңгелек сер булып калыр инде...

Сугыштан соң Зәйнәббикә апаның энесе туа, ләкин 4 яшендә авырып вафат була. Аннары сеңлесе туа. Ике кыз үсәләр шулай. Үзбәкстанда башкорт егетенә кияүгә чыгып, бер малай, бер кыз үстерәләр. Бүгенгә көндә Котлы Бөкәш авылында, әнисенәң туган җирендә гомер итә.

Фото: Анна Арахамия

ЯЗМЫШЛАР ЯЗЫЛГАНДА

Журналист хезмәтен кызыклы дип әйтәләр.
Бәлки, читтән караганда кемгәдер җиңел дә тоеладыр:
бара, күрә, кем беләндер сөйләшә дә шуны утырып яза.
Нәрсәсе, нинди кыенлыгы бар инде аның...
Әйе, беренче карашка шулай күренә...

Мәдинә
АВЗАЛОВА

Ә чынында...

Язмаң укучы игътибарын җәлеп итәрдәй гыйбрәтле, сабак алырдай яки үрнәк булырдай килеп чыксын өчен, иң элек әле андый мәгълүматны эзләп табарга кирәк. Ә алар бар, адым саен, яңа көн туган саен... Тик күрә белергә, вакытында житкерә белергә генә кирәк. Ә иң мөһиме – юлга чыгарга әзер торырга. Чөнки аның ярты гомере дисәм, һич ялгышмам, юлда үтә. Көне-сәгәте белән җыенып чыгып киткән чаклар булды. Таңнан кузгаласың, кайчак дүртәр-бишәр сәгать юл үтеп барып җитәсең дә, көне буена «кызыклы материал» артыннан чабып, төн уртасында гына кайтырга чыгасың. Юлда да, кайтып ятканда да башта гел бер уй – күргәннәреңне укучыга ничек тә кызыктырак итеп житкереңгә! Шунның белән... һәм

шулай яши ижат кешесе. Ул башкача мөмкин дә түгел, чөнки күргән-ишеткәннәрең сине йокысыз калдыра. Ә кайчак... куркыта да.

Социаль темаларга язучы журналист буларак, жан өшеткеч вакыйга-хәлләр турында күп язарга туры килде миңа. Әлбәттә инде, укучыны, бая әйткәнемчә, куркытыр өчен дип түгел, гыйбрәт өчен, башка шундый вакыйгалар кабатланмасын өчен яза идем. Ә шулай да кайберләре бүгенгәчә эзәрлекле мине, юк-юк та искә төшеп, сискәндереп куя.

Яздым да оныттым түгел...

Бөтен шәһәр халкын аякка бастырган, озак вакытлар телдән төшми йөргән ул фажига суд, прокуратура, тикшерү органнары эшчәнлеген тарихына гадәттән тыш хәл буларак кереп калыр. 16 яшьлек яшүсмернең, үзе әйткәнчә, вак-төяккә акча бирмәгәннәре өчен әти-әнисен, апасын үтереп, колониягә элгүе, колониядә шул тоткын белән сөйләшүләрем – барысы да бүгенгәдәй күз алдында. Кат-кат тимер ишекләр аша үтеп, кечкенә генә бер бүлмәгә килеп элгәм. Озата килүче: «Кем икәнегезне әйтмәгез, югыйсә сөйләшмәячәк», – дип кисәтә. Хөкем ителүченә каршыма кертәп утырткач, күтәреләп аңа карыйм. Үзен искичек тыныч тота. Ни-нәрсә эшлим мин монда дигәндәй, бер битарафлык йөзәндә. Сорауларыма ул «әйе», «юк»тан башканы әйтми. Бары әңгәмә ахырында гына: «Мин гаепле түгел», – дип куя.

Әйе, колонияләрдә дә, хатын-кыз төрмәләрендә дә булырга туры килгәләде. Козловкадагы хатын-кызлар төрмәсендә кайтыр көнен көнләп түгел, сәгатьләп санаган ханымның: «Балалар кызганыч. Ә кылганым үкенмим», – дигәне әле дә булса колак төбәндә яңгырап тора. Дус булып йөргән иптәш кызын сөекле ире белән бергә күргәч, ничек итеп пычакка тотынуын үзе дә абайламый кала ул. Нәтижәсә хәтәр төмамланган бу хәлләргә карата аның үз фикере. «Ирем килеп, кат-кат аягыма егылды. Гафу үтенә», – дигән иде ул, үз-үзен тынычландыргандай. Хыянәткә жинарты белән җавап биргән хатынның инде ирен кичергән шул чагында ук аңлаган идем.

...Мин эшләгән чорларда редакциягә хатлар бик күп килә иде. Һәркайсында авторның үзе өчен күтәрә алмас тоелган житди проблема: ир белән хатын, ана белән бала мөнәсәбәтләре, гомерләре көзләргә кереп барган карт-карчыкларның, артык кашыкка әйләнгәч, картлар йортларына килеп элгүләре, ятимнәр йортларындагы балаларның хәле... Саный китсәң, күп инде алар. Аеруча дулкынландырган бер хат эзеннән Казан янындагы бер бистәгә барганымны хәтерлим. Хат авторы язганча, хәлләр ул кадәр үк мөшкел булып дип уйламаган идем.

Кояшлы матур көннәренң берсе. «Байлар» бистәсенң киң-төзек урамнары буйлап бара торгач, озата килүчә мине тар сукмак буйлап аска – куе нарат агачлары үсеп утырган бер урынга китереп чыгарды. Каршымда искереп, ишелергә җиткән кара мунча.

Мәгънәле, гыйбрәтле, ә иң мөһиме: сабак алырдай вакыйгалар артыннан кайчак дөнья читенә китәргә дә эзер буласың.

Ишекне ачып эчкә үткәч, тимер караватта бөгрәләнеп йоклап яткан карчыкны күреп имәнәп китәм. «Син тиле, без сине психбольницага салабыз», дип куркыткан улы белән киләгәннән качып, 80 яшен тутырган әби шушы мунчада яшеренеп ятарга мәҗбүр. Минә күрүгә, карчык куырылып киткәндәй булды. Алырга килделәр дип уйлаган микән?.. «Юк, мин шушыннан беркайчан китмим. Шушында үләм...» – дип кенә әйтә алды. Ул чагында әбине өенә кайтару өчен бик күп кешеләр белән сөйләшәргә туры килгән иде. Ярдәмгә хөкүм саклау, социаль яклау органнары хезмәткәрләре килеп кушылды. Ничек кенә булмасын, бичара карчык өенә кайтып утырды. Ул инде күптән бакыйлыктадыр. Әгәр дә син кызган уттай көйдергән шундый язмышлар әсирлегенә килеп элгәсәң икән, инде берничек тә ычкынып китә алмыйсың. Ни әйтергә теләгәнәмеңне аңлагансыздыр: әйе, яздым да оныттым түгел.

Очрагы, мисалы, язмышы башка. «Син бит адвокат түгел, син – журналист, синең эшең – яз», дигән сүзләргә күп тапкырлар ишетергә туры килде. Шулай анысы. Язманы бит аны һәрвакыт ниндидер максаттан чыгып язасың: йә ул булышуны, йә гаделлек урнаштыруны, һичьюгы гыйбрәтле хәлләргә кисәтүне күздә тота. Югыйсә аның ни файдасы, ни кирәге бар? Һәрхәлдә, мин шулай уйлыйм. Элек редакциягә хатларны «...инде соңгы чиккә җиткәч...» дип язалар иде. Димәк, безнең халыктан язуну гына түгел, ярдәм итүне дә өмет иткәннәр булып чыга.

Әлбәттә инде, монда сүз проблеманы яисә кайгыңны уртаклашу турында бармый, ә бәлки кайгыңны кайгырту турында бара. Болай дигәндә, янә баласы куып чыгарып, подъезд төпләрендә кунып йөргән әбинең: «Шундый көн дә бар дигән, җиде ятлар кайгыртсын, ә үз балаң өйдән куып чыгарсын...» – дип офтанганы искә төшә. Барыр юллары өзелгән, ашыгыр җире калмаган карчык турында язып чыккач, «Әбине миңа алып килгез, миндә яшәсен», – дип шалтыратучылар да булмады түгел.

Тормышның үзе

...Әнә шулай гомерләре төрле сәбәпләр аркасында кыл өстендә калган язмышлар турында язуну җиңел түгел, чөнки бу – тормышның үзе. Ул минут эчендә үзгәрергә, дөньяңны астын өскә китерергә мөмкин. Тикмәгә генә без: «...тормыш моңа кадәр һәм моннан соңгыга бүленде», дип язарга, кабатларга яратмыйбыз. Миңа да бу сүзләргә еш ишетергә туры килде. Гомер иткән иренң сөяргәсә белән авылдан китеп, шәһәргә

Халыкка үз фикерен житкерүче һөнәр ияләренең кыйбласы дөрөслек һәм хакыйкәт ягында.

күченүе, аннары бердәнбер улларының вафат булуы... Аның – жан газабы кичергән, үзе әйтмешли, күкрәгендә утлы кисәү тойган бичара хатынның – күргәннәрен баян итә башлауга беренче сүзә шул булды: «...Дөнъя шул көннән икегә аерылды». Бу очрашуны, икәүдән-икәү сөйләшүне онытасым юк: ул елый-елый сөйли, мин елый-елый тыңлыйм. Ә шулай да... иренен соңлап булса да аңа әйләнеп кайтуына, картаймыш көннәрендә: «Бу дөнъяда без икәү», – дип, кулга-кул тотынышып яшәүләренә куанып кайткан идем ул чагында.

Язмаларда берсеннән-берсе житди проблемаларны күтәрү, көн сулышы, көн вакыйгалары-яңалыклары белән бер адымда (ә бәлкем, бер адым алдарак) бару ни дәрәжәдә әһәмиятле, ни дәрәжәдә актуаль икәнлеген әйтә тормыйм. Болай да аңлашыла. Миңа калса, хатын-кыз журналын кызыктырган, аның максатына, мәгънәсенә яңа юнәлеш, житди борылыш биргән вакытларның берсе – Татарстан Республикасында Кеше хокуклары буенча вәкаләтле вәкил, Бала хокуклары буенча вәкаләтле вәкил сайланган (2010 ел) чорлар. Ник дигәндә, без бит нәкъ менә гаилә, бала проблемалары тирәсендә кайнашабыз. Дөресен әйткәндә, бу – безнең кыйбла... Иң беренче эш итеп, әлегә дә баягы вәкаләтле вәкилләр, депутатлар, Татарстан Республикасы Ижтимагый палатасы, «Гаилә» фонды, кризис үзгә житәкчеләре катнашында түгәрәк өстәл янында сөйләшү үткәргәнбез хәтердә. Ана һәм бала хокукларын яклардай житди оешмалар барлыкка килүенә куанган идек шул чагында. Вакыт үтүгә, аларның кирәклегә, файдасы әйтә бетергесез булуын тормыш үзә раслады: чөнки илдә иң актуаль мәсьәләләрнең берсе булган гаиләне һәм баланы яклау системасы эшли башлады. Иң кирәк вакытта! Вазгыять көннән-көн киеренкеләнә барган бер чорда.

Балалар – жәмгыятьбезнең кагылгысыз катламы, без аларга бармак белән дә кагылмыйбыз, дип, үз-үзебезне тынычландырып йөргән бер заманда «киләчәгебез»гә карата кылынган рәхимсезлек мисалларыннан «ялгыш ишетмимме» хәленә калдык. Шул вакытларда Европа Советының Балаларны рәхимсез мөнәсәбәттән, жәберләүләрдән саклау елы игълан итүен искә алып, проблеманың никадәр житди булуын, ниһаять, без дә аңладык.

Күп язылды бу темага. Вәкаләтле вәкилләр белән бергәләшеп районнарда, авылларда, яшүсмерләр колонияләрендә булулар, балаларның авыр хәлгә төшү

сәбәпләрен ачыклап, көне-сәгәте белән ярдәмгә килүләр эзсез югалмагандыр дип уйлыйм. Ни дисәң дә, ситуация бүген башкачарак. Башкача – чөнки хәзер авыр хәлдәге, эчкече гаиләләрендә жәфа чигүче ул сабийлар жәмәгәтчелек тәрбиячеләре, хокук саклау органнарының балигы булмаган балалар белән эшләү комиссияләре карамагында. Күз уңында, дип әйтсә килә. Шунсыз булмый да, ярамый да. Балаларның эчкече әти-әнидән качып өйдән чыгып китү, кайда туры килә, шунда көн үткөрү, юктан гына килеп чыккан мәсьәләгә чишелеш таба алмыйча, үз-үзенә кул салу кебек аянычлы очраклары һаман булгалап тора. Бу хакта күп мәртәбәләр язарга да туры килде.

Хатлар буенча...

Жан ачысы белән ялварып килгән үтенеч хатларының берсе дә игътибар үзәгеннән читтә калмады. Чынбарлыкны ачып сала торган ул язмаларда жәмгыятьбезнең һәм дә аның нәни бер «дәүләт»ен төшкит иткән гаиләләрнең житдидән-житди проблемалары чагылыш таба торган иде. Журналыбыз гомер-гомергә мохтажлар, балалары тарафыннан кыерсыланган әниләр турында яза килде. Аларның борчулары – безгә дә борчу, безнең дә авырткан жиребез. Без аларны якыйбыз, язмаларыбыз аша ярдәм итәргә ашыгабыз. Бу уңайдан йөрәкне уеп алырдай бер вакыйга искә төшә. Озак вакытлар язмага алына алмыйча йөрүемне дә онытмыйм. Ана – кызы, кыз ананы аямый торган иң гыйбрәтле, иң хәтәр мисалларның берсе иде ул. Яшисен яшәгән, күрәсен күргән әни кешенең фатир өчен кызын үтертергә кеше яллавын ишеткәч, ышанмыйча тордым. Булмас, дидем. Сәбәпләре бардыр, дип әйтмәдем, чөнки бу дөнъяда андый сәбәпләр юк һәм була да алмый. Ә әни кешегә 74 яшь... Киллерның: «Бәлкем, куркытырбыз гына?» – дигән тәкъдименә ана: «Юк, үтер, башкача аннан котылу юлы юк», – дип жавап бирә. Әйе, исең китәрлек хәлләр. Ярый әле бу турыда хокук саклау органнарына хәбәр итеп, фажига булмый кала.

...Министрлар, район башлыклары, төрле оешмаларның житәкчеләре, республиканың күренекле эшмәкәрләре, гомерен халык сәламәтлеген кайгыртуга багышлаган танылган табиблар белән эзерләнгән язмалар, парламент хәбәрчесе буларак, депутатлар белән кызыклы әңгәмәләр... Югары дәрәжәдә оештырылган киңәшмәләр, мавыктыргыч очрашулар – күпкырлы, колачлы, тынгысыз эшебезнең (югарыда китерелгән мисаллардан күренгәнчә) бер юнәлеше генә әле ул. Һәрнәрсәдән хәбәрдар, житез һәм үткен, ә кайчак, кем әйтмешли, ябык ишекләргә дә ачтыра, ишектән кертмәсәләр, тәрәздән керә, әллә нинди катлаулы проблемаларны чишә, күпләргә ярдәм итә, төрле ситуацияләрдән чыгу юлларын таба, кирәкле вакытта кирәкле урында булып, башкалар язмышын хәл итә... Менә шулай жаваплы да, мәртәбәле дә ул журналист эше.

ИЛҖАМ БИРЧЕ, «КӨМЕШ КАЛӘМ»!

Безне Әгерҗегә чакырдылар. Тирсә урта мәктәбендә яшә каләм осталарының XX «Көмеш каләм» район фестивален узачак икән. Фестивальнең төп максаты – яшә иҗатчыларны барлау, сәләтләрен үстерү, иҗат белән бәйлә һөнәрләргә карата кызыксыну уяту, дип язылган чакыруда. Ел саен уздырылуы әлегә чара быел Россиядә Укытучылар һәм остазлар елы, Татарстанда Милли мәдәниятләр һәм гореф-гадәтләр елына багышланган.

Юл ерак. Ирүк кузгалдык. Әгерҗе районы авылларының исемнәре шигырь, җыр булып яңгырып күңелдә. Красный Бор, Исәнбай, Салагыш, Кичкетан, Көчек, Күләгеш, Девәтернә, Нарат, Яңавыл... Уңда Кама ярлары, Кама тугайлары кала. Варзи-Ятчи шифаханәсе... Удмурт авыллары... Ул арада, безне куркытып, вакыт та бер сәгәткә алга күчеп ала да тагын үз вакытыбызга кайта. (Серә: юлыбыз Удмуртия Республикасына да кагылып уза икән. Гомумән, Әгерҗе районы чөй булып шул күрше республикага кереп тора). Атаклы Иж-Бубый тагын... Безнең өчен ул инде Мөхлисә Бубый авылы. Тагын... журналист, «Сөембикә» журналының беренче редакторы Ягъкуб Хәлили дә бу яклардан әле! Баш мөхәрриребез Лариса Маликова да Әгерҗедә туган. Редакциябездә эшләп киткән талантлы журналистлар Роза Камалетдинова, Филисә Хәкимова, Нурсәя Шәйдуллина, Зәлидә Әкбәрова – шушы район кызлары. Никадәр журналистлар биргән бу төбәк! Ижауга 60 чакрым дигән юл күрсәткечләр кала. Урманнар, исемнәре таныш авыллар кала...

...Әгерҗе шәһәрәннән 25 чакрым көньяктарак урнашкан зур, төзек авылга килеп керәбез. Мәдәният йорты, мәчет, киңетләр... XVI йөздә татар морзалары Яушевлар биләмәсенә караган авыл, менә син нинди икән! Биредә пияла, кирпеч, шырпы, май заводлары булган дип укыганым бар иде.

Ике катлы зур, заманча мәктәп ерактан ук балкып тора. Балаларны күрше авыллардан йөртүче сары автобуслар тезелгән. (Тирсә урта мәктәбенә сизгә авылдан килеп укыйлар икән.) Ишек катында ук үзенә бер күңелле ыгы-зыгы.

«Көмеш каләм»нәрне котларга Әгерҗе районы җитәкчесе Ленар Нургаянов үзе килгән! Ленар Фәрит улы Тирсә авылы егете икән. Күп укучыларны исемләп белүе белән дә шаккаттырды район җитәкчесе. «Әнием «Сөембикә» журналын ел да яздырып укый», – дигән сүзләре исә иң зур мактау сүзләре булып яңгырады минем өчен.

«Татмедиа» Республика матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр агентлыгы җитәкчесенең беренче урынбасары, журналист, шагыйрә, күп җырлар авторы Эльвира Фәнис кызы Әхмәтова: «Мондый яшә хәбәрчеләр мәктәбе республикада берничә генә! «Көмеш каләм»нән башланган юл «Алтын каләм»гә, аннары «Бәллүр каләм»гә илтә! Мин сезнең белән горурланам!» – дип сәламләде балаларны. Эльвира апалары күрше Кырынды авылы кызы икән ләбаса! Әнә туган телебезгә мөхәббәт тәрбияләгән, иҗатка юнәлеш биргән укытучысы Розалия Кәримованы кочаклап ук ала.

Мәктәп директоры Миләүшә ханым Дәүләтова, кунакчыл хужабикә роленә кереп, килгән кунакларны, конкурста катнашучы балаларны, үз мәктәбе укытучыларын, күрше авыллардан килгән коллегаларын күз уңында тотып, һәркайсына игътибарын һәм хөрмәтен күрсәтә. Мәртәбәле кунаклар арасында Чаллы язучылары Факил Әмәк, Әлфия Ситдыйкова, Ижауда татар телендә чыгуы «Яңарыш» газетасының редакторы Рәмзия Габбасова, районның үз шагыйрьләре Әлфирә Низамова, Рушания Вәли, Нурания Көбәш, «Әгерҗе хәбәрләре» аша таныш редактор журналистлар Рәмзия Зарипова, Дания Абзалиева... Әгерҗе гимназиясенең татар теле һәм әдәбияты укытучысы Наилә Харисованың «Бәллүр тозак» китабын тәкъдим итү чарасында районның төрле мәктәпләрендә укытучылар һәр әсәргә карата мини-спектакль күрсәтеп тә сокландырдылар! Искиткеч талантлылар! Хәер, алар бит атаклы драматурглар Тажи Гыйззәт, Юныс Әминов, шагыйрь һәм композитор Ләбиб Айтуганов якташлары!

«Көмеш каләм»нәр «Яшә язучы», «Яшә шагыйрь», «Яшә хәбәрче», «Нәфис сүз остасы», «Блогер» номинацияләрендә катнашып, үзләренең сәләтләрен күрсәтте. Район мәгариф идарәсе җитәкчесе Вәсилә Сафиуллина җиңүчеләренә дипломнар, кыйммәтле бүләкләр, китаплар белән бүләкләгәндә, районның татар теле һәм әдәбияты укытучыларына чәчәкләр тапшырганда: «Без булдырабыз! Әгерҗеләр булдыра!» – дип, һәркайсының кулын кысты, яшә талантларның аркаларыннан сөйдә.

Мин исә шушы «Көмеш каләм»нән үсеп чыгып, «Алтын каләм»нәрдә җиңгән, инде бүген исемнәре татар матбугатында, телевидениедә билгеле Рамилә Моратова, Рәмзилә Хөрмәтова, Айдар һәм Динар Шәймәрданов, Ландыш Хөсәенова, Ләйсирә Фазлыева, Альбина Гайнуллиналарны искә төшереп, бүгенге яшьләргә киләчәктә дә иҗат уңышлары теләп утырдым.

Илһам бирче, «Көмеш каләм»!

Эльмира ЗАКИРОВА

Фото: Дания Абзалиева

ГЕРОЙ КИЛЕНЕ

Иң элек аз ғына тарих.

Михаил Девятаевның очкычын фашистлар ике тапкыр бәреп төшерәләр. Икесе дә аның язмышын үзгәрткән очрак була. Беренчесендә, яраланса да, парашюттан сикерергә өлгерә. Ул чакта аны дэваланырга Казан госпиталенә озаталар һәм очучы егет монда булачак хатынын – татар кызы Фәүзияне очрата...

1944 елның 13 июлендә Львов шәһәре янында Девятаевның самолетын янә бәреп төшерәләр. Бу юлы да каты яралана, парашюты җиргә төшкәндә ул әле аңсыз була. Дошман кулына элэгүен дә аннары ғына аңлый... Жәһәннәмгә тиң тормыш башлана: концлагерь, сорау алулар, жэзалаулар... Михаил гел качу турында уйлый. Иптәшләре белән барак идәне астын казыйлар, ләкин бу фашистларга мәгълүм була – аларны үлемгә хөкем итәләр. Гомере бетмәгән икән: егетне ул чакта лагерының чэчтарашы коткара – киemenә беркетелгән язуын штрафчылар арасынан үлгән берәүнекенә алмаштыра... Яңа сынаулар башлана. Штрафчыларның барысын «Узедом» дип аталган яшерен үлем утравына илтөп ташлыйлар: гитлерчылар анда яңа ракета кораллары сыный. Әсирләр өчен шартлар бик кырыс, утраудан котылуның юлы бер генә кебек – үлем... Әмма Михаил өметен барыбер өзми – кабат качарга эзерләнә башлый. Немец самолетына утырып качуның үтә катлаулы икәнөн, әлбөттә, аңлый ул, шуңа күрә дә жөнтөклөп эзерләнә, дошманнарның сак тэртибен өйрәнә, ышанычлы кешеләрен эзерли. Яңадан үлемгә дучар ителгәнгә, аны берни куркытмый: хөкемгә нибары ике көн калган була...

1945 елның 8 февралендә «Хейнкель» бомбардировщигы тугыз совет солдаты белән күккә күтэрелә. Легендаларга кергән качу була бу! Авиабелгечләрнең күбесе хэзергә кадәр гажәпләнә: әсирлектә коточкыч ябыккан, нибары 36 килограммга калган Девятаев ничек очкычны кабызган һәм һавага күтэрә алган, идарә иткән, аннан совет гаскэрләрә

– Саша белән танышып, очрашып йөри башлаганга күп вакыт узмаган иде әле. Жәен студентлар отрядына эшкә урнаштым: поездда проводница булып йөрөм.

Берсендә Саша мине вокзалга кадәр озата килде. Поезд кузгалып киткәнчө вагон янында басып торды, кул болгап озатып калды. Пассажирларны урнаштыра башладым. Шунда бер ханым яныма килде дә:

– Девятаевның улын сез кайдан беләсез? – дип сорады.

– Нинди Девятаевның? – дим.

– Советлар Союзы Герое Михаил Девятаевның!

Барыбер һаман берни дә аңламыйм. Очучы Девятаев турында мәктэптә дәрестә сөйлэгәннәре истә, әлбөттә. Безнең пионер отряды да Михаил Девятаев исемен

йөртә иде. Тик тарих китабы үткәннәр турында бит ул... Мин хэтта Девятаевның инде исәнмө-түгелмө икәнөн дә белмим икән... Төмам аптырап калдым. «Әйе, сезне аның улы озатты», – ди теге ханым. Егетемнең фамилиясен белергә өлгөрмөгән идек шул өле. Төлемдә – исемө генә...

Бөтен эшемне, пассажирларымны ташладым да күршө вагонга йөгөрдөм – анда дус кызым Дилбәр эшли. Тизрөк бу яңалыкны аңа жөткердөм. Ул да ышанмады: «Китсәнә!» – ди. Кайтуга Сашаның үзеннән сорарбыз дип килештөк.

Дөрөсен әйтөм, башта куркып калдым. Бүтөн очрашмам инде, дип, үземчә күңелөмнән хэл итөп тә куйдым. Бердән, Саша инде фәннәр кандидаты, укытучы, икенчөдөн, энә нинди гаиләдөн

ягына чыгып, аны кырга утырткан?! Фронт сызыгын узуга, дошман очкычы дип, совет зениткалары ачкан уттан качып бит эле! Немецларның гадәттән тыш яшерен «Хейнкель» самолетын гына кулга төшереп калмыйлар, совет хәрби командованиесенә полигондагы яшерен завод, ракета жибәрү өчен диңгез буендагы старт жайланмалары, аларның төгәл координатлары турында стратегик мәһим мәгълүматларны да тапшыралар.

Ә аннан... аннан Михаил Девятаев хәрби трибунал тарафыннан хөкем ителә. Әмма язмыш аңа тагын мәрхәмәтле була: 1945 елның сентябрендә конструктор Сергей Королев очучыны Польшада, элекке әсирләрне тикшерү лагеренда таба. Девятаев галимгә утрауда ракеталарның кайда ясалуын һәм кайдан жибәрелгәнлеген күрсәтә. Запастагы гвардия өлкән лейтенанты Михаил Девятаев шул елның ноябрендә Казанга кайта. Кайта... Әмма аны беркайда да эшкә алмыйлар. Кулында капитан дипломы булса да, 1946 елда гына, анда да бик кыенлык белән генә, Казан елга портына йөкче булып урнаша... Советлар Союзы Героеның Алтын Йолдызы аны бары тик уникаль елдан соң – 1957 елның 12 августында гына эзләп таба. Аклануыга кабат космик корабльләр генераль конструкторы Сергей Королев булыша. Бөтенесен дә ул ачыклай. Казан журналисты Ян Винецкий «Литературная газета»да Михаил Девятаевның батырлыгы турында очерк бастырып чыгара. Очучының каһарманлыгы турында шулай итеп бөтен ил белә... Гомеренең ахырына кадәр Казан елга портында пассажир судносы капитаны булып эшли ул. Хатыны Фәүзия ханым белән ике ул, бер кыз тәрбияләп үстерәләр. Әңгәмәдәшем Фирдәвес ханым ДЕВЯТАЕВА шушы гаилә килене, икенче уллары Александрның хатыны. Данлыклы якташыбыз, Советлар Союзы Герое Михаил Петрович Девятаевны, аның гаиләсен якыннан белгән кешеләрнең берсе. Без аның хатирәләрен барлыйбыз.

икән... Әмма ярату дигән нәрсә дә бар бит эле. Ул бит инде миңа бу вакытта: «Син мине акылдан шаштырасың. Инде шаштырмаган булсаң...» – дип әйтергә өлгергән иде...

20 августта Сашаның абыйсының туган көне. Минә дә чакырдылар. Алар Гадел Кутуй урамындагы йортта, 5 нче катта торалар иде. Мәрхүм кайнамам минә күрер өчен махсус килгән: авырткан аяклары белән бишенче катка көчкә менеп житкән. Ишектән керүгә Сашага: «Син бит аны авыл кызы дип әйткән идең», – дигән. Ә минем өстемдә, шәһәрнекеләр кебек, джинс чалбар, джинс куртка... Юк, аның белән беренче очрашудан курыкмадым. Курыккан булсам да, аны күрүгә югалгандыр ул хис. Өрәге каты

түгел иде әниң... Танышуга ул миннән: «Сез кайсы авылдан?» – дип сорады. Аның үзенең әнисе дә Саба районы Чулпыч авылынан булып чыкты! Безнең авыл яныннан узып кайтып йөргәннәр. Алгарак китеп булса да әйтим, без Саша белән өйләнешкәндә Мәймүнә әби исән иде эле. Аны Хәйрулла исемле Казан татарына кияүгә бирәләр, йортлары университет янында ук була. Мин белгәндә дә Мәймүнә әбинен чәчләре озын, калын иде – үземнең дә ике толым итеп тарап үргәнем булды. «Кияүгә чыкканда бик яшә идем, кайнамам чәчләремне үләннәр белән гел үзә юды», – дип сөйләде ул. Кайнанасы бөтен шәһәргә атаклы аш-су остасы була, осталык серләрен килененә дә өйрәтеп калдыра.

Девятаевларда камыр ризыкларын Мәймүнә әби генә пешерә иде. Аннары бу вазыйфа миңа күчте...

Соңгы курста укыганда миңа Ленинградка аспирантурага китәргә тәкъдим ителә. Бу хакта әйткәч, Саша шунда ук: «Ә мин? Сине бит инде әти белән әнигә күрсәттем», – диде. Без өйләнешергә хәл иттек. Тик әти-әниләрнең хәер-фатихасын аласы бар бит эле. Әнисе бу вакытта Ригада санаторийда ял итә иде. Минем кулны сорарга Саша авылга әтисе белән кайтты. Дөресрәге, өчәү бергә кайтты. Өйдәгеләргә, әлбәттә, алдан хәбәр итеп куйган идем инде.

Кайтсак, әни ишегалдында басып тора, еламый гына. «Атаң авылдан ук чыгып китте. Фирдәвес аңа пар түгел, кызымны андый зур кеше баласына бирә алмыйм, дип әйтә», – ди... Әтине күрше Алан авылынан табып кайттылар. Буе 197 см иде безнең әтинең, кушама-ты да Озын Исмәгыйль иде. «Әти, шушы яшемә кадәр йөзгә кызыллык китермәдем. Сине шундый кешеләр хөрмәт итеп кайтты... Мин бит обком секретаре кызы түгел! Сашаны яратам...» – дим.

Михаил Петрович торып басты: «Исмәгыйль, беләм, син каршы, әмма мин дә синең кебек үк жир кешесе, аңлашырбыз. Кызың да, минем улым да инде бала-чагалар түгел, ризалашыйк», – диде. (Еллар узгач, әтинең: «Бөтен дөньяның татарларын жыеп китерсәләр дә, Саша кияүгә алыштырмыйм», – дигән сүзен житкерделәр).

Ә авыл... авыл ул чакта: «Фирдәвес Советлар Союзы Герое малаена чыга икән», – дип, ду килде. Никахка, соңрак туйга кайнамам кайтып төште. Аның татарча рәхәтләнеп сөйләшкән барысы да күрәп, тагын бер кат шаккатты. Туйда кайнамам мине килеп чаклады да: «Улым бу кадәр бәхетле булып дип уйламаган идем», – диде. Әле мине чылап торып белмәгән дә килеш әйтте, әмма Сашаны ни дәрәжәдә яратканымны аңлаган булгандыр инде. Авылда бөтен кеше кайнатам

Әтинең туган көне икәү иде: берсе 8 июньдә – чын туган көне, икенчесе 8 февральдә – әсирлектән качкан көне.

■ Ходай кайнанама озын гомер бирде: ул безнең оныкларны сөяргә дә өлгерде.

Фотолар:
гаилә архивынан

белән кайнамамның гади лекләренә таң калды. Парлап Сабантуйларга кайтырга яратты алар безгә. Елга буйларын әйләнәләр, Чулпычка алып барып киләбез. Кайнатам күрше әбиләргә кереп китә – һәрберсенң хәлләрен белешә. Әнигә хәйран кала иде ул: «Иң соңгы кеше булып ятты, инде сәгать өчтән торып камыр ризыклары пешерергә дә өлгергән», – дия иде. Алар кайткан саен мич коймагы да пешерә иде әни.

Өйләнешкәч иремнең әти-әнисе белән бергә яши башладык. Озакламый каенсеңлем дә кияүгә чыкты – аның ире Рөстәм дә күченеп килде. Өч бүлмәле фатирда өч гаилә! Әмма кайнатам: «Мин – герой, миңа тиеш!» – дип, нидер даулап йөри торган кеше түгел иде. Шәһәр башлыкларына кемдер: «Девятаев килене, кияве белән бергә яшәп ята», – дип житкергән, шуннан соң гына фатир бирделәр.

Алар гаиләсенә килеп кушылган беренче көннәрем истә. Мин нигәдер алар янында ашарга ояла идем. Шундый үпкәчел идем: һәр

көнне кич белән «китәм» дип чөмөдән жыям. Буш вакытым булдымы, Нәни апаларга ашарга дип йөгәрәм... Берзаман моны кайнамам сизеп алган, бу хакта иремә дә әйткән. Аннан ничектер табын янында булганда гел үзөбезне генә калдырырга тырыша башладылар, моны сиздермичә генә эшләделәр.

«Ул бит миңа бер эш тә кушмый», – дип зарланам иремә. «Ә син көтеп торма, – диде Саша. – Әни ул шундый кеше, эшне аның кулынан үзәң ал – шул очракта гына бирәчәк». Иремнең шул сүзеннән соң гел күзәтә башладым: кайнамам кайсы эшне ничек эшли. Беркөнне кайтып кердем – ваннада кер чайкый. Янына кереп бастым да әкрән генә кулынан алдым. Бирде! Шул көннән башлап үземне аларда ят итеп тоймый башладым. Барысын да аныча эшләргә тырыштым. Институтта безне философиядән Венера Харисовна укытты. Якын күрә иде ул мине. Инде кияүгә чыккач, берсендә аның белән озак кына икәү урамда сөйләшеп

йөрдек. «Фирдәвес, син шундый яхшы гаиләгә эләктең. Менә мин сезнең өчен бик кырыс, хәтта кайчак усал укытучы идем. Ә өйгә кайткач бары ир хатынына гына әйләнәм дә калам», – диде ул. Мин дә аныча эшләргә тырыштым. (Кайвакыт «Яшь килеңнәр мәктәбе» ачып, аларга кайнама күңеленә үтеп керү серләренә өйрәтсәм килә. Югыйсә бу бик авыр да түгел бит. Әле соңгы тапкыр самолетта кайтканда урыныбыз бер яшь ханым белән туры килде. Сүз иярә сүз чыкты: кайнама белән уртак тел таба алмый икән. Киңәшләремне исе китеп тыңлады һәм уйга калды.)

Без бер түбә астында ел ярым яшәдек, аннан башка чыктык. Әмма кайнатам-кайнамам белән гел бергә идек. Бала табу йортынан да һәркайсыбыз иң элек алар фатирына кайтты. Бабалары һәр оныкны башта үзе кулына ала, юрганын чишеп ташлап карый, ярата... Әлбәттә, ул минем малай табуымны көттә. Әмма мин дә гел кыз алып кайттым, олы килең дә. Хәтта каенсеңлемнәр гаиләсендә дә ике кыз туды. «Моның кадәр кыз белән нишләребез?» – дип көлә иде ул. «Кияүгә бирербез!» – дип елмая иде кайнамам.

Кайнамам балаларны гел карашты, аларны үзе алып калып, мине Мәскәүгә укырга да жиберде. Вакытым булган саен үзем дә аңа ярдәм итәргә тырыша идем. Аңа булышу да күңелле иде! Шулкадәр рәхмәтле була белә иде ул. Бер эшен эшләсәң дә сине шулкадәр зурлый: «Әйдә, азрак ял итик, бергә утырып чәй эчеп алайык», – ди. Беркайчан сиңа гына салынмый, эшләргә шунда ук бүлеп куя: «Син бит инде табак-савытны юдың, монысын мин эшлим», – ди. Яшь чакта гел: «Бөтен кеше кайнамадан зарлана, миңа менә нинди әйбәте туры килде», – дип сөенә идем. Кайнамамның бергә торганда да, соңыннан да ялгыш та беребезгә кыек сүз әйткән хәтерләмим. Югыйсә тормыш бит ул! 25 ел эчендә кайнатамның да беркайчан да кешегә кычкырга-

нын, тавыш күтэргәнөн күрмәдем: балаларына да, оныкларына да, кайнанама да. Безнең дә йомшак, тәмле телле булганны яратты ул... Ике кызыбыз буй житте менә, кияүләрәбез, оныкларыбыз бар. Тормыш булгач, төрлө мизгелләр була: кайчагында тавыш та күтәрәсе килә, ачуланасы, син дәрәс эшләмисең дип тә әйтәсе. Әмма андый чакларда кайнана-кайнатамны искә төшерәм дә, тыелам. Беркайчан бернәрсәгә кысылмыйм. Әгәр иремнең эти-әнисенең гадәтләрен, балаларына, безгә мөнәсәбәтен күңеләмә салып, алардан үрнәк алмаган булсам, үземне болай тотар идемме икән әле?!

Традицияләр бик нык саклана иде алар гаиләсендә. Яңа елда, гомумән, бөтен бәйрәмнәрдә кайнатамнар фатирында жыелабыз. Бергәләп табын әзерлибез. Мин, һәрвакыттагыча, өчпочмаклар пешерәм. Аңа дигән итне вак кына итеп бабай туры. Ахырда иң күңелле мизгелләр башлана. Каенсеңлем пианино артына утыра, һәм кайнатам белән кайнанам би башлыйлар... Биергә кайнанам бигрәк тә ярата иде. Сугышка кадәр биеп, төрлө конкурсларда катнашып йөргән. Аның хәтта: «Би белә торган кешегә генә кияүгә чыгам», – дигән сүзе дә булган. Михаил Петрович белән, чыннан да, танцыга баргач танышалар. Мин «Нечкәбил»дә жиңгәч, кайнанам сөендә, тик: «Сәхнәгә чыгып, сиңең белән би алмадым», – дип кенә бик уфтанды.

Эти белән 1943 елда өйләнешә алар. Язылышырга баргач төшкән фотосурәтләре әле дә бар. Фотографның: «Бигрәк матур пар!» – дип әйтүен дә үзләре гел искә төшерәләр иде.

Мин аларга килен булып килгәндә кайнатама әле 60 яшь кенә иде. Имән кебек төз, нык чагы! Капитан! Хатын-кыз заты аларның формасы өчен генә дә егылып китә. Кайнанамның: «Ишек төбемә ничәмә-ничә тапкыр килделәр», – дигәне булды. Лаеклы ялга чыккач та «Белем» жәмгыяте

белән 20 елдан артык чыгыш ясап йөрдә кайнатам. Бөтен ил буйлап! «Этигә түгел, сезгә герой исеме бирергә булган», – дип көлә идем. Аларның беркайчан сүзгә килгәннәрен күргәнем булмады! Бер-берсенә кадәр белеп яшәделәр. Аларга бит бергә күпме авырлык кына кичерергә туры килгән! Михаил Петрович әсирлеккә эләккәч кайнанам өметен өзми хәбәр көткән. Герой исеме алганчы да кыенлыкны шактый күргәннәр: кулларында ике бала, ә кайнатамны беркай эшкә алмаганнар. Ул хәтта туган ягына – Мордовиягә дә китеп караган. Кире борылып кайткан...

Кунакка кем генә килми иде аларга! Өйгә дә, бакчага да. Германиядән дә бик күп кунаклар кабул иттеләр. Кайнанам һәрвакыт булышырга чакыра иде. Мин бит авыл кызы – эштән курыкмыйм: ышанып тапшырулары гына кирәк. Жиң сызганып, бакча өен жыештырып чыгарам, савыт-саба юам, камыр куям, өчпочмак, гөбәдия пешерәм... Андый чакта үземне Берлинны алгандай тоям.

Кайнатамның безнең Балыклы әбиләре белән дә, кунакка килгән житәкчеләр белән дә бертөсле сөйләшүенә соклана идем. Барысы да күз алдымда булды бит... 25 ел күргәзмәләрдә эшләдем менә: кешеләр белән аралашканда гел этине кабатларга тырыштым. Аның кебек гади булырга омтылдым.

Гаилә белән бергә жыелганда табын артында нәрсәләр турында гына сөйләшмибез, әмма кайнатам өйдә беркайчан сугыш темасына кагылмады. Берсендә аны тыңларга «Ливадия» санаториясенә качып кердем... Кайнатам кулы кагылган бөтен нәрсәне дә сакларга тырыштым. Хәзер инде алар музейларда. Эти унөч балалы зур гаиләдә үскән, һәркайсының кулы эш белгән. Кайнатам, мәсәлән, балалар өчен бүреклар текте. Джинс чалбарларга салган ямаулыкларын күрсәгез! Сәнгать әсәрә!

60 ел бергә яшәде алар – бриллиант туйга барып житәргә берничә ай гына калган иде.

Кайнатам 85 яшендә мәрхүм булды. 2 ноябрь – Саша белән өйләнешкән көнебез. Ул елны да өчпочмаклар пешереп, күтәрәнеп аларга киттек. Табын әзерләдем. Бу вакыт инде әнинең аягын кискәннәр – ул урында гына утыра иде. Чәй эчкәндә эти кинәт: «Кодагыйга әйт, Фирдәвес, ул әйбәт кыз үстергән», – диде. Шул төнне аны инде хастаханәгә алып киттеләр. Бәхилләге итеп кабул иттем бу сүзләрен...

Ә кайнанам 90 га кадәр яшәде. Янына киләм, юам, жыештырам, пешерәм... Берсен дә авырыксынмыйча эшләдем. Ул соңгы көнгә кадәр газета-журналдан өзәлмәде. Радио тыңлый, китап укый – хәтерә искиткеч иде. Аның белән сөйләшүе, киңәш сорауы рәхәт иде. Ә мин сорарга беркайчан оялмадым... Ул да үзенең борчуларын сөйли иде. Өч бала белән кызының аерылышуын бик авыр кичерде. Булдыра алганча тынычландырырга тырыштым аны... Кайнанам мине харчо, борщ пешерергә өйрәтте. Помидорны мин хәзер дә аның рецепты белән тозлыйм – бик тәмле килеп чыга. Аныңча бефстроганов ясарга гына өйрәнә алмадым. Әни миңа гел: «Фирдәвес, сиңа гына ышанам, мине мөселманча күмәрсен», – ди иде. Барысын да нәкъ ул теләгәнчә эшләдек... Саша белән ел саен аның рухына Коръән укытабыз, аны догадан калдырганым юк.

Әгәр бу гаиләгә килен булып төшмәсәм, шундый кайнанам-кайнатам янында яшәмәсәм, бүгенге Фирдәвес булмас идем. Мондый ир хатыны да, кызларыма шундый әни дә, кияүләремә бүгенгедәй әби дә булмас идем! Гомер буге кая гына барсам да, кем белән генә сөйләшсәм дә, Девятаев фамилиясе минем өчен гел киртә булды: начар адымнан, сүздән, гамәлдән, уйдан... Жаваплылык иде ул! Бу гаиләгә берничек тә тап төшерергә тиеш түгел идем. Һәм мин, шөкер, төшермәдем дә!

46 нче биттәге фотода: эти белән әнинең өйләнешкән көннәре; кайнанам биергә яраткан.

Лилия
ГӨРӨЕВА

Әгәр сиксән яшендә ниндидер зур эшләргә алынырга соңдыр дип уйласагыз, бу язманы һичшиксез укып чыгыгыз! Хыялларны чыңга ашыру өчен беркайчан да соң булмавы хақында ул. Тәнзилә апа ИОСЫПОВА бүген бишенче китабын яза. Югыйсә язучы да, журналист та, фән эшлеклесе дә түгел. Үзе әйтмешли, 84 яшьлек гап-гади бер авыл апасы. Авылныкы булуы хак анысы, 1939 елның 11 февралендә Ютазының Иске Урыссу авылында туган көнөннән бирле шушында яши. Тик менә гап-гади дигәнә генә...

ЕЛЪЯЗМАЧЫ ТӘНЗИЛӘ

Беренче тапкыр китап язарга керешкәндә аның инде 80 яшен тутырып килгән көннәре була. Гомерендә бер белмәгән Рим Хәбилов дигән кеше мөрәжәгать итә аңа: «Себер турында, шоферлар турында китап бастырасым килә, шуны әзерләргә булышмассың микән?» – ди. Тәнзилә апа Себерне дә күргән кеше түгел, шофер булып та эшләмәгән... Икесе бер фикергә килеп, әлегә китапта ил тарихы да, район, авыл тарихы да булыр, сугыш чорларын кичкән хатын-кызлар, балалар язмышын да кертербезд, дип килешәләр.

Китап язасы килү теләге Тәнзилә апада әле яшъ чагында, комсомол булып йөргән көннәрдә үк туа. Әлмәткә барып, архивтан нидер эзләгәнә хәтерендә. Үзләренең авыл тарихын язу хыялы күптәннән яши инде аның күңелендә. Авылдашларыннан, ветераннардан сөйләтеп калган истә-лекләре дә күп. Аннары, язучы түгел, дисәк тә, кулына бер

дә каләм алып карамаган кеше дә түгел ул. Мәкаләләре район, республика газеталарында күренгәләп тора. 2000 елны – Бөек Жинүнәң 55 еллык юбилеең үз авылларында бәйрәм итү сценариен да Тәнзилә апа яза. Йөрәге чыгымчылап, хастаханәдә ятуы да комачаулый алмый хәтта. Шулай да, сценарий ул – сценарий, ә китап кадәр китап язарга алыну – башка.

– Беренче китапны 1900 елдан башлап, СССР таралган-чыга кадәргә чорларга бүлеп язарга булдым. Укып карасаң, төртип юк анда – башка ни килгән, шуны язып куйган кебек, – дип көлө Тәнзилә апа. – Материалларны төрле чыганаclarдан алдым, газеталарда чыккан язмаларны да кулландым, кешеләр үзләре дә язып китерделәр. Алар язып алып килгәнне матурладым, редакцияләдем... Геройларым-ның күбесе – сугыш авырлыкларын үз жылкәләрендә уздырган бүгенге көн ветераннары. Ул китапны көн-төн яздым.

Өстәлне караватым янына китереп үк куйдым да, башыма берәр фикер килсә, төнлә торып та язып куя идем. Йөздән артык ручка бетердем. Башта язам, аннары шул кешенә телефонның эзләп табып, язганымны укып күрсәтәм. Ул риза булса гына китапка кертәм. Әле бит күбесе күзем белән дә күргән кешеләр түгел. Телефоннан гына аралашабыз. Китапны тәкъдим итү кичәсендә яныма килеп: «Синмени инде ул Тәнзилә?» – дип танышып китүчеләр күп булды.

«Еллар агышы – буыннар язмышы» дип аталган бу китап 2015 елны басылып чыга. Ел ярым яза аны Тәнзилә апа. Себер һәм шоферларга багышланган бүлеген автордашы – Рим әфәнде үзе әзерли. 2019 елда Иске Урысуда бик зурлап китапны тәкъдим итү кичәсе уза. Сценариен үзе язып, китапка керткән геройларының исән булганның барысын да чакыра Тәнзилә апа. 100 данә тираж белән генә чыккан китап тиз арада таралып та бетә – мәктәпләргә, музей, китапханәләргә өлешәләр. «Тәнзилә апа, килчәктә әле тагын берәр китабыңны чыгарырсың», – диючеләргә, нәкъ комсомолларча җавап бирә: «Булыр!»

«Без тарих язарга да, ниндидер әдәби әсәр язарга да алынмадык. Максатыбыз узган авырлыкларны күрсәтеп, кемнеләр гаепләү дә түгел, бары әби-бабаларыбыз, әти-әниләребез узган чын тормыш белән алдагы буыннарны таныштыру. Бүгенге мул тормышка ирешкәнче нинди юллар үтелгәннән күрсәтү» – әнә шулай дип язып куя Тәнзилә Йосыпова китапның ахыргы битенә.

Икенче китабына – «Туган ягым – тарих чоңгылларында» дигәнәнә 2020 елда керешеп, бер елда язып та бетерә.

– Ул бары тик безнең авыл, андагы кешеләр турында гына. Мин әле анда мәхәббәткә багышланган бүлек тә керттем. «Тәнзилә апа, авыл тарихында нинди мәхәббәт инде?» – дигәннәр иде, «Дөнъяны мәхәббәт тот», – дидем. Ул бүлекне шулай атадым да. Яшь вакытта бергә комсомол юлы үтеп, бер төрле белгечлек алган дусларым Галләмова Тәүсиянең дә хатирәләре урын алды анда.

Бу китап та авылдашларым ярдәме белән әзерләнде. Кем истәлекләрен үзе язып китерде, кем яныма килеп сөйләде... «Безнең авыл турында китап язган кеше юк иде әле», – дип, сөенә-сөенә йөрделәр. Галиев Илгиз исемле егеткебез өмә компьютер китереп куйды. Кулдан язам да, язганымны компьютерда җыярга кеше эзли. Әминова Зөлфия исемле кызыбыз текстларны басарга ризалашты. Аның вакыты булмаганда Ямаева Зилә белән Кашапова Зиралар ярдәм кулын сузды, – ди Тәнзилә апа китабын әзерләшкән булышканнарның барысына да чын күңеленән рәхмәт әйтеп. Бүген районның архив бүлеген җитәкләүче, ул вакытта «Ютазы таңнары» газетасының баш мөхәррире Гәрәева Лилиягә дә рәхмәткә чиксез аның. Иң беренчеләрдән булып спонсорлык ярдәме күрсәткән Әхмәтшин Наилне дә теленнән төшерми.

Китап язучы белән шулкадәр мавыгып, бер күзенең күрми башлавын да сизми. Инде хезмәтен тәмамлап, типографиягә тапшыргач, бөтенләй урынга егыла. «Гемоглобинны төшеп беткән, торса, бер генә атна торыр», – ди табиблар. Ике китап язучы дөверендә Тәнзилә апа белән тәмам дуслашып, фикердәшләргә әверелгән Лилия ханым типографиягә шалтырата: «Берничәсен генә булса да бастыра алмассызмы,

исән чагында күрәп калсын иде...» Ул арада сигез китапны бастыргыч, алып та кайта. Ютазы муниципаль районы башлыгы Аяз Шәфигуллин тантаналы шартларда Тәнзилә апаның үзенә тапшыра аларны.

И-и, үз торышында күпме авырлыкларны җиңгән, 75 яшенә кадәр велосипедтан төшмәгән Тәнзилә апа андый гына чиргә бирешәме соң әле?! Яман шеш кебек хәтәр авыруны да җиңә алган кеше лә ул!

Икенче китабын да авыл клубы сәхнәсендә зур бәйрәм ясап тәкъдим итәләр. «Тәнзилә апа, әле монысы да соңгысы булмас», – дигәнгә бу юлы инде башкачарак җавап яңгырый: «Монысы – соңгысыдыр, яшь бара бит...»

– Китапны язып бетергәч, күңелдә ниндидер бушлык кала минем. Ямансу... Ә авылда – жәй! Урам чәчкәләргә күмелгән. Безнең авылда чәчкәләргә-гөлләргә үстөрергә ярата-лар. Өченче китабымны язучы идеясен шулар бирде. «Бәй, – дим, – боларны күрсәтмәдем бит әле!»

Анысына 2022 елда тотыңдым. Миңа ял килешми, ял итсәм, чирлим. Шәймәрданов Фәнис исемле бер егеткебез бар. Экстрасенс ул. Китапка керешкәнче, аның янына бардым. «Булдыра алырмын микән?» – дим. «Булдырасың! Бу сәләтең Аллаһы Тәгаләдән бирелгән. Сине язучы яшәтә», – дип, канатландырып җибәрде. «Йолдызлар яңгыры» дип аталган китапны тырыш, талантлы, мәрхәмәтле авылдашларыма багышладым. Шигъриятне дә керттем, үзгәртеп туып-үскән шәхесләргә дә, кул эшенә маһирларны, аш-су осталарын... Китапны укыгач, кеше йә үрнәк, йә гыйбрәт алсын, дидем.

Беренче икесе кебек үк, бу китабының да тиражы зур түгел. Аны бастыруда Галиев Илгиз белән Галләмов Әнәсләр булыша – китапның спонсорлары алар.

«83 яшь. Гомеремнең көзе түгел, кышы. Шуңа жан жылымны кушып язылган бу китабым инде соңгысы булып дип уйлыйм һәм күңелемне бушатып калдырасым килә», – дип яза соңгы сүз итеп Тәнзилә апа. Китапны тәкъдим итү кичәсендә авылдашлары белән бәхилләшә. «Нинди бәхилләшү әле?! Үзәң турында да яз», – диләр аңа.

Дүртенче китабын язучы идеясе шул ук көнне тугандыр, мөгаен... Анысының исемен «Гомер агышлары» дип куячак. Үзе, туганнары турында нәсел ядкаре булачак ул. Ире Габдулланы сугышка озатып, дүрт бала белән калган әнисе Миңлеҗиһан апа турындагы хатирәләре дә урын алып анда. 1945 елда кызының туган көнендә Калининградта һәлак булган әтисе турындагы истәлекләрен дә керттер, ачылык һәм юклык белән узган балачагын да... Комсомол секретаре булган ялкынлы яшьлеген, Казан ветеринария институтында укыган студент елларын... Аннары зоотехник булып эшләгәннән, колхозның парторгы булганын... Ире Мөһәммәд абый белән өч бала үстергәннән... Улы Ирек, кызлары Гөлзада белән Гөлназны, җиде оныгы турында да язар... Тормыш юлында янәшә атлаган дуслары Роза Миңнебаеваны...

...Ә чиратта хезмәтләренә тагын берсе – бишенчесе көтә. Авылдашы – Россия Фәннәр академиясе ағза-мөхбире, авыл хужалыгы фәннәре докторы, профессор Мәжитов Нәҗип турында да язасы килә аның.

Тәнзилә апа алтынчы китабын язган, дисәләр дә, һич гажәпләнерлек түгел. Зиһене үткән, хәтерә тере, ә күңеле белән яп-яшь әле ул.

ХЫЯЛЫМДА – ТАРАНТАСЛЫ АТТА...

Син алган тәрбия, синең дөнья – башкачарак, безнекеннән аерыла, диләр. Бәлки... Без һәркайсыбыз үзенә бертөрле бит: бер-беребезгә охшамаганбыз, беркемне дә кабатламыйбыз... Ул сыйфатлар нәселдән дә киләдер, эти-әнидән дә, укытучыларыңнан да күчәдер, мөгаен. Хәтердә – онытылмас истәлекләр, үткәндә калган матур мизгелләр. «Без шундый идек» дип, тизрәк сөйләсе, мактанып аласы килә. Мактану да түгел инде ул, кадерле сурәт булып күңелгә уелганнарны бары барлау, сагыну гына. Иөрәккә сеңгән ул сагыну, әллә никадәр мизгелләргә бүленеп, күз алдымда фильм булып жанлана. Ә мин хыялымда шул фильмның сценарий авторы да, режиссеры да, герое да.

Эльмира
ЗАКИРОВА

Укучылары якын күрәп, йомшак итеп һәм шул ук вакытта тәмам татарчалап «Раза апа» дип эндәшә. Үзе дә инде ипле-жайлы, ачулана белми торган укытучы апа. Укучыларын «өч»ле куйса да жәлли торган... Ата-аналар жыелышында һәркайсының баласын мактап, үсендерә белә торган... Миңа әнинен плиссировка итәктән, үкчәле ак туфлиләрдән дәрескә кереп, «Guten tag, die schuler!» дип сәламләүләре ошый. Немец теле иң күңелле, иң рәхәт дәрес тоела. Жырга салынган немец алфавитын пластинкадан тыңлыйбыз, төрле товарларны, бәяләрен немецчә әйтеп, «сатучылы» уйныйбыз, диалоглар төзеп сөйләшәбез.

Ә өйдә әни – дөньябызны алып баручы! Бәрәңге бакчасында да – ул, кышын да бәкедә керләп чайкаучы, утын артыннан йөрүче дә – ул... Әни чиккән мендәр тышлары, тәрәзә пәрделәре, тәрәз саен ят матур гөлләре, бакча тутырып үскән чәчәкләре, ул бәйләгән носки, кофталар, ул пешергән бәлеш, тәбикмәкләр, ул салган ипиләр...

Сабантуйга әни икебезгә дә күлмәкләр тегә. Бер кызда да юк андый күлмәкләр! Фасоны да, тукуымысы да бөтенләй башка. Беркөн шул күлмәктән мәктәп бакчасында практика үтәргә кердем. Ә ул бакча шактый зур: капкасыннан кереп, алмагачлар рәтенә кадәр килсәң, безнең өй чапырыш кына. Ике атлап бер сикерүгә инде син үзебезнең капка төбөндә! Тәвәккәлләдем: койма аша гына сикерәм дә...

Күлмәк билдән югары койма башына эләкте, шул хәлдә бер мизгелгә эленеп калдым да, арттан – арка ягыннан шытырдап умырылып, жиргә мәтәлеп төштем. Кызыл чәчәкле ертык тукума кисеге флаг урынына жылфердәгән хәлдә өйгә килеп кердем. Сыдырылган арка сулкылдап авыртса да, әни теккән күлмәк бик кызганыч иде. Әни ачуланыр инде дисәм... «Ир балалар кебек, койма башыннан йөрмәсәң...» – дип кенә куйды.

Әти белән әниң «модный» кызлар итеп күрәселәре, шулай киендерәселәре килгән, күрәмсең. Әти, мәктәп машинасы әржәсенә утыртып, чәчләребезне кистерер өчен 60 чакрымдагы Минзәләгә тикле алып баргач соң... Берзаман икебезгә дә көрән тун, бүрек алып кайттылар Казаннан. Шәһәр кызлары шулай киенә, янәсе. Ә төртмә телле кызыллар: «Карагыз әле, аю белән бүре мәктәпкә бара!» – дип, безне ирештерә башлады. Елап кайттык та: «Юк, бу тунны кимибез. Безнең дә кеше төсле шәл бәйләп, мех якасыз простой пальто киясе килә», – дип бәлләбез. Кинодагы кызлар да шулай киенә бит, дип, чак тынычландырдылар.

Без йокыдан торуга әни урманнан бер су чиләге жиләкне жыеп та кайткан була инде, сеңлем белән икенче рейска китәләр. Ә мин ялкау: «өй жыештырам, идән юам» дигән хәйлә белән урманга бармау ягын карыйм! «Бер жаең белән жиләкне чөмлөп куярсың, фәлән сәгатьтә тавыкларга бодай сибәрсен, фәлән минуттан мичтән ипине чыгарырсың, казлар кайтса, су буена куарсың, фәлән кадәр сәгать узуга, ашка бәрәңгә әрчи торырың» дигән күрсәтмәләр дә яңгырамаса, гел китап кына укып ятар идем дә бит... Иң башта жиләк чөмлим –әни кайту белән пирожкилар пешерәчәк. Жир жиләгеннән! Башка беркем дә аның кебек пешерә белмидер.

Әниң һәр эшеннән матурлыкка, камиллеккә омтылу, нечкә бер зәвык бөркелә. Төрле журналлардан жыеп барган атаклы рәссамнарның картина репродукцияләрен китап сыман төпләттә дә бер зур, калын альбом килеп чыкты әнә. Нинди генә картиналар юк! Леонардо да Винчи, Рафаэль Санти, Брюллов, Суриков, Шишкин, Айвазовскийлар... Без, онытылып, шул карти-

наларны озаклап карыйбыз. Кайсын – сокланып, кайсын – шомланып, кайсын – хыялга бирелеп... Крамскойның «Неизвестная»сын Рита: «Бу – мин! Үскәч шундый булам!» – ди, ә мин Серовның «Девочка с персиками»дагы кызны үзем итеп күрәм: чәчләре минекә төсле, янәсе. Ә Серовның «Девушка освещенная солнцем»ы нәкъ Мәрьям апа кызы Гөлшат инде, дип ачыш ясыыйбыз. Картиналардан әнә шулай таныш йөзләр эзлибез. Левитанның «Алтын көз»ен безнең Сөн буге, дип билгеләп үтәбез, Шишкинның нарат урманнары да бик таныш, үзәбезнеке тоела. «Алабуга урманнары бит», – дип аңлата әти. Һәм һичшиксез безне Алабугага алып барырга, Шишкин музеен күрсәтергә вәгъдә итә.

Әти... Үл әнидән дә йомшаграк, нечкә күңелләректәр. Бераз Вячеслав Тихонов, төгәлрәге, Штирлиц чалымнары да бар аңарда. Ниндидер аристократлык, интеллигентлык... Төз гүдә, кылыч борын, хәрбиләрчә тәртип-төгәллек... Укучыларның бик яраткан укытучысы. «Безнең Мизхәт абый» дип кенә торалар. Физкультура, башлангыч хәрби әзерлек дәресләре – аныкы. Кительдән, фуражкадан, лейтенант погоннарыннан дәрескә керүен и ярата инде малайлар! Кайберләре хәтта хәрби училищеларга укырга керде! Дәрсетә аны «Здравия желаем, товарищ старший лейтенант!» дип сәламләүләр («Здражлаем, товарищстартант» булып яңгырый ул), Калашников автоматын тизлеккә жыю буенча ярышулар, солдат киemenән КВНда катнашулар, май аенда палаткалар күтәрер, малайларның берничә көнгә хәрби походка чыгып китүләре... Чын патриотлар булып үскәнбез инде! «Нева», «Москва», «Роман-газета» дигән журналлар килә өйгә. Барысын да укып бара әти. Александр Чаковскийның «Блокада» романы «Знамя» журналында кайта башлагач, шуларны жыеп төпләп, башка укытучыларга да укырга биргән хәтерлим. Күршедә Хәйдәр бабай кортасында укытучы кызлар – Наҗия белән Рәсимә апа фатирда тора. Әбигә кунак-мазар килсә, алар безгә куна керәләр һәм, әлбәттә, шул журналларга ябырылалар. Әти матур жырлый,

гармунда уйный, спектакльләрдә катнаша. Тажи Гыйззәтнең «Чаткылар»ы, «Изге әманәт»е, Фәтхи Бурнашның «Яшь йөрәкләр»е, Илдар Юзеевның «Таныш моңнар»ы, Мостай Кәримнең «Кыз урлау»лары әти уйнаган рольләре аша да таныш безгә... «Зәңгәр шәл»дә ишан хәзрәт ролен ничек ятлап йөрүләре әле дә күз алдымда. Миңа шундый кызык! Алга таба ниләр буласын беләсем килә. Мин, өченче класс баласы, әтидән качыра-качыра тәки Кәрим Тинчуринның «Зәңгәр шәл»ен укып чыктым! Рольләрдә кемнәр уйнасын белгәч, тагын да кызыграк. Башлангыч класс укытучылары – жыенысы ишан хатыннары. Күрше Рәсимә апа малай булып уйначак икән! Ишан хатыннарын ашка чакырып, «Абыстайлар куера, токмачлар ашка килсен!» – дип, «малай» Рәсимә апа авыл халкын да көлдерә әле. (Телевидениедә эшләгән, «Мәдәни жомга» газетасы журналисты булган Рәсимә Сибгатуллина – Минзәлә педучилищесын тәмамлап, авылыбызда берничә ел укытып киткән шул Рәсимә апа инде!)

Авылда әле телевизорлар сирәк кешеләрдә генә. Булганы да күп вакыт бик тонык шәүләләр генә күрсәтә. Ә безнең хоккей матчың карыйсы бар! СССР жыелма командасы әле чехлар, әле шведлар белән уйный. Ял көннәрендә кич бер төркем фанатлар әти житәкчелегендә «Учительская»га жылып, көн аяз булса шатланып (андый кичне телевизор әйбәт күрсәтәчәк!), «Әйдә инде, Мальцев!», «Үра, Харламов, булдырасың!», «Третьяк, мо-ло-дец!» дип үрле-кырлы сикереп, аклы-каралы «Рекорд» телевизорыннан хоккей чемпионатына жан атып утырабыз. Телевизорда сызыклар гына күренә башласа, берәр малай антеннаы борырга чыгып йөгәрә: һичьюгы хәрәкәтләре күренсен, тавышын радиодан да кушабыз!

Александра Пахмутова жырлары, Марк Бернес, Владимир Трошин, «Аккорд» ансамбле... Әти кая барса да, шундый пластинкалар алып кайта.

Районның туристлык слётлары безнең урманнарда уза. Палаткалар, төнге учаклар, поход ашлары... Безнең мәктәп командасының житәкчесе, әлбәттә, әти инде. Кулга карта (безнең урман-кырларны, тауларны самолёттан

Дөнья күрсеннәр, офыклары киңәйсен диптер инде, эти белән әни безне кайларга гына алып бармый!

■ Эти белән әни
мәктәптә соңгы
кыңгырау
бәйрәменнән соң.

төшергәннәр!), компас тотып, урында ориентлашу буенча башка мәктәп командалары белән ярышабыз. Без, дус кызым Гөлшат белән агылый белән тагылый, түмгәкләргә абына-сөргенә чабабыз. Төньяк-көнчыгыштагы сазлыкны, тар урман сукмагын, нарат үсентеләрен, чишмәне, урман каравылчысы өен табып, КПда тиз генә билгеләтергә кирәк. Кедалар белән жыелган суларга кереп, ниһаять, сазлыкны табабыз. КПда – бездән ике класска югары укучы, үзе фотограф, үзе спортсмен, үзе физикадан республика олимпиадаларында катнашкан Дамир (Дамир Жәлилов хәзер районның атаклы хужалык житекчесе, шагыйрә кызлар Эльмира һәм Гөлнәра Жәлиловаларның әтисе). Урман сукмагы да, каравылчы өе дә ерак түгел икән. КПда билгеләнеп, йөгерәбез генә финишка! Без – тагын беренчеләр! Эти кырыс судья булса да, үз итеп безне кайгыртып ала: юеш носкиларны корыларына алыштырып киегез, салкын тимәсен, ди. Укытучылар командасы да ярыша шулай. Районда гына түгел, Казанда да жиңеп кайталар. Ул командада, әлбәттә инде, эти дә бар! Республика күләмендә жиңгән команда буларак, бер елны Пушкин эзләреннән сәяхәт итеп кайта-лар, икенче елны Кавказ тауларында

жәяүле походка чыгып китәләр. Авыл мәктәбе укытучылары димәссең дә!

Директор абый кызы Гүзәлнең «Пионерская правда»да кечкенә бер хәбәрә басылып чыккан иде, и ява башлады хатлар! СССРның әллә кайсы республикаларыннан, шәһәрләреннән... Азәрбайжан, Литва, Узбәкстаннар... Почтальон Мәшүдә апа мәктәпкә килеп, Гүзәл Басыйровага көн саен 20-30 лап хат калдыра! Ул берүзе берничек тә һәркайсына җавап язып бетерә алмый инде: дусларына, классташларына адреслар өлешә. Дусты буларак, «по блату» сөңлем Ритага Молдавиядә яшәүче Люба Ротарь исемле кызың адресын бирә. Мин исә Гүзәлнең жиңел кулыннан Украинаның Донецк өлкәсе Зугрәс шәһәрәндә яшәүче Валя Харьковга хатлар язам. Көннәрдән бер көнне безгә Кишинёвтан посылка килеп төште. Тартма тулы абрикос, грушалар... Рита өзми дә куймый: без дә чәкчәк пешереп салабыз, ди. Кунак ашы – кара-каршы бит: әни белән чәкчәк пешереп мәш килдек!

Без, укытучы кызлары гына бөтен нечкәлегә белән белә, хәтта көтеп ала

торган бер бәйрәм бар – укытучыларның август киңәшмәсе ул! Эти-әниләребез мәктәп машинасына төялеп берничә көнгә Актанышка төшеп китә. Ә безнең үз «тусовка» башлана – аулак өй! Әлбәттә, кич клубка чыгабыз! Магомаев, Бюль-Бюль Оглы, Лариса Мондрус, Пьеха җырларына сикерәбез туйганчы! Әлфия Авзалова, Илһам Шакиров пластинкаларындагы җырларны бөтен урамга ишетелерлек итеп бар көченә кычкыртып куябыз! «Йорт эшләре» китабыннан карап, печенье-лар пешерәбез... Ә хәзергә укытучы апалар күлмәк тектерә, Казан, Уфалардан күлмәк кайтарта, чәчләренә прическалар ясата, биек үкчәле туфлиләрен барлый. Эти чия төсәндәге кримплен костюмын, ак бөрчәкле ефәк күлмәген әзерләп куйды инде. Ак шпилька туфлиләре дә килешә үзенә! Мәктәп директоры хатыны Гөлсем да апа бик килешле киенә. Коралл төсәндәге костюмына да башка авыл укытучылары кызыгып калыр әле! Күрше Флера апа – биология укытучысы – күлмәк бәйрәменә төшәсе бар бит, дип, көлә-көлә бер үлчәмгә зуррак крепдешин күлмәген кыскартырга кергән. Яңа уку елына мәктәпкә килгән яшь укытучы кызлар исә модельләр кебек күренәләр! Без иң элек аларның исемнәрен белешәбез, аннары кайсы әбигә фатирга кергәннәрен, нинди фәннән укытачакларын... Быел бигрәк күп укытучылар килгән безгә! Алина, Сәхия, Әминә, Рәсимә, Наҗия, Нәфисә, Әлфия апалар...

Йокы аралаш кына ишетәм: безгә кунак килгән. Күңелле гөрелдәп, йә кисәк тәгәрәтеп көлеп жибереп, йә берәз мактана төшеп, бабканың Мәчтидән килгән сөңлесе Зәйтүнә апа гына шулай сөйләшә ала. «Сафинага утырып төштем, Алланың рәхмәте! Духтыр үзе кереп алды!» – ди очынып. Кыткылдап көлә-көлә, чәй эчәргә утыра. Мәчти больницасы врачы Сафина апаның исеме чынлыкта – Хәсинә, Сафина – фамилиясе. Ә бездә дәрәжәләрәк кешеләрнең фамилиясенә «апа», «абый» сүзләрен кушып сөйләшәләр. Басымны да соңгы ижеккә күчереп, татарчалап, Сафина апа дип йөриләр. Председатель Дәүләтшинның врач хатыны Мәчтигә йөрәп эшли шулай.

Зәйтүнә апаның өе больница күрше-сендә генә. Сафина апага кәргәләп йөрер өчен аулак тыныч өй. Бүген дә: «Әйдә, Зәйтүнә апа, Байсарга кайтыйк», – дип дәшкәндер. Менә ул утырган тарантаслы ат безнең капка төбенә килеп туктагандыр...

Торып үзен күрмәсәм дә, сары чәчәкләре крепдешин күлмәге, ак батист яулыгы, чигүле татар чүәкләре, бармагында ялтырап киткән рубин кашлы алтын йөзеге шундук күз алдымнан үткәндәй була. Ә ул гөр-гөр килеп, әнигә күршеләрен, Казандагы оныкларың сөйләп утыра, ерак Казакъстанда яшәүче кече улыннан посылка алганың да әйтми калмый. Бабкай, аның шапырынуын килештермичә, тамагын кырыштырып ала. Кунак апаның ахирәтләре белән күрешәсе бар икән. Чыгып китәр алдыннан ул бабкайны юмаларга керешә: «Заһит абзыйкай, бу чүлмәкләрәңне утыртып, безгә дә килеп чык әле», – дип, кунакка чакыра. Чүлмәкләр – без инде: мин, сөңлем, олы кызы Мөхлисәнең балалары Индус белән Гөлсина. Бабкай да эреп ките: «Һе! Кунакка дисең инде», – дип, тамагын кыргалап, риза икәнән сиздерә.

Заманыңда ат караучы булып эшләгән бабкайга басу карау эшен тапшырганнар. Кожаның киеп, үзе яраткан көрән атын жигеп, төнгелеккә басу каравылларга китә. Ә ул көнне иртән биштә төнгә эштән кайтып, самавыр чәен эчеп алды да жай гына без – оныкларың утырмага алып барырга әзерләнгән башлады. Арба төбенә яшел үлән түшәгән: болын исе, чәчәкләр исе борынны кытыклай. Капка киереп ачылган. Без, «чүлмәкләр», арбага тезелешеп утырдык. Әниң күчтәнәч итеп биргән чөгәндерлә катыгы, Мөхлиса апаның мичтән генә чыккан кайнар ипи дә шунда жай гына урнашты. «Андый матур авыл юктыр ул! Күрәп кайтыгыз әле», – дип озатып калдылар. Бабкай ипләп кенә дилбегәне тартты: «Әйдә, малкай! Әйдә, уңган бодай камыры!» – дип, йомшак кына атына дәште. Ул гел шулай эндәшә атына: кизәнми дә, куаламый да. Һәм без ерак сәфәргә – биш чакрымдагы Мәчтигә юл алдык. Элекке заманнарда морзалар яшәгән атаклы авыл булган диләр аны. Әниләрнең көлеп: «Мәчти-ләр борчакны да чәнечке белән генә

ашый», – дигән сүзләре колакка кереп калган. Дворяннар авылы булгач ни!

Мәдинә әбиләр тыкрыгыңнан чыгып, амбар алларын үттек, кирпеч заводы да артта калды, авыл зираты да... Бабкай сөйләп бара: «Атаклы Солтановлар Мәчтидә ат заводы тотты. Бия сөтеннән кымыз ясылар иде. Дворяннар пароходта Уфадан да, Казаннан да Мәчтигә кымыз эчәргә килә торган иде. Аларны Әжәкүл пристаненда тарантаслы атлар көтеп тора...»

Ә мин хыялымда үземне шул тарантаска утырып баргандай хис итәм. Яшел хәтфә болын, сары, зәңгәр чәчәкләр, күбәләкләр уйнаклап оча, һавада тургайлар жыры ишетелә, көтү утлап йөри... Күңел илаһи бер халәттә... «Ипекәйләр үсеп килә...» – ди бабкай, сөенеп. Безгә кызык: мичтә пешә торган түгәрәк ипи ничек үссен инде, янәсе. Басу юлыннан юыртып барган ат белән сөйләшкәндәй итеп: «Тр-р, малкай, әйдә, ял ит безәз... – дип куя да, – әйдә, Әүлия чышмәсе суын эчеп карагыз әле бер», – дип, безгә дәшә.

Ул суның салкынлыгы, тәмлелеге!.. Индус: «Юлга чыктык без бергә/ Туган илне күрергә...» – дип жырлап ук жибәрә. Ул арада Мәчти түбәләре дә күренә инде. Авыл урамы тау сыртында икегә бүленә. Тау башындагы наратлардан ылыс исе тарала. Аллеялы паркны хәтерләткән «байлар бакчасы» гына да ни тора бит! XVII–XVIII гасырларда ук нигез салынган бу авылда үзенә бер затлылык, борынгылык саклана. «Солтановларның бабаларының бабалары салган авыл, Бәхти жизнәгәз дә шул Солтановлар нәселеннән иде», – дип, бабкай сөңлесе Зәйтүнә апаның ирен искә алып куя. Гажәп матур авыл! Балаларың белемле, культуралы итеп үстерергә тырышкан дворяннар яшәгән монда. Татарның беренче рәсми мөфти Мөхәммәдъяр Солтанов авылы бу.

Еллар узгач, кымыз белән дәваланычлар өчен салынган шифаханә больницага әйләнә. Без менә шул бинага күрше генә йорт янына килеп туктыйбыз. Тыштан такта белән тышланган, буялган, тәрәзәләре дә тыштан капкачлы. «И минем апайларым килгән икән!» – дип, Зәйтүнә апа Казаннан каникулга кайткан оныгы Наилә белән безне каршыларга чыга. Ишек тә ишек!

Адашмалы! Йортның эче штуркатуланган, түшәмнәргә төрле бизәкләр төшә-релгән. Миче дә бит акшарланып кына калмаган, керәч плитәләр белән тышланган. Кухня, кунак бүлмәсе, зал, озын коридор... Залда түгәрәк өстәлгә ак чөлтәр ашъяулык жәелгән. Аркалы урындыкларга да япма ябылган. Зур фикус гөлө, борынгы сәгать, стенада рама эченә төрле фотолар... Без Зәйтүнә апа пешергән гөбәдия, кекс, безелар белән чәй эчәбез дә суы торбадан шулап агучы чышмә буйларын карарга, Сикия ярыннан жикән камышлары жыйрга, кузгалак, юа, кәжә сакалы белән сыйланырга чыгып чабабыз... Наилә апа башта наратлыкка алып китә. Андагы серлелек, матурлык... Аллеялар буйлап рәт-рәт тезелгән наратлар, сирень, акацияләр белән үрелеп, куш исле караңгы сихри тоннель хасил итә. Чын әкият дөньясы! Тын сукмак ап-ак сиреньлә аланга алып чыга. Аннары Сикиягә йөгәрәбез. Елга култыгындагы күлләрдә ак, сары төнбоеклар тирбәлә.

...Ерак булып тоелган якындагы авылга сәяхәт әнә шулай олы юлның башына әйләнә. Дөнья күрсеннәр, офыклары кинәйсен диптер инде, әти белән әни безне кайларга гына алып бармый! Кукурузникта әле Ижауга очабыз, пароходта дүрт кешелек каютада Уфага, шул ук Әжәкүл пристаненнан Казанга китеп барабыз...

Сезнең Кама белән Агыйделнең ничек кушылганын күргәнәгез бармы? Менә без Казаннан кайтып киләбез. Иделләр артта калды, ярлары күрәнми торган Каманы да уздык, Алабуга, Чаллы пристаньнары артка шуышкандай булды. Үзебезнең Агыйделле Әжәкүлгә ашкынабыз. Каракучкыл дулкыннарда айкала-чайкала юлыбызны дәвам итәбез. Диңгез кебек шомлы, дәһшәтле бу Кама. Чү! Карасу дулкыннар кинәт яктырып, зәңгәрсү төсләре белән жемелдәп, ерак ярлар якынаеп китә. Баю ягына авышкан кояшның шәфәккә кызыллыгы су өстендә тирбәлеп, пароходыбыз жай гына уйнаклап бара башлый. Агыйделгә күчәбез шулай. Яр буенда яшел әрәмәләр дә, жәйләүдәгә көтүләр дә, печән чүмәлләре дә шулкадәр матур күренә! Туган якның жилләрәңә кадәр сагындырган!

Фотолар: гайлә архивынан

**Сорауларга 10 нчы
номерлы шәһәр
хастаханәсенең хирургия
бүлегә мәдире, табиб
Ләйсән БӘШИРОВА
жавап бирә.**

1 Талпанда энцефалит инфекциясе булу-булмауны аның тышкы ягыннан гына билгеләп буламы?

Тәннән алган талпанның тышкы кыяфәтеннән генә аның инфекция чыганагы булуын берничек тә ачыклап булмый. Кичекмәстән анализга бирергә кирәк. Талпан кадалганын күргәч, йә яшәу урыны буенча хастаханәгә, йә травмпунктка, хирургка, инфекционистка мөрәжәгать итегез. Талпанны квалификацияле белгечләр алса, яхшырак. Аннары аны тикшерүгә жибәрчәкләр, анализ нәтижәсе пациентка телефон номеры буенча хәбәр ителә.

2 Талпан кадалуның беренче билгеләре нинди?

Кызганыч, талпан кадалуның ниндидер бер үзенчәлекле аерым билгеләре юк. Температура күтәрелү, гомуми хәлсезлек, баш әйләнү, күңел болгану кебек билгеләр сизелә. Талпан энцефалитын, талпан боррелиозын тиз генә билгеләп тә булмый. Боррелиоз вакытында, мәсәлән, талпан кадалганнан соң ике атна узгач кына шул урында кызыл тап барлыкка килә, берәздән ул кызыл йөзек формасына керә, диаметрда егерме сантиметрга кадәр артырга мөмкин.

3 Талпан кадалудан, энцефалиттан ничек сакланырга?

Моңың ышанычлы алымы бар – вакцина ясату. Ул өч этаптан тора. Вакцинаның беренчесен көз көне үк ясатырга кирәк, икенчесе нәкъ язга туры киләчәк. Бер елдан ревакцинация ясатырга да онытмагыз. Себер якларына чыгып китәргә туры килсә, профилактиканың кичекмәс чарасын күрергә мөмкин. Вакцинаны кыскартылган вакыт эчендә, арасы ике атна итеп ясата торганы да бар. Ревакцинация шулай ук бер елдан кирәк булачак.

Паркка, урманга чыкканда ачык төсле киём киегез, талпанны аннан күрәп алу җайлырак. Тәнегездә ачык урыннар калдырмагыз, озын муенлы, ябык киём сайлагыз, башка яулык ябыгыз йә башлык киегез. Йөрәп кайтканнан соң, үзегезне яхшылап карагыз. Талпан кадалу үзен шундук сиздермәскә дә мөмкин. Талпан, кадалыр өчен, тиренең нәзек урынын кырык минут, хәтта ике сәгать бие эзләргә мөмкин, ди кайбер белгечләр.

4 Талпан башка инфекцияләр дә йоктырырга мөмкинме?

Юк, аның үзенә генә хас үзенчәлеге бу.

5 Талпан кешенең үзенә кадалган очракта гына энцефалит йогу куркынычы бармы?

Талпан энцефалиты башкача да йогарга мөмкин. Мәсәлән, сөт аша. Сыерга йә кәжәгә энцефалитлы талпан кадалган булса, ул сөткә дә күчә. Шуңа күрә балаларга сөтне, аеруча кәжә сөтен, кайнатып кына эчерергә кирәк.

СОРАУ—ЖАВАП

Кадерле укучылар!

«Сорау–жавап» рубрикасына сездән сораулар кабул итәбез.

Жавап бирүче белгечләр: педиатр, гинеколог, стоматолог, невролог, хирург-ортопед, кардиолог, иммунолог-аллерголог, гастроэнтеролог, эндокринолог, офтальмолог һәм башкалар.

Үзегезнең һәм балаларыгызның сәламәтлегенә кагылышлы сорауларыгызны – 8 (843) 2-22-09-77 телефоны аша,

Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 нче йорт адресы буенча яисә ssuum@yandex.ru электрон адресына «Сорау–жавап» дип язып жиберә аласыз.

Сорауларга Республика балалар клиник хастаханәсенең аллергология һәм иммунология бүлеге мөдире, табиб Гелнара ЗЭЙНЕТДИНОВА җавап бирә.

Аллергияне вакытында дәваламасаң, астмага әйләнәчәк, дип куркыта эни. Дөресме бу, әллә уйдырмамы?

«Аллергия маршы» дигән аңлатма бар, ягъни аллергия авыруларының бер-бер артлы үзгәрү процессы дигән сүз бу. Балага кечкенә чакта иң элек аллергияле дерматит чыга, соңрак аллергияле ринит билгеләре үзен сиздерә башлый. Мәктәп яшенә җиткәч инде бронхиаль астма барлыкка килә. Моңы булдырмас өчен, һәр авыру үз вакытында ачыкланырга, сәбәбе билгеләнергә һәм вакытында дәваланырга тиеш.

Улыбызның цитруслы җиләк-җимешкә аллергиясе бар. Катлауландырмас өчен, кисәтү җәһәттеннән, балык, чикләвек, бал кебек, аллергия китереп чыгара торган башка ашамлыкларны да чикләргә кирәкме?

Балада аллергия ачыкланган икән, тукланудан нәкъ менә аңа реакция бирә торган ашамлыкларны гына алырга кирәк. Профилактика өчен башка продуктларны чикләүнең мәгънәсе юк.

Яз җитү белән кызымда еш төчкерү, борынына томау төшү кебек билгеләрне сизә башладым. Әллә аллергия, әллә салкын тигән... Ничек аерырга бу авыруларны?

Инфекцияле һәм аллергияле ринитның дифференциаль диагностикасы (ике авыру арасындагы аерманы ачыклау) өчен белгечкә мөрәҗғәгать итегез. Ачыклык керткәннән соң, табиб риноцитограмма, борыннан мазок алу, аллергиягә тикшерү кебек өстәмә анализлар билгеләргә.

Баланың тәннеңдә кайчак кычыткан бизгәге (крапивница) чыга. Антигистамин препарат эчерткәч, берни калмый. Бик катлаулы очрак түгелдер инде бу, аллергологка мөрәҗғәгать итәргә кирәкме?

Кычыткан бизгәге – еш очрый торган авыру. Жирдә яшәүче кешеләрнең өчтән бере үз гомерендә бер тапкыр булса да авырый аның белән. Сәбәпләре бик күп булырга мөмкин. Еш кына кычыткан бизгәге аллергия белән бәйле. Шулай ук температура, инсоляция кебек физик сәбәпләр, инфекцион авырулар, эндокринологик проблемалар, онкология дә этәргеч булырга мөмкин. Кайвакыт авыруның сәбәбен ачыклап та булмый, идиопатик кычыткан бизгәге дип атала бу (киң таралган аллергияле дерматозның хроник рәвештә баруы).

Нәниләргә күчтәнәч!
Телефон камерасын QR-кодка якынайтып,
аудиоформатта язылган әкиятне
балагызга тыңлатыгыз.

ТЕАТР ЭТИКЕТЫ

Дөньяга чыкканда да билгеле бер этикет кагыйдэләре саклана. Күпләребез аны белмәгәнлектән, тәрбиясез кеше бәяләмәсе алырга мөмкин. Югыйсә гади генә кагыйдәләр инде ул. Иң элек шуны онытмыйк: театр һич тә гадәти урын булып кабул ителергә тиеш түгел. Анда бару ниндидер бер бәйрәм рухы бирсен, матур күлмәкләр, туфлиләр киясе килеп торсын. Үзеңне нәзакәтле итеп күрсәтү өчен затлы киенү генә җитми бит әле ул, әдәп-әхлак кагыйдәләрен дә белү кирәк. Дөньяви, бизнес этикеты һәм протокол буенча белгеч Гәлиуллина театрда үзеңне дөрес итеп тотарга өйрәтә.

?

Театрга барганда ничек киенергә?

Театрга спектакль карарга гына бармыйсың, кеше күрергә, үзеңне дә күрсәтергә барасың дигән фикер яши. Шуңа күрә дә дресс-код кагыйдәләре турында онытмасыннар һәм аны сакласыннар иде. Хәзер яшьләр кәжуал стилендә килергә ярата. Ягъни мәдәният учагына көндәлек киём белән килә. Бу дөрес түгел! Кроссовкалар, джинслар театр бусагасы артында калсын. Гүзәл затларга күлмәк һәм туфли кияргә киңәш итәм. Көндәлек тормышта бу киёмнәрен болай да аз киябез, ниһәйсе үзбездә бәйрәм ясамаска?! Кыш көне исә театрга алмаш аяк киеме алып барырга онытмагыз. Бу – кагыйдә. Ир-атларга аяк киemen алыштыру мөһим түгел. Ә менә киёмгә килгәндә, ак күлмәк белән костюм кисәләр яхшы. Ак кына димәгән, шулай да күлмәк якты төсләрдә булса матуррак. Хатын-кызларга килешле аксессуарлар кулланырга мөмкин, кечкенә сумка турында да онытмагыз.

?

Залдан чыгып китү кагыйдәсе

Спектакль бетүгә үк гардеробка чыгып йөгермәгез. Бу – театрда иң киң таралган әдәпсезлек! Артистлар берничә кат баш ияргә чыгып, пәрде төшкәнне көтегез. Шуннан соң әкрелләп кузгалырга мөмкин. Билгеле бер сәбәпләр аркасында театрдан иртәрәк китәргә кирәк икән, язылмаган кагыйдәләр буенча, соңгы пәрдең балконда карарга һәм беркемне борчымый гына чыгып китәргә кирәк.

?

Контролерга билетны кем күрсәтергә тиеш? Ир-атмы, хатын-кызмы?

Билетны ир-ат күрсәтә. Тамаша залына да беренче булып ир-ат керә, зал хезмәткәре утырасы урынга озаткан очракта, туктап калып, хатын-кызын уздырып җибәрә. Урыннарына үзләре генә үткәндә, ир-ат, юл күрсәтеп, беренче бара.

?

Фойедагы көзгеләргә карап үзеңне тәртипкә китерергә мөмкинме?

Үл көзгеләрдән үзең күз салып алу ярый, ә менә чәч тарарга, иннек сәртәргә бәдрәфтәге көзгә бар.

?

Театрда телефон куллану кагыйдәсе

Театрга килеп керүгә үк телефонны тавышсыз режимга күчереп куегыз! Тирә-яктагыларны хөрмәт итәргә кирәк.

?

Тамаша залындагы урынга рәт арасыннан барганда күп вакыт утырып торучыларга арт белән узалар. Бу дөресме?

Этикет кагыйдәсе буенча, утырган кешегә бары тик ал белән генә карап узарга кирәк. Бу очракта гафу үтенү кирәк түгел. Әмма ялгыш кына бәрелеп китсәгез, гафу үтенеgez.

?

Утырасы урын буш булмаган очракта нишләргә?

Сезнең урынга утырган кешегә билетыгызны күрсәтеgez. Аңлашылмаучылык хәл ителми икән, зал хезмәткәренә мөрәҗғәгать итеgez. Тик шуны онытмагыз: тәрбияле кеше бервакытта да югары тонда сөйләшми, низаг чыгармый. Соңга калмавыгыз да мөһим. Спектакль башлануы хәбәр итеп икенче тапкыр кыңгырау шалтыраганда сез инде залда булырга тиеш. Гомумән, театрда 20–30 минут алдан килеп җитәргә кирәк.

?

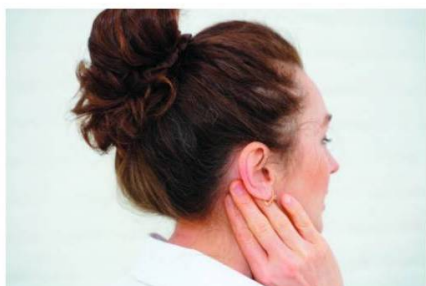
Спектакль караганда ничек утырырга?

Утырганда ике култыксага да кулыгызны куймагыз. Бу күршеләрегезгә уңайсызлык тудырырга мөмкин. Уң як култыкса – сезнеке. Бер-береgezгә сыенып утыру да килешми, артта утырган кешеләр сәхнәне күрмәячәк. Шулай ук аякны аякка кую, урындык читенә генә утыру, алдагы утыргычның аркасына таяну, аяклар белән тибенеп утыру да әдәпсезлек.

МУЕНГА МАССАЖ

Баш авырту, хроник ару, шешенү – боларның барысына да аз хәрәкәтләнү һәм утырып эшләү нәтижәсендә муенда барлыкка килгән киеренкелек сәбәпче. Сәламәт муен бит матурлыгын, баш миенең яхшы эшчәнлеген тәмин итә, кан басымын көйли. Гәүдәнең бу өлешенә массаж ясау үтә дә популяр. Әмма акын-тирәдә тәҗрибәле массажист йә гаилә бюджетында моның өчен акча булмаса мөмкин. Шуңа күрә өй шартларында үз-үзеңә массаж ясарга өйрәнү яхшы булыр. «Аның бер авырлыгы да юк, бары тик иренмәскә генә кирәк, ә нәтижәсе берничә күнегүдән үк сизелер», – ди матурлык экспертыбыз Ләйсән САБИТОВА. Өйрәнәбез!

- Кул бармакларын бер-берсенә аралаштырып тоташтырабыз да баш чүмеченә куябыз һәм башны аска таба тартабыз. Шушы рәвешле 5–10 секунд торабыз.
- Кулларны артка куеп, терсәкләрдән тотарбыз, башны өкрән генә әле сулга, әле уңга борабыз.
- Алга бер ноктага карыйбыз. Шуннан күзләребезне алмыйча, башны уңга борабыз. Бу вакытта уң кул белән муенның артын уң яктан ышкыйбыз. Шушы ук күнегүне сул якка таба да эшлибез.
- Ике кул белән өстән аска таба муен мускулларына, трапеция формасындагы мускулларга баскалайбыз, умыртка баганасының ике ягынан дүрт бармак очы белән басым ясап, як-якка өкрән генә тартабыз.
- Кул бармакларын бер-берсенә аралаштырып тоташтырабыз да баш чүмеченә куябыз һәм умыртка баганасының ике ягынан баш бармакларны астан өскә йөртәбез.
- Муенда баш сөяге башланган урыннарда баш бармаклар белән баскалайбыз.
- Колак артындагы сөякләргә дә массажлайбыз.
- Сәгать теле уңаена колакларны ышкыйбыз.
- Муенның ал ягын тарттырабыз. Моңың өчен кулларны күкрәккә куябыз да уңга, сулга, алга таба иякне өскә күтәрәбез.
- Һәр күнегүне 5–10 тапкыр ясагыз. Матур булыгыз!

«Гөбәдия итле дә буламы?» – дияр күпләр. Әйе, аны баллы итеп кенә түгел, ит белән дә әзерлиләр икән. Әлеге борынгы рецепт Юныс ага Әхмәтжановның китабына да кертелгән. «Аш-су» сәхифәбезнең бүгенге кунагы – Ютазы районы Иске Урыссу авылында гомер итүче Гүзәл ХӘЙДӘРОВА бәйрәмнәргә гөбәдиянең итлесен дә еш пешерә. «Баллысы кебек үк, итле гөбәдия дә затлы ризыкларыбыздан санала. Элек аны Мәликә әбием дә әзерли иде, – ди ул. – Башкортстанның Октябрьск шәһәрәндә кондитер булып эшләгәндә дә никах табыннарына сорап пешерттергәннәре булды. Бүген дә сораучылар бар...» Гүзәл – белеме буенча повар-кондитер. «Пешеренәргә бик ярата, камыр куймый калган көнә юк. Кулы тәмле аның. Югыйсә мин дә шул ук рецепт белән әзерлим, Гүзәлнеке кебек килеп чыкмый», – ди кайнанасы Кафия апа, килененәң уңганлыгына шаккатып. Хәзер Гүзәл көн дә яраткан эше белән генә шөгыльләнә. Ире Азат Гайнетдинов белән үз эшләрен ачып жиһәргәннәр – камыр ризыклары пешерәләр. Уллары Тимур белән Хәйдәр, кызлары Мәликә исә төп булышчылары. Мәнә бу итле гөбәдияне дә зур гаиләләре белән бергәләп әзерләделәр. Әйдәгез, без дә аларга кушылыык!

Итле гөбәдия

Кирәк

(камыр өчен) 300 г су / 2 аш кашыгы үсемлек мае / 2 аш кашыгы шикәр комы / 1 чәй кашыгы коры чүпрә / 1 чәй кашыгы тоз / 1 йомырка / кирәгенчә он.

(эчлек өчен) 1 баш суган / 0,5 кг фарш / 300 г корт / 150 г дөгә / 5 йомырка / 300 г йөзем / 100 г эретелгән атланмай / төмәнчә тоз-борыч.

(валчык өчен) 1 аш кашыгы йомшартылган атланмай / он. Әлеге ризыклар 25–27 см диаметрлы гөбәдия өчен исәпләнгән.

«Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз. Фото һәм видео: Анна Арахамия»

Эш барышы

■ Жылымса суга чүпрә, шикәр комы, үсемлек мае, йомырка, тоз салып, камыр басабыз. Камыр чаккына тыгызрак булсын, күпергәндә ул әле йомшый.

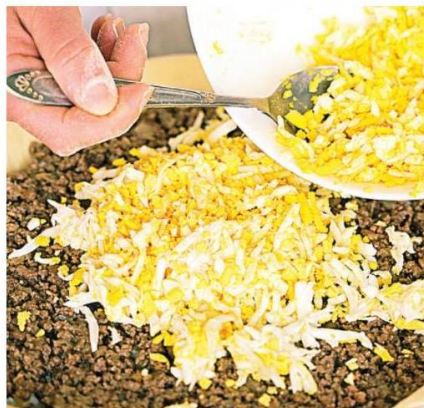
■ Үсемлек маенда ваклап туралган суган белән иттарткычтан чыгарылган итне әзер булганчы кыздырабыз. Тәменчә тоз-борыч сибәбез.

■ Икенче тапкыр күпереп менгән камырны ике өлешкә бүләбез. Гөбәдиянең астына – 400 г, капкачына 150 г камыр кирәк. Таба төбенә он сибәбез.

■ Гөбәдия катламлап жыела. Беренче катына – корт, икенче катына – тозлы суда бүрттерелгән дөгә салына.

■ Дөгә өстенә кыздырылган итне һәм эре угычтан уылган йомырканы тигезләп жәябез.

■ Соңгы каты – юылган һәм чистартылган йөзем жимеше. Гөбәдия өчен сары йөзем яхшы. Соңыннан эретелгән атланмай сибәбез.

■ Матурлап бөрөп, валчык сибеп бизәлгән гөбәдияне 160 градустагы мичтә яқынча 40 минут пешерәбез.

Фото: ru.freepik.com

Комбуча — ферментлаштырылган чэй ул. Гомумән, ферментлаштырылган ризыклар микробиом һәм эчәкләкнең сәламәтлеген өчен бик файдалы. Ферментлаштыру нәтижәсендә иммун системасын ныгытырга булышучы пробиотиклар хасил була. Файдасы күп, әлбәттә, ләкин ашказанында гастрит, жәрәхәт, ялкынсыну булганда комбучаны куллану тыела. Тозлы кәбестә, лимон ашаганнан соң ашказанында жайсызлык сизсәгез, комбуча эчә башлаганчы, ашказанының лайлалы катламын дөваларга кирәк. Бары тик шуннан соң гына комбучаны куллана аласыз. Моңы саклык белән, бер кулланганда бер аш кашыгы күләмдә генә башларга киңәш ителә. Организмда гөмбәле инфекцияләр булса, газлар жыелу күзәтелсә, биткә сыткылы бетчәләр (акне) чыкса, сөт гөмбәсе (молочница) һәм кандидоз белән авырганда комбучаны кулланмау яхшырак. Иң элек организмны гөмбә флорасыннан дөваларга кирәк, шуннан соң гына әлегә файдалы эчемлекне эчә башларга мөмкин.

Чэй гөмбәсе үскән банканы бер тапкыр да күрмәгән кеше бар микән ул? Моннан 30 еллар элек кенә әлегә эчемлек илебездә үтә дә популяр иде. Чэй гөмбәсе салынган банкаларны һәр йортта диярлек очратырга мөмкин иде бит. Соңрак сатуга газлы сулар, төрлө лимонадлар чыга башлагач, чэй гөмбәсенең дә популярлыгы кимеде. Бүген исә аның белән кызыксыну кабаттан көчәйде, тик хәзер аның атамасы башка — комбуча дип йөртелә. Комбуча тәмле генә түгел, файдалы эчемлек тә. Ул ашкайнатуны яхшыртырга, организмны токсиннардан чистартырга ярдәм итә, энергияне арттыра. Аның иммунитетны ныгытуы, ябыгырга булышуы, кан басымын көйләү һәм йөрәк чирләрен дөвалау үзлекләре дә билгеле.

Таныш булмаган таныш

Чэй гөмбәсе эчемлеген әзерләүнең берничә кагыйдәсе бар:

- бары тик пыяла савыт кына кулланырга;
- чэй гөмбәсен чиста куллар белән генә тотарга, савыт та чиста булырга тиеш;
- чэй гөмбәсендә күгәрәк барлыкка килсә, бу эчемлекне эчәргә ярамый.

Беренче тапкыр ферментлаштыру

Эчемлек әзерләү өчен (3 литрлы банкада), куе итеп пешерелгән чэй (1 литр суга 10 бал кашыгы чэй бөртеге алына), 1 стакан тулыр-тулмас шикәр комы алына (шикәр комын аз салмагыз, чэй гөмбәсе аны эшкәртеп бетерә). Шикәр комы тулысынча эреп бетәргә тиеш. 3 литрлы банкага чэй белән шикәр комын салып, 200 мл чэй гөмбәсе суын өстибез. Банка авызын марля белән каплап, 5–10 көнгә калдырабыз. 5 көннән эчемлекне татып карарга була. Әзер комбуча әчкелтем-татлы тәмдә. Кулланыр алдыннан комбучаны вак иләк яки марля аша сөзәргә кирәк.

Икенче тапкыр ферментлаштыру

5–10 көн узганнан соң, эчемлекне икенче тапкыр ферментлаштырырга мөмкин. Моңың өчен аны авызы бөкеле буш шешәләргә агызып, төрлө тәмләткечләр кушалар һәм тагын 3–5 көн ферментлаштырырга калдыралар. Ачканда сак булыгыз, ул бик газлы. Мондый эчемлекне суыткычта сакларга кирәк.

Тәмләткечләр төрләчә була ала:

лимон суы+бөтнек / алма пюресы+дарчин (корица) / жиләк пюресы+рәйхан (базилик) / лимон суы+имбирь / йөзем суы+розмарин / кара карлыган суы+артыш (можжевельник).

Комбучага теләсә нинди жиләк-жимеш һәм тәмләткечләр кушып, үзегез яраткан тәм булдыра аласыз.

Икенче тапкыр ферментлаштыру уздырганнан соң, комбуча файдалы һәм тәмле лимонадка әверелә. Аны бер тапкыр татып караганнан соң, кулыгыз 3 литрлы банкага үзеннән-үзе үреләчәк, һәм сез элеккеге традицияне инде яңа белемнәр белән дөвам итәчәксез.

Камилә ДИМӨХӘММӘТОВА

Һәр сорауга «килешәм» яки «килешмим» дип җавап бирегез. Уңай җавапка – 5 балл, тискәре җавап өчен 1 балл куегыз. Җавап биргәнче, текстны җентекләп укыгыз, анда бер иш җөмлөләр – уңай, кайберләре тискәре корылган.

1. Тормышымнан бигүк канәгать түгелмен.
2. Башка кешеләргә карата үземдә зур кызыксыну тоям.
3. Тормыш миңа бик ямьле тоела.
4. Күп кенә кешеләргә карата җылы хисләр кичерәм.
5. Ял итеп уянган көнем сирәк була.
6. Киләчәккә зур өметләр багламыйм.
7. Миңа күп нәрсә кызыклы тоела.
8. Эшкә тотынсам, һәрвакыт күтәренкелек белән керешеп китәм.
9. Яшәү рәхәт.
10. Мине әйләндереп алган даирәдә үземне җайсыз хис итәм.
11. Күп көләм.
12. Тормышымдагы вакыйгалардан мин канәгать.
13. Үземне сөйкемле дип хис итмим.
14. Үзем эшләргә теләгән белән хәзер башкарырга туры килгән эшнең арасы бик ерак.
15. Мин бик бәхетле.
16. Мин матурлыкны күрә беләм.
17. Мин һәрвакыт янымдагыларның күңелен күтәрә алам.
18. Кайсы эшкә телим, шул эшкә керешеп китә алам.
19. Үз тормышымны үзем контрольдә тота алмавымны сизәм.
20. Үземдә язмышның теләсә кайсы сынавын кабул итә алырдай көч тоям.
21. Үземдә дәрт, күңел күтәренкелеге сизәм.
22. Еш кына шатлык хисе һәм күңел күтәренкелеге кичерәм.
23. Миңа карарлар кабул итүе кыен.
24. Тормышымда ниндидер мәгънә барлыгын тоймыйм.
25. Мин бик энергияле кеше.
26. Гадәттә, мин вакыйганы яхшы якка үзгәртә алам.
27. Кешеләр белән аралашу миңа рәхәт түгел.
28. Үземне сәламәт итеп хис итмим.
29. Үткәннәрдән истә калырлык бик бәхетле мизгелләрем юк.

Нәтиҗәләр ясыйбыз. Балларның барысын да кушып, 145 кә бүлбөз (барлык җавапларга да уңай җавап бирсәгез, 145 саны килеп чыга). Барлыкка килгән санны 100 гә тапкырлыйбыз. Нәтиҗәдә, сезнең үзегезне ничә процентка бәхетле хис итүегез ачыклана.

20–40 – түбән күрсәткеч. Сез үзегезне бу дөньяда иң бәхетсез кеше итеп тоясыз.
41–60 – уртачадан түбәнрәк күрсәткеч. Сез күзаллаганча, бәхетле чакларыгыз сирәк була.
61–80 – уртача күрсәткеч. Сез үзегезне бәхетле тоясыз, ләкин тагын да бәхетләрәк була алып идем дип уйлыйсыз.
81–100 – югары күрсәткеч. Сез үзегезне бик бәхетле итеп тоясыз.

Кучкар. Бу чорда сез аеруча аралашучан, максатчан, актив. Айның энергиясе дә булдырырга, тырышырга омтылдыра торган. Үз көчегезне тиешле юнәлешкә борып җибәрә алсагыз, уңышка ирешерсез.

Үзгөзбөзәү. Килешүләрен өзү, керем белән бәйлә проблемалар булса да, сезнең өчен ай уңышлы узар. Көтмәгән җирдән ярдәм итүчеләр табылыр. Планнарны берәз үзгәртәргә туры килүе бар.

Игезәкләр. Тормышыгызга үзгәрешләр килеп керер. Вакыйгаларны ашыктырмагыз, бар да үз җаена барсын. Сату-алу белән бәйлә эшләр уңышлы булчак. Максатчан Игезәкләрне карьера үсешә көтә.

Кысла. Әлегә зур эшләргә алынмый торугыгыз хәерләрәк, көчләрөгезнең кимеп киткән чагы. Күптәнне бурычлар калкып чыгуы ихтимал. Чыгымнарны алдан планлаштырып, акчалар белән сакрап булыгыз.

Арыслан. Планнарны тормышка ашыру өчен кулай вакыт. Дусларыгыз һәм фикердәшләрөгезнең ярдәме белән ниятләгән эшләрөгезне уйлаганнан да тизрәк башкарып чыгарсыз.

Сөмбелә. Профессиональ уңыш һәм үсеш чоры. Үзегезгә карата таләпчәнлек артуын тоярысыз. Моңа борчылырга кирәкми, ул сезгә җиң сызганып эшләр өчен бер этәргеч булчак.

Бизмән. Игътибарлылыкта һәм сизгерлектә сыналырга туры килер. Кыю планнар корудан курыкмагыз, аларның нәтиҗәсе куандырачак. Тотынырга курыккан эшләрне дә җиңел башкарысыз.

Чаян. Мөһим эшләрне ай башында хәл итү ягын карагыз. Сәламәтлеккә ныграк игътибар бирергә туры килер – җәй башында энергия кытлыгы тоярысыз. Сәфәр чыгу, яңа килешүләр төзү өчен кулай вакыт түгел.

Укчы. Үзегезне яхшы яктан күрсәтү өчен форсат чыгар. Энтузиазмыгыз да, мотивациягез дә җитәрлек. Уңай үзгәрешләр һәм күңелле хәбәрләр шаһиты булырсыз. Үзгәрешләр эштә генә түгел, шәхси тормышта да көтелә.

Кәҗәмөгез. Мөһим эшләрне хәл итәр, рәсми килешүләр төзәр өчен уңай чор. Башкалар белән уртак тел табу сәләтен тулысынча кулланырга туры килер. Хезмәттәшләрөгез алдында абруегызны күтәрәп җибәргән вакыйга булыр.

Сукояр. Экспериментлар үткәрү вакыты түгел. Күнегелгән сукмактардан читкә тайпылмый торугыгыз хәерләрәк. Вакыйгаларны ашыктырмагыз, һәрнәрсәнең үз вакыты. Грандиоз планнар коруны кичектереп торыгыз.

Балыклар. Алдыгызда яңа мөмкинлекләр ачылырга тора. Финанс ягыннан тотрыклылык көтелә. Моңарчы хыялланырга да курыккан планнарыгыз акрынлык белән тормышка аша башлар. Илһамлы чорыгыз.

ПАРИЖЛАРНЫ ЯУЛАГАН РӘССАМ

Яз жигүгә Чаллы рәссамы Галина Недовизий киндерләрендә чәчәк сурәтләре арта: сиреньнәр, чия, алмагач, шомырт чәчәкләре... «Май ае чәчәкләрен киндерләргә күчерергә яратам, үзем дә майда туган кыз бит мин!» – ди ул.

Галина Недовизий 1956 елның 5 маенда Чиләбе өлкәсенең Коркино шәһәрәндә дөньяга килгән. «Эти-эниебез укытучылар иде, ә менә без өчөбез дә сәнгать өлкәсен сайладык: энем Владимир – дизайнер, сеңлем Ирина – рәссам-модельер. Балалар сынлы сәнгать мәктәбендә укымадым, әмма хыялыма урау юллар аша да килмәдем. Башта Магнитогорск дәүләт педагогика институтының сынлы сәнгать-графика факультетын тәмамладым һәм дүрт ел ярым Новосибирск дәүләт педагогика институтында укыттым. Аннары өч ел Троицкидагы балалар сынлы сәнгать мәктәбендә белем бирдем. 1986–1993 елларда Чаллы педагогика институтының сынлы сәнгать-графика факультетында укытучы булып эшләдем. Һәр рәссам үз осталыгын камилләштерергә омтыла, мин дә 1990–1991 елларда СССР Рәссамнар берлегенең Горячий Ключтагы ижат йортында һәм Вышний Волочектагы «Академическая» дачасында ижат командировкаларында булып, гыйлемнәрәмне арттырдым», – дип искә төшерә рәссам.

Галина ханым 1993 елдан Россия һәм Татарстан Рәссамнар берлеге сафларында. Шәхси күргәзмәләрен ачкач, аның әсәрләрен үз итүчеләр саны арткан. 1995 елдан башлап Галина ханым Чаллы Сынлы сәнгать фонды остаханәсендә ижат итә. Кайсы ижатчының Парижны күрәсе килмәс?! «Парижны күрсәң, үлсәң дә була!» дигән канатлы сүзләр юкка гына яңгырамый

шул... Менә Галина Недовизий да үз алдына шундый хыял-максат куйган. Өстәвенә, аның картиналары 1993 елда ук Франциядә, ЮНЕСКО оештырган «Яшь шәһәрләр мәдәнияте» халыкара конференциясе кысаларында узган «Ике автоград» күргәзмәсендә экспозицияләнгән. «1995 елда мин инде Париж урамнары буйлап атладым! – дип искә ала оста. – Андагы Халыкара сәнгать үзәге чакыруы буенча без күп картиналар яздык. Франциягә мин берничә тапкыр бардым әле, 1997 елда Парижның «Эверарт» галереясында шәхси күргәзмәм дә ачылды. Ижатымда – натюрмортлар, портретлар. Ә пейзажларым арасында Франция күренешләре дә шактый... 2016 елда Һиндстанда, Делида үткән Халыкара мәдәният фестивалендә дә бик истә калды.

Гомерем буге туган җиребез табигатен, урманнарыбызны, төрле бакча-паркларыбызны да бик теләп тасвирлыйм. Һәм нинди күренешне генә сурәтләсәм дә, һәр әсәрәмнең сюжеты яктылык белән бәйлә!»

Галина Недовизийның илһамлы ижаты Россия һәм Татарстан Республикасы Рәссамнар берлекләренә Мактау грамоталары белән зурланган. Чаллының «Ел рәссамы–2018» конкурсының «Сынлы сәнгать» номинациясендә дә җиңеп чыккан.

Аның әсәрләре Г. М. Хәкимова исемендәге Чаллы картина галереясында, Татарстан Республикасы дәүләт сынлы сәнгать музей фондында, Мәскәү шәхси музейларының берсендә һәм Россия, Болгария, Словения, Франция, АКШ, Италия, Төркия, Германия, Швециядәге шәхси тупланмаларда саклана.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

«Май киче» эше Г. М. Хакимова исемендәге Яр Чаллы картина галереясы фондынан алынды.

ГАЛИНА НЕДОВИЗИЙ

БЕЗНЕҢ ЖУРНАЛГА НИЧЕК ЯЗЫЛЫРГА

ПОЧТА АША ЯЗЫЛУ

«Почта России»ның «Подписные издания» (ПАП) рәсми каталогы буенча
Татарстанлылар өчен бер елга язылу индексы – **П8299**
ярты елга язылу индексы – **П2204**
Республикадан читтә яшәүчеләр өчен индекс – **П0279**

ОНЛАЙН ЯЗЫЛУ

Компьютер аша

Смартфон аша

- 1 Почта России сайтына керегез:
<https://podpiska.pochta.ru/>

- 1 QR-код буенча керегез

- 2
-
- Төбәкне/шәһәрне үзгәртегез
- «Сююмбикэ» дип язып, журналны эзләп табыгыз

- 2
-
- Менюга кереп, төбәкне/шәһәрне үзгәртегез
- «Сююмбикэ» дип язып, журналны эзләп табыгыз

- 3 Тәкъдим ителгән алгоритм буенча барыгыз

- 3 Тәкъдим ителгән алгоритм буенча барыгыз

РЕДАКЦИЯДӘ ЯЗЫЛУ

Килеп алу шарты белән
ярты елга язылу бәясе – **360 сум.**
Теләсә кайсы айдан язылырга мөмкин.

Яртыеллыкка язылырга өлгерми калучылар һәр айның 15 енә кадәр язылып, журналны киләсе айдан алдыра ала.

Хәзер «Сөембикә» журналын Wildberries, Kazan Express, Ozon, «Татмедиа» онлайн кибетеннән дә сатып алырга була.

БЕЗНЕ УКЫГЫЗ
Сайтта: www.syuyumbike.ru
ВКонтактеда: vk.com/suumbike
Телеграммда: <https://t.me/suumbike>

РЕКЛАМА 16+

